

KPSS VATANDAŞLIK NOTLARI

Bu notlar piyasada bulunan KPSS hazırlık kitaplarında yer almayan-eksik görülen noktalar, 2010 lisans-önlisans sorularının konu dağılımları ve 12 Eylül 2010 Halkoylaması ile değişen Anayasa Maddeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Notlarda yer almayan konuları elinizde mevcut olan geçmiş yıla ait vatandaşlık kitaplarından bakınız.

Hukuk, bir toplum içindeki kişilerin birbirleri ile ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, uyulması zorunlu, yani maddi yaptırımı bulunan kurallar bütünüdür.

Sosyal Hayatı Düzenleyen Kurallar

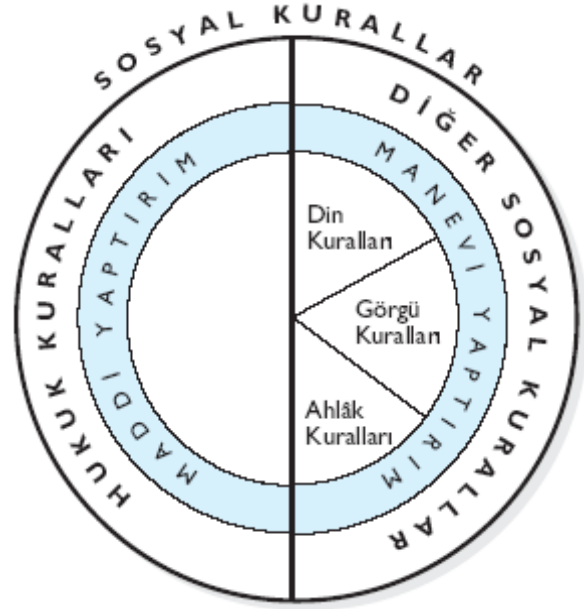
Hukuk, sosyal hayatı düzenleyen kurallardan sadece biridir. Diğer sosyal kuralları din, ahlak ve görgü kuralları olarak sayabiliriz.

Din kuralları, yüce güç tarafından konulmuş ve peygamberler vasıtası ile kişilere ulaşmış bulunan birtakım emir ve yasaklardan oluşan kurallardır. Yaptırımı manevidir. Kişiyi bu kurallara uymaya zorlayamayız.

Ahlâk kuralları, sosyal hayatta gerek kişinin kendi nefsine karşı, gerekse kişilerin birbirlerine karşı nasıl davranması gerektiğini gösteren kurallardır. Bu kuralların yaptırımı

da manevidir.

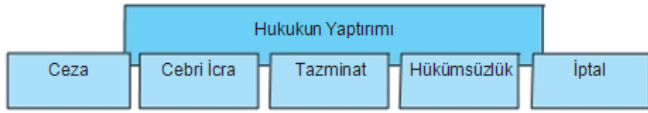
Görgü kuralları, bir kimsenin belli bir olayda ne şekilde davranması gerektiğini gösteren manevi yaptırımlı sosyal kurallardır.

Hukuk Kuralları

Bizler, sosyal hayattaki ilişkilerimizde bu kuralların koymuş olduğu emir ve yasaklara uygun biçimde davranmak zorunda bulunduğumuzu, aksi halde bir takım tepkilerle karşılaşacağımızı biliriz. İşte, sosyal hayatı düzenlemekte olan kurallara uygun biçimde davranmadığımız, onların yap dediğini yapmadığımız veya yapma dediğini yaptığımız takdirde karşılaştığımız tepkiye **yaptırım (müeyyide)** denir.

Yaptırım Türleri

Hukuk kurallarının yaptırımı genellikle **o hukuk kuralını koymuş olan yetkili makam tarafından önceden belirtilmiştir**. Bunların çeşitli türleri vardır. Bunlar:

- Ceza
- Cebri İcra
- Tazminat
- Hükümsüzlük
- İptal

Ceza : Hukuk kurallarından bazılarının koymuş oldukları emir ve yasaklara aykırı davranışta bulunan kimselerin karşılaşacakları tepki **ceza** dır. Bir hukuki yaptırım olarak cezanın çeşitli türleri vardır. Örneğin; hapis ve adli para cezaları gibi özgürlüğü bağlayıcı cezalar. Ceza türleri: Hapis, Adli para cezası, Disiplin cezası, Ağır hapis

Cebri İcra : Bazı hukuk kurallarına aykırı davranışta bulunanların karşılaşacakları tepki, **ceza şeklinde değil**, fakat cebri icra yani bir kimseyi o hukuk kuralının emrini yerine getirmeye zorlama biçiminde ortaya çıkar.

Bunu bir örnekle canlandıralım: Ali televizyonunu 600 TL'ye Veli'ye satmış ve teslim etmiştir. Veli televizyonun bedeli olan 600 TL'lik borcunu kararlaştırılan günde ödemeyecek olursa, alacaklı Ali mahkemeye

veya doğrudan doğruya icra dairesine başvurarak alacağının borçlu Veli'den zorla alınmasını isteyebilir. İcra dairesi gerekli işlemleri yaptıktan sonra borçlu Veli'nin yeteri kadar malını haczedip onları paraya çevirerek alacaklı Ali'nin alacağını borçludan zorla almış olur.

Tazminat : Bazı hukuk kurallarına aykırı davranışın yaptırımı, bu davranışta bulunan kimsenin bundan zarar gören kimseye tazminat ödemesi şeklinde görünür. Bir kimse haksız fiil dediğimiz hukuka aykırı bir fiiliyle başkasına zarar verecek olursa, bu zararı gidermekle (tazmin etmekle) yükümlü olur, yani tazminata mahkum edilir. Tazminat maddi tazminat veya manevi tazminat biçiminde de olabilir.

Tazminat yaptırımı sadece haksız fiillerle bir zarara sebebiyet verilmiş olması halinde değil, fakat aralarında bir sözleşme (akit, mukavele) yapmış olan taraflardan birinin bu sözleşmenin hükümlerine uymamak veya aykırı davranışta bulunmak suretiyle diğer tarafı zarara uğratmış olması halinde de söz konusu olur. Örneğin satmış olduğu malı zamanında teslim etmeyen satıcı, alıcının bu yüzden uğradığı zararları gidermek (tazmin etmek) zorunda kalır.

Hükümsüzlük : Bazen bir hukuk kuralının emrine uygun biçimde hareket etmemek, örneğin bir hukuki işlemi kanunun aradığı şekilde yapmamak, o hukuki işlemin hükümsüzlüğü sonucunu doğurur.

Hükümsüzlük, bazen **yokluk** bazen **butlan** (**mutlak ve nisbi butlan**), bazende **tek taraflı bağlamazlık** şeklinde ortaya çıkar. Örneğin; **resmi evlendirme memuru önünde yapılmayan evlenme yokluk yaptırımına tâbi olduğu**, yani hukuken yok sayıldığı halde, **ayırt etme gücü (temyiz gücü) olmayan bir kimsenin yaptığı evlenme butlan yaptırımına (mutlak butlan)** tabidir, yani savcı veya ilgililerin dava açması üzerine mahkemece iptal edilir. Buna karşılık, ayırt etme gücüne sahip bir küçüğün, örneğin, 15 yaşındaki bir öğrencinin ana babasının (velilerinin) izni olmadan yapmış olduğu bir satış sözleşmesi yokluk veya butlan yaptırımlarına değil, tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tâbidir; yani bu sözleşme henüz fiil ehliyeti tam olmayan küçüğü bağlamaz, ama tam ehliyetli olan karşı tarafı bağlar. Bu küçüğün velisi yapılan işlemi sonradan onaylarsa (icazet verirse), işlem artık küçük için de bağlayıcı olur; buna karşılık veli onaylamazsa işlem her iki taraf bakımından da hükümsüz hale gelir.

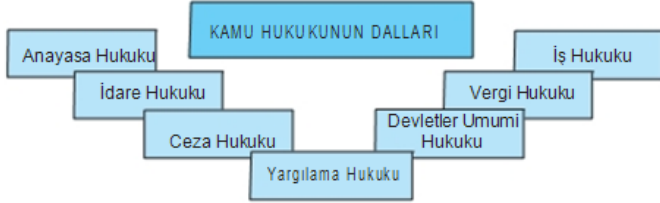
Iptal : Hukuk kurallarına **aykırı biçimde yapılmış** olan idari işlemlere uygulanacak yaptırım **iptal** şeklinde ortaya çıkar. Gerçekten bir idari makamın hukuk kurallarına ters düşecek biçimde yapmış olduğu idari işlemler, bu yüzden menfaati zarara uğrayan kimseler tarafından yetkili yargı organına dava yoluyla başvurulmak suretiyle iptal ettirilebilir. Örneğin bir yüksek öğretim kurumunun yetkili kurulu, bir öğrencinin, hukuka aykırı biçimde, sınavlara

girmesine engel olursa veya bir kamu kurumu yetkilisi bir memuru haksız surette işinden çıkartırsa yahut da bir belediye, arsasına inşaat yapacak olan vatandaşa haksız olarak inşaat izni vermezse, bu kimseler hukuka aykırı biçimde yapılmış olan bu idari işlemlerin iptali için idari yargı organına başvurarak açacakları bir davayla, hukuka aykırı olan bu işlemlerin ortadan kaldırılması isteminde bulunabilirler.

Kamu Hukuku - Özel Hukuk Ayrımı : Eşitlerarası ilişkiler özel hukuk tarafından düzenlenir. Duraksama (tereddüt), kamu hukukunda ortaya çıkmaktadır; çünkü devlet ile herhangi bir kişi arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları, kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemekte olan hukuk kurallarından farklıdır.

Dikkat edilecek bir husus, devletin ilişkiye ne sıfatla katılacağıdır. Eğer devlet bir ilişkiye üstün bir otoritenin, yani kamu gücünün (amme iktidarının) sahibi olarak katılıyor ve böylece ilişkinin tarafları arasında eşitlik değil, bir altlık-üstlük durumu söz konusu oluyor ise, bu ilişki kamu hukukuna girer. Nitekim kamulaştırmada (istimlâkta) durum böyledir. Devlet, kamu yararı (amme menfaati) düşüncesiyle bir kişinin taşınmazını, örneğin yol veya çocuk bahçesi açmak amacıyla bir kimsenin arsasını, takdir edilen bedelini ödemek suretiyle onun elinden almaktadır. Kamulaştırmada devlet, ilişkiye kamu gücünün sahibi olarak girmekte olduğundan, karşıdaki kişi taşınmazının

mülkiyetini devlete devretmek istemese bile devretmek zorunda kalacaktır. Devletin bir kişi ile olan ilişkisini düzenleyen herhangi bir hukuk kuralının mutlaka kamu hukukuna girmesi gerekmez. Bu kuralların kamu hukukuna girebilmesi için, devletin ilişkiye kamu gücünün sahibi sıfatıyla katılmakta olması gerekir.

Anayasa hukuku : Devletin şeklini, yapısını, organlarının görev ve yetkilerini, bunların birbiriyle olan ilişkilerini, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarının tümüdür. Anayasa hukukumuzun kaynağını, 1982 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası" oluşturmaktadır. 2709 sayılı yeni "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", bir "Başlangıç" ile yedi kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım "Genel Esaslar", ikinci kısım "Temel Haklar ve Ödevler", üçüncü kısım "Cumhuriyetin Temel Organları", dördüncü kısım "Mali ve Ekonomik Hükümler", beşinci kısım "Çeşitli Hükümler", altıncı kısım "Geçici Hükümler" ve son olarak yedinci kısım "Son Hükümler" başlığını taşımaktadır.

Ceza Hukuku : Ceza hukuku, suç oluşturan eylem ve davranışların nelerden ibaret bulunduğu, bu eylem ve davranışlarda bulunanlara ne gibi yaptırımlar, yani "ceza"lar uygulanacağını gösteren hukuk kurallarının

tümünden meydana gelmektedir.

Bütün suç ve cezalar sadece "Türk Ceza Kanunu"nda yer alan suç ve cezalardan ibaret değildir. "Türk Ceza Kanunu"nın dışında birçok özel kanunlar da suç ve ceza koymak suretiyle genel ceza hukukunu tamamlarlar. Örneğin "Askeri Ceza Kanunu", "Kaçakçılık Kanunu", "Dernekler Kanunu", "Tebliğat Kanunu", "Harçlar Kanunu" gibi kanunlarda da cezai hükümler vardır.

Ceza hukukunda geçerli olan ilkelerden biri de "Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi"dir. Bu ilkeye göre "Ceza Kanununun uygulanmasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik, ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.

Hangi eylem ve davranışların suç oluşturacağını ve bunlara ne gibi cezaların verileceğinin önceden bir kanunla belirtilmesi gerekir ki, buna **Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi** denir. O halde, kanunla suç sayılmamış bir eylem ve davranış suç olarak nitelendirmek mümkün olmadığı gibi, hiç kimse kanunda belirtilmiş olan cezalardan başka bir ceza ile de cezalandırılamaz.

Ceza: Kanunun suç işleyen kimseye uygulanmasını öngördüğü yaptırımdır. Cezanın amacı, suçtan zarar görmüş olan

kimsenin öcünü (intikamını) almak değildir. Cezanın biri suçlunun ıslahı, diğeri ise suç işlemeyi önleme olmak üzere başlıca iki amacı vardır. Diğer bir deyişle, ceza suç işlemiş olan kimseyi (suçluyu) ıslah etmeli, fakat aynı zamanda suç işleme eğiliminde olanları da korkutarak suç işlemelerini önlemelidir.

Ceza Ehliyeti: "Türk Ceza Kanunu" ceza ehliyetini ayırt etme gücü ve yaş bakımından özel şekilde düzenlemiştir. Kanuna göre, akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur. Bu kişinin davranışlarını yönlendirme ve algılama yeteneği önemli ölçüde azalmış değilse, kendisine ceza verilir, fakat cezalarda belli ölçüde indirim yapılır.

Ehliyet : Suçlunun yaşı bakımından ceza ehliyeti aşamalı bir biçimde düzenlenmiştir. İlk aşamada "tam ehliyetsizlik" yer alır.

Tam Ehliyetsizlik: On ikinci yaşı sonuna kadar uzanır. Gerçekten, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında ceza kavuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

İkinci aşamada "tam olmayan ehliyet" gelir. Bu aşama da ikiye ayrılmıştır. Birincisi fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak, bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişilere ceza verilir, fakat cezalarda belli ölçüde indirim yapılır. Üçüncü aşamayı "tam ehliyet" oluşturur ki,

Tam Ehliyetsizlik : Bu aşamada fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmuş olan kişiler yeralır. Sağır ve dilsizlik durumu da ceza ehliyetini etkiler. Gerçekten, onbeş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlere oniki yaşını doldurmuş olan çocuklara ilişkin hükümler; onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlere oniki yaşını doldurmuş olupta onbeş yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümler; onsekiz yaşını doldurmuş olup da yirmibir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlere onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır (m.33).

Geçici bir nedenle ya da irade(taksir) dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle,

işlediği fiili hukukî anlam ve sonuçlarına algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli ölçüde azalmış olan kişiye ceza verilmez. İradi olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişiye ceza verilir.

Yargılama Hukuku: Hukuk ve ceza davalarının görülmesinde uyulacak yöntemleri belirleyen hukuk kurallarından oluşmaktadır. Türk yargı sistemi;

- ✓ Anayasa yargısı,
- ✓ İdari yargı,
- ✓ Askeri yargı
- ✓ Adli yargı

olmak üzere başlı dört yargı sistemi tanımaktadır.

Devletin, yasama yetkisi ve yürütme görevi yanında yargı yetkisi de vardır. **Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.** Yargı deyimi genellikle "hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız mahkemelerce belli bir olaya uygulanmasını" ifade eder. O halde yargılama hukuku, yargı yetkisini kullanan organların (mahkemelerin) adalet dağıtırken izleyecekleri yöntemleri (usulleri) gösteren hukuk kurallarının tümünden oluşmaktadır.

Türk yargı sistemi, Anayasa yargısı, İdari yargı; Askeri yargı ve Adli yargı olmak üzere başlıca dört yargı çeşidi tanımaktadır. Bu yargı türlerinden her biri diğerlerinden bağımsız

olduğundan, aralarında derece farkı yoktur. Ancak, hemen belirtelim ki, bunlardan adli yargı (adalet yargısı) diğerlerine oranla genel yargı niteliği taşımaktadır.

Adli yargı, adli mahkemelerdeki yargıdır. **Adli yargı, medeni yargı ve ceza yargısı** olmak üzere ikiye ayrılır. Böylece yargılama hukuku da medeni yargılama hukuku ve ceza yargılama hukuku şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutulur.

Medeni Yargılama Hukuku : Medeni yargılama hukuku (Medeni usul hukuku), özel hukuk alanında ortaya çıkan uyuşmazlıkların bir sonuca bağlanmasında mahkemelerin izleyecekleri yöntemleri (usulleri) belirleyen hukuk kurallarından meydana gelir. Diğer bir deyişle, medeni yargılama hukuku bir hukuk davası'nın, örneğin bir **alacak** veya **boşanma** davasının nasıl, hangi mahkemede açılacağı, iddiaları ispat etmek üzere kanıtların (delillerin) nasıl getirileceği, hükmün nasıl, ne şekilde verileceği ve kesinleşeceği gibi konuları inceleyen ve hükme bağlayan hukuk dalıdır.

Medeni yargılama hukukumuzun başlıca kaynağını, sonradan birçok değişikliklere uğramış bulunan 1927 tarihli Hukuk Usul-ü Muhakemeleri Kanunu oluşturur.

Adli yargının temelini mahkemeler oluşturur. Mahkemeler **ilk derece mahkemesi (hüküm mahkemesi)** ve **denetim mahkemesi** olmak

üzere iki türdür. **İlk derece mahkemesi** dediğimiz mahkemeler, medeni yargılama hukukunda **sulh** ve **asliye hukuk** mahkemelerinden ibarettir. **Kural olarak her ilçede bir asliye hukuk mahkemesi bulunur.** İş mahkemeleri, aile mahkemeleri ile kadastro mahkemeleri, tüketici mahkemesi de asliye mahkemesi niteliğindedir. **Bu mahkemeler tek hakimlidir.** Buna karşılık bazı büyük şehirlerdeki ticaret mahkemeleri üç hakimden oluşan bir kurul halinde çalışır. Denetleme veya kontrol mahkemesi ise, **Yargıtay (Temyiz Mahkemesi)dir.** Her iki derece mahkeme arasında yeni kurulan **Bölge Adliye Mahkemeleri** yer alır.

Ceza Yargılama Hukuku : Ceza yargılama hukuku (ceza usulü hukuku), kanunların suç saydığı fiilleri işleyenlerin kovuşturulması (takip edilmesi), yargılanması ve cezalandırılmasında uyulacak yöntemlerin (usullerin) nelerden ibaret bulunduğunu belirleyen hukuk kurallarının tümünden meydana gelir.

Ceza yargılama hukukumuzun belli başlı kaynağını, sonradan bazı değişikliklere uğramış bulunan 1929 tarihli "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu" oluşturuyordu. Bu Kanun yerini 1 Nisan 2005 tarihinde 4.12.2004 tarih ve 5271 sayılı yeni Ceza Muhakemesi Kanununa (CMK.) bırakmıştır.

Suçlunun yargılanarak cezalandırılabilmesi için, yetkili ve görevli mahkemede bir dava

açmak gerekir. Medeni yargılama usulünde davayı taraflardan birisi açar. Ceza yargılama usulünde ise kamu davası savcılık tarafından açılır. O halde savcılık, Devlet adına ceza davası açan bir makamdır. Savcının görevi, suçu ve suçluyu ortaya çıkarmak ve kamu davası açıp bunu sonuna kadar takip ederek suçlunun cezalandırılmasını sağlamaktır.

Ceza yargılama hukukunda ilk derece (hüküm) mahkemeleri, sulh ceza, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleridir. Bunlardan sulh ve asliye ceza mahkemeleri tek, ağır ceza mahkemeleri üç hakimden oluşur. Denetim (kontrol) mahkemesi ise, Yargıtaydır. Sulh ceza mahkemeleri savcı olmadan da davaya bakar, oysa asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde mutlaka savcının bulunması gerekir.

Suç işlediğinden ötürü hakkında kovuşturma yapılan kimseye mahkemenin mahkumiyet kararından önce sanık (mazzun), mahkumiyet kararından sonra ise hükümlü (mahkum) denir. Kendisine suç yükletilen (isnad edilen) kişinin özgürlüğü mahkumiyet kararından önce de kısıtlanabilir. Bu hale tutuklama (tevkif) adı verilir.

İcra-İflas Hukuku : İcra-iflas hukuku, medeni yargılama hukuku ile çok yakından ilgili bulunan bir hukuk dalıdır; hatta icra-iflas hukukunu medeni yargılama hukukunu, "tamamlayan" bir hukuk dalı olarak nitelendirmek de mümkündür. İcra hukuku,

özel hukuk alanında başgösteren çekişmeleri bir sonuca bağlamakla görevli bulunan mahkemelerin (hukuk mahkemelerinin) vermiş oldukları hükümlerin (ilamların) gerektiğinde devlet organları eliyle zorla yerine getirilmesi yöntemlerini (usullerini) ve bu konuda hangi organların yetkili bulunduğunu gösteren hukuk kurallarından ibarettir. İcra işleri mahkemelere değil, onların dışında ayrıca kurulmuş bulunan İcra Dairelerine bırakılmıştır. Her asliye mahkemesi çevresinde lüzumu kadar "İcra Dairesi" ve "İflas Dairesi" bulunur. İcra ve iflas memurlarının işlemlerine karşı ilgililerin **yapacakları itiraz ve şikayetler** ise, başında bir hakimin bulunduğu "**İcra Mahkemesi**" (**İcra tetkik mercii**) tarafından incelenip karara bağlanır.

Devletler Genel Hukuku : Devletler genel hukuku, egemen devletlerin birbirleriyle olan devletlerarası ilişkilerini veya devletler ile uluslararası kuruluşların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen hukuk dalıdır. Kamu hukuku bölümlerinden biri olan devletler umumi hukuku, egemenliğe sahip bağımsız bir devletin diğer bir devlet veya devletler ile ve milletlerarası kuruluşların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Bu hukuk dalını milletlerarası hukuk şeklinde isimlendirenler de vardır. Bir devletin ülkesinde vatandaşları arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarına **iç hukuk** denir. Bağımsız bir devlet ile diğer bir devlet veya devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar ise bir devlete göre

dış hukuku meydana getirir. İç hukukta devlet üstün bir iradenin sahibidir. Oysa dış hukukta, devlet gibi üstün kudrete sahip bir otorite henüz yoktur. Milletlerarası hukukta eşitlik sözkonusudur. Birleşmiş Milletler Örgütü, üye devletlere bazı tavsiyelerde bulunmak yetkisine sahiptir, fakat tam anlamıyla üstün bir otoritenin sahibi değildir.

Devletler umumi hukukunun kaynakları, **antlaşmalar, milletlerarası teamül, içtihatlar ve doktrindir**. Andlaşmalar, devletler arasında siyasi bir ilişki yaratmak, mevcut bir ilişkiyi değiştirmek veya ortadan kaldırmak üzere yapılan sözleşmelerdir. Andlaşmaların çeşitli tipleri vardır. Bunlar anlaşma, sözleşme, protokol, senet, misak gibi isimlerle anılırlar. İchtihatlardan bir kısmı milli yargı organlarının kararları, bir kısmı ise milletlerarası yargı mercilerinin kararlarıdır. Bu sonuncuya örnek olarak Lahey'de bulunan Milletlerarası Adalet Divanı kararlarını gösterebiliriz.

Vergi Hukuku : Vergi Hukuku, Devlet ile kişiler arasındaki mali ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarından oluşmaktadır. Vergi hukukunun temel ilkelerinden birisi, **vergide genellik ve adalet** ilkesidir. **Vergi hukukunda kanunilik esası geçerlidir**. Vergi hukuku, devlet ile kişiler arasındaki vergi ilişkisinden doğan karşılıklı hak ve ödevleri, verginin tarh ve tahakkukunu, toplanmasını (tahsilini) ve vergi yargısını düzenleyen hukuk kurallarından meydana gelir.

Vergide genellik, vatandaşlar arasında herhangi bir fark yapılmaksızın herkesin vergi vermekle yükümlü olması demektir. Vergide adalet ise, herkesin mali gücüne göre vergiye tabi tutulmasıdır.

Vergi hukukunda kanunilik esası geçerlidir.

Buna göre vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümler ancak kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır (Any.m.73/III).

Vergiler; **gelir üzerinden alınan vergiler** (örneğin gelir vergisi, kurumlar vergisi), **servet üzerinden alınan vergiler** (örneğin emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, özel tüketim vergisi) ve **gider** (harcamalar) üzerinden alınan vergiler (örneğin katma değer vergisi, banka ve sigorta işlemleri vergisi) şeklinde bir ayırıma tabi tutulmaktadır.

İş Hukuku : İş Hukuku, işçi ile işveren arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının tümünden oluşmaktadır.

HUKUKTA HAK KAVRAMI ve TÜRLERİ

Hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkililerdir. Her hak mutlaka bir hukuk kuralına dayandığı gibi, her hakkın mutlaka bir

sahibi de vardır; sahipsiz hak olmaz. Hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkililerdir. Başka bir tanımla hak, "hukuk tarafından tanınan ve korunmasını isteme hususunda ferdin yetkili sayıldığı menfaattir".

Hakkın Türleri : Haklar, doğdukları hukuk kuralına göre;

- kamu hakları
- özel haklar

şeklinde bir ayırıma uğrarlar. **Kamu hakları**, kamu hukukundan doğan haklardır. Kamu haklarını kendi aralarında "**kişisel haklar**", "**sosyal ve ekonomik haklar**" ve "**siyasi haklar**" olmak üzere üçe ayırırız.

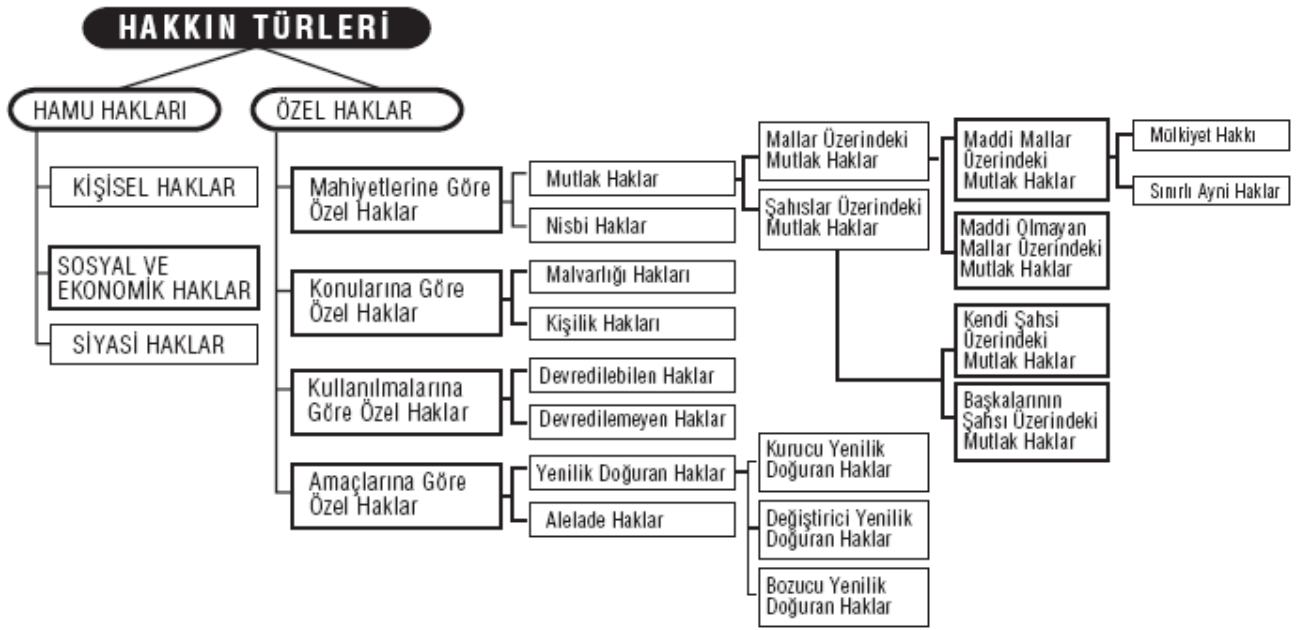
Kişisel Haklar ve Ödevler Hakkın Kısıtlanacağı Durumlar

:

Kişisel hak ve özgürlükler, kişinin maddi ve manevi tüm varlığı ile ilgili bulunan ve bu varlığın serbestçe geliştirilmesi amacına yönelik olan hak ve özgürlüklerdir.

Kamu Hakları (Anayasal Güvence Altında)

Anayasamız kişisel hakları ve kısıtlanma durumlarını 1982 Anayasasının 2. kısmında yer alan 12-40'nci maddeleri arasında düzenlemektedir. Bunlar:

(AY-2. Kısım)

KİŞİNİN HAKLARI ve ÖDEVLERİ

- ✓ Kişinin Dokunulmazlığı, Maddî ve Manevî Varlığı- MADDE 17
- ✓ Zorla Çalıştırma Yasağı- MADDE 18
- ✓ Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması-MADDE 19
- ✓ Özel Hayatın Gizliliği- MADDE 20
- ✓ Konut Dokunulmazlığı- MADDE 21
- ✓ Haberleşme Hürriyeti- MADDE 22
- ✓ Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti- MADDE 23
- ✓ Din ve Vicdan Hürriyeti - MADDE 24
- ✓ Düşünce ve Kanaat Hürriyeti -MADDE 25
- ✓ Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti- MADDE 26
- ✓ Bilim ve Sanat Hürriyeti Basın ve Yayımla İlgili Hükümler- MADDE 27
- ✓ Basın Hürriyeti- MADDE 28

- ✓ Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı- MADDE 29
- ✓ Basın Araçlarının Korunması- MADDE 30
- ✓ Kamu Tüzel Kişilerinin Elindeki Basın Dışı Kitle Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı- MADDE 31
- ✓ Düzeltme ve Cevap Hakkı Toplantı Hak ve Hürriyetleri- MADDE 32
- ✓ Dernek Kurma Hürriyeti- MADDE 33
- ✓ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı- MADDE 34
- ✓ Mülkiyet Hakkı- MADDE 35

ANAYASA İKİNCİ KISIM

Temel Haklar ve Ödevler

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

I. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği

MADDE 12.– Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13.– (Değişik: 3.10.2001-4709/2 md.)

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması

MADDE 14.– (Değişik: 3.10.2001-4709/3 md.)

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez

bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

MADDE 15.– Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

(Değişik: 7.5.2004-5170/2 md.) Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz;

kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

V. Yabancıların durumu

MADDE 16.– Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Kişinin Hakları ve Ödevleri

I. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı

MADDE 17.– Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

(Değişik: 7.5.2004-5170/3 md.) Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği

emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

II. Zorla çalıştırma yasağı

MADDE 18.– Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

III. Kişi hürriyeti ve güvenliği

MADDE 19.– Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen :

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya

alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/4 md.) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden

yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/4 md.) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/4 md.) Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

IV. Özel hayatın gizliliği ve korunması

A. Özel hayatın gizliliği

MADDE 20.– Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Mülga cümle: 3.10.2001-4709/5 md.)

(Değişik: 3.10.2001-4709/5 md.) Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/2 md.)

Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usûller kanunla düzenlenir.

B. Konut dokunulmazlığı

MADDE 21.– (Değişik: 3.10.2001-4709/6 md.)

Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî

güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

C. Haberleşme hürriyeti

MADDE 22.– (Değişik: 3.10.2001-4709/7 md.)

Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim,

kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

V. Yerleşme ve seyahat hürriyeti

MADDE 23.– Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.

Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;

Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

(Değişik beşinci fıkra: 12/9/2010-5982/3 md.)

Vatan-daşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

VI. Din ve vicdan hürriyeti

MADDE 24.– Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

VII. Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25.– Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26.– Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına

veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/9 md.)

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırılması sayılmaz.

(Ek: 3.10.2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

IX. Bilim ve sanat hürriyeti

MADDE 27.– Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

X. Basın ve yayımla ilgili hükümler

A. Basın hürriyeti

MADDE 28.– Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

(İkinci fıkra mülga: 3.10.2001-4709/10 md.)

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu

olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenabilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelî veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelî yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe

ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelî yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

B. Sürelî ve süresiz yayın hakkı

MADDE 29.– Sürelî veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Sürelî yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur.

Sürelî yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştıracı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz.

Sürelî yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

C. Basın araçlarının korunması

MADDE 30.– (Değişik: 7.5.2004-5170/4 md.) Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak

kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

D. Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

MADDE 31.– Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/11 md.) Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

E. Düzeltme ve cevap hakkı

MADDE 32.– Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

XI. Toplantı hak ve hürriyetleri

A. Dernek kurma hürriyeti

MADDE 33.– (Değişik: 23.7.1995-4121/2 md.; 3.10.2001-4709/12 md.) Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin

gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

B. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

MADDE 34.– (Değişik: 3.10.2001-4709/13 md.)

Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

XII. Mülkiyet hakkı

MADDE 35.– Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

XIII. Hakların korunması ile ilgili hükümler

A. Hak arama hürriyeti

MADDE 36.– (Değişik: 3.10.2001-4709/14 md.)

Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

B. Kanunî hâkim güvencesi

MADDE 37.– Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

MADDE 38.– Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(Ek: 3.10.2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

(Ek: 3.10.2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(Değişik: 7.5.2004-5170/5 md.) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

(Değişik: 7.5.2004-5170/5 md.) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

XIV. İspat hakkı

MADDE 39.– Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan

dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.

XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

MADDE 40.– Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

(Ek: 3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

SOSYAL ve EKONOMİK HAKLAR ve ÖDEVLER (AY - 3. Bölüm)

- ✓ Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları -
MADDE 41
- ✓ Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi-
MADDE 42

Kamu Yararı

- ✓ Kıyılardan Yararlanma- MADDE 43
- ✓ Toprak Mülkiyeti - MADDE 44

- ✓ Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması- MADDE 45
- ✓ Kamulaştırma - MADDE 46
- ✓ Devletleştirme ve Özelleştirme- MADDE 47
- ✓ Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti Çalışma İle İlgili Hükümler - MADDE 48
- ✓ Çalışma Hakkı ve Ödevi- MADDE 49
- ✓ Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı- MADDE 50
- ✓ Sendika Kurma Hakkı- MADDE 51
- ✓ MADDE 52: (Mülga)
- ✓ Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu Sözleşme Hakkı- MADDE 53
- ✓ Grev Hakkı ve Lokavt - MADDE 54
- ✓ Ücrette Adalet Sağlanması- MADDE 55

Sağlık, Çevre ve Konut

- ✓ Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması - MADDE 56
- ✓ Konut Hakkı - MADDE 57

Gençlik ve Spor

- ✓ Gençliğin Korunması - MADDE 58
- ✓ Sporun Geliştirilmesi - MADDE 59

Sosyal Güvenlik Hakları

- ✓ Sosyal Güvenlik Hakkı - MADDE 60
- ✓ Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler - MADDE 61
- ✓ Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk Vatandaşları - MADDE 61
- ✓ Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması - MADDE 63

- ✓ Sanatın ve Sanatçının Korunması- MADDE 64
- ✓ Devletin İktisadî Ve Sosyal Ödevlerinin Sınırları - MADDE 65

ANAYASA ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler

I. Ailenin korunması ve çocuk hakları*

MADDE 41.– (Değişik: 3.10.2001-4709/17 md.)

Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.) Her çocuk, ko-runma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğ-rudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

*Bu maddenin kenar başlığı "I. Ailenin korunması" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42.– Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

(Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md. Bu fıkra Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarih ve E.2008/16, K.2008/116 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir [(Resmî Gazete, 22 Ekim 2008, Sayı 27032)]. (*)

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.

(*) NOT: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarih ve E.2008/16, K.2008/116 sayılı Kararı ile iptal edilen ek fıkra şöyleydi: "Kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple kimse yükseköğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemez. Bu hakkın kullanımının sınırları kanunla belirlenir."

III. Kamu yararı

A. Kıyılardan yararlanma

MADDE 43.– Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.

B. Toprak mülkiyeti

MADDE 44.– Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

C. Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması

MADDE 45.– Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin

üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

D. Kamulaştırma

MADDE 46.– (Değişik: 3.10.2001-4709/18 md.) Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkrada öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

E. Devletleştirme ve özelleştirme

MADDE 47.– Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.

Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır. Gerçek karşılığın hesaplanma tarzı ve usulleri kanunla düzenlenir.

(Ek: 13.8.1999-4446/1 md.) Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir.

(Ek: 13.8.1999-4446/1 md.) Devlet, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılabilceği veya devredilebileceği kanunla belirlenir.

IV. Çalışma ve sözleşme hürriyeti

MADDE 48.– Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

V. Çalışma ile ilgili hükümler

A. Çalışma hakkı ve ödevi

MADDE 49.– Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/19 md.) Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/19 md.)

B. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

MADDE 50.– Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.

Dinlenmek, çalışanların hakkıdır.

Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.

C. Sendika kurma hakkı

MADDE 51.– (Değişik: 3.10.2001-4709/20 md.)

Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için

önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Sendika kurma hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

(Mülga dördüncü fıkra: 12/9/2010-5982/5 md.)

İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

D. Sendikal faaliyet

MADDE 52.– (Mülga: 23.7.1995-4121/3 md.)

VI. Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt

A. Toplu iş sözleşmesi ve toplu sözleşme hakkı* (Kenar Başlığı 12/910 Referandumdan sonra bu şekilde değiştirildi.)

MADDE 53.– İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.

Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir.

(Ek: 23/7/1995-4121/4 md.; Mülga üçüncü fıkra: 12/9/2010-5982/6 md.)

(Mülga dördüncü fıkra: 12/9/2010-5982/6 md.)

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/6 md.) Memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/6 md.) Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/6 md.) Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması, Kamu Görevlileri Hakem Kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir.

* Bu maddenin kenar başlığı "A. Toplu iş sözleşmesi hakkı" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

B. Grev hakkı ve lokavt

MADDE 54.– Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurmalarının usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.

Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve millî serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.

(Mülga üçüncü fıkra: 12/9/2010-5982/7 md.)

Grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla düzenlenir.

Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda erteleme sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilir. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.

Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.

Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez.

VII. Ücrette adalet sağlanması

MADDE 55.– Ücret emeğin karşılığıdır.

Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır.

(Değişik: 3.10.2001-4709/21 md.) Asgarî ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da gözönünde bulundurulur.

VIII. Sağlık, çevre ve konut

A. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması

MADDE 56.– Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

B. Konut hakkı

MADDE 57.– Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

IX. Gençlik ve spor

A. Gençliğin korunması

MADDE 58.– Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

B. Sporun geliştirilmesi

MADDE 59.– Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.

Devlet başarılı sporcuyu korur.

X. Sosyal güvenlik hakları

A. Sosyal güvenlik hakkı

MADDE 60.– Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.

Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

MADDE 61.– Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

C. Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları

MADDE 62.– Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla

bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

XI. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması

MADDE 63.– Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

XII. Sanatın ve sanatçının korunması

MADDE 64.– Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

XIII. Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırları

MADDE 65.– (Değişik: 3.10.2001-4709/22 md.) Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

ANAYASA DÖRDÜNCÜ KISIM

Siyasî Haklar Ve Ödevler (AY - 4. Kısım)

- ✓ Türk Vatandaşlığı - MADDE 66
- ✓ Seçme, Seçilme ve Siyasî Faaliyette Bulunma Hakları- MADDE 67

Siyasî Partilerle İlgili Hükümler

- ✓ Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma - MADDE 68
- ✓ Siyasî Partilerin Uyacakları Esaslar- MADDE 69

Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı

- ✓ Hizmete Girme- MADDE 70
- ✓ Mal Bildirimi - MADDE 71
- ✓ Vatan Hizmeti - MADDE 72
- ✓ Vergi Ödevi- MADDE 73
- ✓ Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı - MADDE 74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Siyasî Haklar ve Ödevler

I. Türk vatandaşlığı

MADDE 66.– Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Mülga cümle: 3/10/2001-4709/23 md.)

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

II. Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

MADDE 67.- Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

(Değişik: 23/7/1995-4121/5 md.) Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler. (Değişik: 17/5/1987 - 3361/1 md.; 23/7/1995-4121/5 md.) Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

(Değişik: 23/7/1995-4121/5 md.; 3/10/2001-4709/24 md.) Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.

(Ek fıkra: 23/7/1995-4121/5 md.) Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/24 md.) Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

III. Siyasî partilerle ilgili hükümler

A. Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma (*)

MADDE 68.- (Değişik: 23/7/1995-4121/6 md.) Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir. Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

(*) Bu maddenin kenar başlığı, "A. Parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma" iken, 23/7/1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi ile değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya

zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar.

Yükseköğretim elemanlarının siyasî partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasî partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yükseköğretim elemanlarının yükseköğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler.

Yükseköğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.

B. Siyasî partilerin uyacakları esaslar

MADDE 69- (Değişik: 23/7/1995-4121/7 md.)

Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasî partiler, ticarî faaliyetlere girişemezler.

Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesince siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştaydan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.

Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. (Ek cümle: 3/10/2001-4709/25 md.) Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye BüyükMillet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan

doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/25 md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır.

(Değişik: 3/10/2001-4709/25 md.) Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

IV. Kamu hizmetlerine girme hakkı

A. Hizmete girme

MADDE 70.- Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

B. Mal bildirimi

MADDE 71.- Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlanma süreleri kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez.

V. Vatan hizmeti

MADDE 72.- Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir.

Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

VI. Vergi ödevi

MADDE 73.- Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve

indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.

VII. Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı (*) (Kenar Başlığı 12/9/2010 Referandumdan sonra bu şekilde değiştirildi.)

MADDE 74.- (Değişik: 3/10/2001-4709/26 md.) Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/26 md.) Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. (Mülga: 12/9/2010-5982/8 md.)

(*) Bu maddenin kenar başlığı, “VII. Dilekçe hakkı” iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/8 md.) Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/8 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/8 md.) Kamu

Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/8 md.) Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Bilgi Notu : 12/9/2010 Halkoylaması ile Kamu Denetçiliği Anayasal bir kurum olmuştur.

Yukarıda bahsedilen haklar Anayasal güvence altına alınan kamu hakları olarak nitelendirilir. Bir de özel haklar vardır. Özel hakları da göre biri mutlak haklar, diğeri ise nisbi haklar olmak üzere başlıca iki kısma ayırırız:

A- MUTLAK HAKLAR

Sahibine maddi ve maddi olmayan (gayri maddi) bütün mallar ile kişiler üzerinde en geniş yetkileri veren ve sahibi tarafından herkese karşı ileri sürülebilen haklardır.

Herkes mutlak haklara uymakla yükümlüdür. Mutlak hakkın sahibi hakkına saygı gösterilmesini herkesten talep edebilir. Mutlak haklar, hukuk düzeninin tespit ettiği sınırlar içerisinde kalmak şartıyla sahibi tarafından dilediği gibi kullanılır; hak sahibi bu hakkından dilediği gibi yararlanabilir. Mutlak haklar ya mallar ya da kişiler üzerinde söz konusu olurlar.

Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar :

Hukuki anlamda mal, para ile ölçülebilen ve başkalarına devredilebilen şeylerdir. Mallar, biri maddi mallar, diğeri ise maddi olmayan mallar (gayri maddi mallar) olmak üzere iki çeşittir. Örneğin otomobil, tarla, ev, gözlük, saat, kalem gibi maddi bir varlığı olan şeyler maddi birer maldır. Buna karşılık bir sanatçının meydana getirdiği eser, örneğin bir heykel, bir yağlı boya tablo, bir şiir kitabı, bir roman veya bir beste maddi değil, maddi olmayan mallardandır. Bunlar fikir ve zeka ürünü olan mallar, yani eserlerdir.

Mallarla ilgili bu ayırımı uygun olarak mallar üzerindeki mutlak hakları da "maddi mallar üzerindeki mutlak haklar" ve "maddi olmayan mallar üzerindeki mutlak haklar" şeklinde bir ayırımı tabi tutmak gerekir.

Maddi Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar: Maddi mallar; otomobil, bina, tarla, buzdolabı, radyo, kalem, gözlük vs. gibi bir cismi olan, yani elle

tutulup gözle görülebilen şeylerdir. Maddi mallara hukuk dilinde eşya denir.

Maddi mallar, yani eşyalar üzerindeki mutlak haklara da "**ayni haklar**" (eşya üzerindeki hak) adı verilmektedir. Ayni haklardan bazıları sahibine tam ve sınırsız yetkiler tanıdıkları halde, bir kısmının tanıdığı yetkiler sınırlıdır. İşte bu nedenledir ki ayni haklar, sahibine tanıdığı yetkilerin kapsamına ve mahiyetine göre mülkiyet hakkı ve sınırlı ayni haklar şeklinde bir ayırımı uğrarlar.

Mülkiyet Hakkı: Ayni haklardan sahibine tam ve geniş yetkiler vereni, mülkiyet hakkıdır. Gerçekten, mülkiyet hakkına sahip bulunan kimse (malik), bu hakkın konusunu oluşturan eşyayı, hukuk düzeninin tespit ettiği sınırlar içerisinde kalmak şartıyla dilediği gibi kullanabilir, ondan dilediği gibi yararlanabilir ve nihayet onunla ilgili olarak dilediği tasarruflarda bulunabilir; örneğin eşyasını satabileceği veya bağışlayabileceği gibi onu terk ve hatta tahrip dahi edebilir (MK. m.683).

O halde mülkiyet hakkı, hak sahibine o eşyayı kullanma, ondan yararlanma ve onunla ilgili her türlü maddi ve hukuki tasarrufta bulunma yetkilerini veren tam bir ayni haktır.

Sınırlı Ayni Haklar: Ayni haklardan bazıları, sahiplerine mülkiyet hakkı gibi tam ve geniş yetkiler vermeyip, sınırlı yetkiler tanımaktadır ki bunlara sınırlı ayni haklar diyoruz. Gerçekten

sınırlı ayni haklar, sahiplerine mülkiyet hakkından doğan kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerinin hepsinin değil, bunlardan bir veya ikisini, örneğin yalnız kullanma veya yalnız yararlanma yetkilerini verirler.

Sınırlı ayni haklar, hak sahibine tanıdıkları yetkinin mahiyetine göre irtifak hakları, taşınmaz yükü ve rehin hakları olmak üzere başlıca üç gruba ayrılırlar.

İrtifak hakları: Başkasına ait bir eşyayı kullanma veya ondan yararlanma yetkisini veren ayni haklardır. Diğer bir deyişle irtifak hakları, "bir hak veya malvarlığı (Hukuk dilinde malvarlığı (mamelek), bir kişinin para ile ölçülebilen hak ve borçlarının tamamını ifade eder.) üzerine yükletilmiş bir yüküm olup, mal sahibini, mülkiyete mahsus bazı hakların irtifak hakkı sahibi tarafından kullanılmasına katlanmaya veya bu hakları kullanmaktan sakınmaya mecbur kılar"

Rehin hakları ise sahibine, alacağını borçlusundan alamadığı takdirde rehin verilmiş olan şeyi sattırarak paraya çevirtmek suretiyle alacağını tahsil etmek yetkisini veren ayni haklardır.

Hakkın konusu olan eşyanın taşınır (menkul) veya taşınmaz (gayrimenkul) olmasına göre rehin, "**taşınır rehni**" ve "**taşınmaz rehni**" olmak üzere ikiye ayrılır. Her iki rehin türünün de

çeşitli alt türleri vardır. Örneğin taşınmaz rehninin "ipoteke", "ipotekli borç senedi" ve "irat senedi" olmak üzere üç türü vardır (MK.m.850). Ancak, hemen belirtelim ki, üç tür taşınmaz rehninden ülkemizde sadece ipotek türü uygulanmaktadır.

Maddi Olmayan Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar: Maddi olmayan (gayri maddi) mallar, zeka ve düşünce ürünü olan şeyler yani eserlerdir. Örneğin bir bilim adamının yayınladığı bilimsel eser, bir romancının kaleme aldığı roman, bir şairin şiir kitabı, bir heykeltıraşın yarattığı heykel, bir bestecinin yaptığı beste, bir yazarın kaleme aldığı tiyatro eseri hep maddi olmayan mallardandır. Maddi olmayan mallar üzerinde sahiplerine tanınmış olan mutlak haklara fikri haklar adı verilmektedir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, bir eser üzerinde, o eseri yaratan kimseye mali ve manevi haklar tanımaktadır. Mali haklar, o eseri çoğaltmak, yaymak ve satmak gibi yetkileri içerir. Manevi haklar ise, eserin kamuya arzedilmesi, esere yapımcısının adının yazılması, eserde değişiklikler yapılması gibi yetkileri içerir. Hikaye, roman, şiir, beste gibi güzel sanatlara ilişkin eserlere fikri eserler, fikri eserler üzerinde yaratıcısının sahip bulunduğu haklara da telif hakkı (yazar hakkı) denilmektedir.

Fikri eserlerin yanında "sınai eserler" de vardır. Bunlar üzerindeki haklar daha önce İhtira Beratı Kanunu ile düzenlenmekteyken

08.06.1995 gün ve 4113 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 24.06.1995 tarihli ve 551 sayılı **"Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"** ile yeniden düzenlenmiştir. Sözü geçen kanun uyarınca "buluş (ihtira)", sanayide (endüstride) yeni bir sonuç veya yeni bir eser vücuda getirmek veya bunların meydana getirilmesi için yeni vasıtalar yaratmak veya bilinen vasıtaları yeni bir şekilde kullanmaktır. Bir buluş vücuda getiren kimse devletten (554 sayılı KHK ile kurulan **"Türk Patent Enstitüsü"**nden) bununla ilgili bir belge alır ki, bu belgeye **patent (ihtira beratı)** denir. Patent, buluşu vücuda getirmiş olan kimseye belli bir süreyle bundan ancak kendisinin veya mirasçılarının (haleflerinin) yararlanması hakkını sağlar. Buluş vücuda getiren kimsenin sahip olduğu bu hakka "buluş hakkı" denir.

Maddi olmayan mallar arasına markalar da dahil edilebilir. Markalar, sanayide, tarımda imal, ihzar veya istihsal olunan (üretilen) veya ticarete satışa çıkartılan her nevi malları başkalarınınkinden ayırt etmek üzere malın kendisi veya ambalajı yahut her ikisi üzerine konulan işaretlerdir. Markalar, 1965 yılında çıkarılan 551 sayılı Markalar Kanunu ile düzenlenmişken, 08.06.1995 gün ve 556 sayılı **"Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"** ile yeniden düzenlenmiştir. Markaların bu Kanun Hükmünde Kararname ile öngörülen haklardan faydalanabilmesi, ancak onların Türk Patent Enstitüsü'nce tescil edilmiş olmalarına bağlıdır.

Markalara örnek olarak, Grundig, Arçelik, Turyağ, Piyale, ÇBS, Singer, AEG gibi isimleri gösterebiliriz.

Kişiler Üzerindeki Mutlak Haklar :

Kişiler üzerindeki mutlak hakları, biri hak sahibinin bizzat kendi kişiliği üzerindeki mutlak haklar, diğeri ise başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklar olmak üzere ikiye ayırırız.

Kendi Kişiliği Üzerindeki Mutlak Haklar: Bu haklar, bir kimsenin maddi, manevi ve iktisadi bütünlüğü ve varlıkları üzerinde sahip bulunduğu mutlak haklardır ki bunlara kişilik hakları denir.

Başkalarının Kişiliği Üzerindeki Mutlak Haklar: Başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklar, istisnai mahiyetteki haklardır; çünkü modern hukuk sistemleri ancak mallar üzerinde mutlak haklar tanıyıp, kişiler üzerinde böyle haklara kural olarak yer vermezler. Kişiler, hakkın konusu değil, sahibidirler. Mamafih hukuk düzeni, bazı sebeplerle korunmaya muhtaç durumda olan kimseler üzerinde de başkalarına birtakım mutlak haklar tanımaktadır.

Başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklara örnek olarak velayet hakkı ile vesayet hakkını gösterebiliriz. Velayet hakkı, henüz ergin olmayan çocuklar (küçükler) üzerinde ana ve babalarına tanınmış olan bir mutlak haktır. Ana

ve babanın çocuklarının kişiliği üzerinde egemenlik hakları vardır; çocuk haksız olarak kendilerinden alındığı takdirde, ana ve baba bu haklarına dayanarak dava açmak suretiyle çocuğun kendilerine geri verilmesini sağlarlar.

B- NİSBI HAKLAR

Nisbi haklar, mutlak haklar gibi herkese karşı değil, ancak belli bir kişiye veya belli kişilere karşı ileri sürülebilen haklardır.

Nisbi haklar, özellikle borç ilişkilerinden doğarlar ve sahibine (alacaklıya), karşısındaki kişiden (borçludan) belli bir davranış biçiminde bulunmasını, yani birşey vermesini veya birşey yapmasını yahut da birşey yapmamasını (birşey yapmaktan kaçınmasını) istemek yetkisini verirler. Borç ilişkilerinden doğan nisbi haklarda (alacak haklarında) hak sahibi alacaklı, karşısındaki kişi ise, borçlu durumundadır. İki kimse arasında bir borç ilişkisi, ya hukuki işlemlerden veya haksız fiillerden yahut da sebepsiz zenginleşmeden doğabilir.

Nisbi haklar herkese karşı ileri sürülemeyip, sadece belli kişiye karşı, örneğin kira sözleşmesinden kiralayan (mal sahibi) lehine doğan kira bedelini isteme hakkı sadece borçlu kiracıya karşı ileri sürebildiği içindir ki, kiracı kira borcunu ödememezse, kiralayan bu alacağını kiracının babasından veya yakınlarından isteyemez. Eğer bu hak nisbi hak değil, bir mutlak hak olsaydı, o zaman kiralayan bu

hakkını kiracıdan başka kişilere karşı da kullanabileceğinden, kiracının yakınlarından kira borcunu ödemelerini isteyebilecek idi.

Özel haklar konularına, yani korudukları menfaatin maddi veya manevi oluşuna göre malvarlığı hakları ve kişilik hakları şeklinde bir ayırıma tabi tutulurlar.

A- MALVARLIĞI HAKLARI

Malvarlığı hakları, kişilerin maddi menfaatlerini koruyan haklardır. Hukuk dilinde malvarlığı (mamelek), bir kişinin para ile ölçülebilen hak ve borçlarının tümünü ifade eder. O halde malvarlığı hakları da, para ile ölçülebilen, paraya çevrilebilmesi mümkün olan, başkalarına devredilebilen ve mirasçılara geçen haklardır.

Malvarlığı haklarına örnek olarak eşyalar üzerindeki mutlak hakları, yani ayni hakları (örneğin mülkiyet hakkını), nisbi hakları (örneğin alacak hakkını) ve fikri hakları (örneğin telif hakkını) gösterebiliriz.

B- KİŞİLİK HAKLARI

Kişilik hakları, kişilerin manevi menfaatlerini koruyan haklardır. Bu haklar, para ile ölçülemeyen, paraya çevrilemeyen, sahibi için sadece manevi bir değer ifade eden haklardır. Kişilik hakları başkalarına devredilemedikleri gibi, miras yoluyla mirasçılara da geçmezler.

Kişilik hakları, kişinin maddi (bedensel), manevi ve iktisadi bütünlüğü üzerindeki mutlak haklardır. O halde bir kimse, kişilik haklarına, örneğin sağlığına, vücut tamlığına, şeref ve haysiyetine, sırlarına, ismine, resmine, özgürlüklerine karşı haksız saldırılarda bulunmaktan kaçınmalarını herkesten isteyebilir. Gerçek kişiler kadar tüzel kişiler de, mahiyetleriyle bağdaştığı ölçüde kişilik haklarına sahiptirler.

Özel haklar, kullanılmalarına göre devredilebilen haklar ve devredilemeyen haklar olmak üzere ikiye ayrılırlar:

A- DEVREDİLEBİLEN HAKLAR

Özel haklardan bazıları sağlararası bir hukuki işlemle, örneğin satım, bağışlama veya alacağın temlik yoluyla başkalarına devredilebildikleri gibi, hak sahibinin ölümünden sonra miras yoluyla da mirasçılara geçebilirler. Bu mahiyette olan özel haklara devredilebilen haklar adını veririz. Başkalarına devri veya geçmesi mümkün olan bu haklara örnek olarak malvarlığı haklarından çoğunu gösterebiliriz. Gerçekten, malvarlığı haklarından büyük bir kısmı, örneğin mülkiyet hakkı, telif hakkı ve alacak hakları hukuki bir işlemle başkalarına devredilebildikleri gibi, miras yoluyla da mirasçılara geçerler. Ancak, malvarlığı haklarından bazıları, örneğin sınırlı ayni haklardan olan intifa hakkı ile oturma

hakkı ve bir alacak hakkı olan nafaka hakkı bu kuralın dışında kalırlar, yani başkalarına devredilemeyecekleri gibi, miras yoluyla da geçmezler (intifa hakkı, sahibine hakkın konusu olan taşınır veya taşınmaz eşyadan veya haktan yararlanmak ve onu kullanmak yetkisini veren bir sınırlı ayni haktır. Oturma hakkı, sahibine bir evde oturmak veya onun bir kısmını işgal etmek yetkisini veren sınırlı ayni haktır. Nafaka hakkı, sahibine nafaka borçlusundan kendisine yardım edilmesini, bakılmasını istemek yetkisini veren bir haktır.)

B- DEVREDİLEMİYEN HAKLAR

Özel haklardan bazıları, örneğin kişilik hakları ile bir kısım malvarlığı hakları başkalarına devredilemedikleri gibi, miras yoluyla da mirasçılara geçmezler. Devredilemeyen ve mirasçılara geçmeyen bu haklara kişiye bağlı haklar adı verilmektedir.

Başkalarına devredilemeyen ve miras yoluyla da geçmeyen haklardan bir kısmı ise sahibine çok sıkı surette bağlıdır ki, bunlara da kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar denilmektedir (MK.m.16). Bu haklar, "başkalarına devrolunamayan, miras yoluyla geçmeyen, hak sahibinin kişiliğini yakından ilgilendiren hakların ileri sürülmesine yarayan bizatihi mali bir mahiyet taşımayan ve esas itibarıyla kanuni temsil yoluyla kullanılmaları mümkün bulunmayan haklardır". Bunlara örnek olarak "ergin kılınmayı talep etme hakkı"nı (MK.m.12),

"nişanı bozma hakkı"nı (MK.m.120), "boşanma davası açma hakkı"nı (MK.m.161 vd.) ve "soybağının reddi hakkı"nı (MK.m.286) gösterebiliriz.

Amaçlarına Göre Özel haklar amaçlarına göre bir tasnife tabi tutularak yenilik doğuran haklar ve alelade haklar olmak üzere ikiye ayrılırlar:

A- YENİLİK DOĞURAN HAKLAR

Bir kısım haklar sahibine tek taraflı bir irade açıklamasıyla yeni bir hukuki durum yaratmak veya mevcut bir hukuki durumu değiştirmek ya da mevcut bir hukuki durumu tamamen ortadan kaldırmak yetkisini verirler ki, bu haklara yenilik doğuran haklar veya inşai haklar denilmektedir. Yenilik doğuran haklar kural olarak sahibi tarafından tek taraflı bir irade açıklamasıyla kullanılır ve bu açıklamanın karşı tarafa ulaşmasıyla da sonuçlarını doğururlar. Bu haklar istisnai olarak dava yoluyla kullanılırlar.

Yenilik doğuran haklar kendi aralarında üçe ayrılırlar:

- **Kurucu Yenilik Doğuran Haklar:** Kurucu yenilik doğuran haklar, sahibi tarafından irade açıklamasıyla kullanılmaları halinde bir hukuki durumun kurulması sonucunu doğururlar. Örneğin bir sözleşme yapılırken taraflardan birinin yapmış olduğu öneriyi (icabı) karşı tarafın kabul etmesi, yani kabul beyanında bulunması, bu nitelikteki bir yenilik doğuran

haktır; çünkü kabul açıklamasıyla birlikte taraflar arasında o sözleşme doğmuş olur.

- **Değiştirici Yenilik Doğuran Haklar:** Değiştirici yenilik doğuran haklar, mevcut bir hukuki durumun değiştirilmesi sonucunu sağlayan haklardır. Bu haklar sahibi tarafından kullanıldığı takdirde, mevcut hukuki durum eskisi gibi gene devam eder, fakat hukuki durumda bir değişiklik meydana gelir. Örneğin satış sözleşmesinde satılan mal ayıplı olduğu takdirde alıcının bu malın ayıpsız ile değiştirilmesini veya satış bedelinden (semenden) indirim yapılmasını isteme hakkı, bu nitelikteki bir yenilik doğuran haktır; çünkü alıcının bu hakkını kullanmasıyla mevcut durumda bir değişiklik meydana gelir.

- **Bozucu Yenilik Doğuran Haklar:** Bozucu yenilik doğuran haklar ise, hak sahibi tarafından kullanılmalarıyla mevcut bir hukuki durumu ortadan kaldıran haklardır. Örneğin kira, hizmet ve adi şirket sözleşmelerindeki feshi bildirme (feshi ihbar) hakkı, vekaletten azil veya istifa hakkı bu nitelikte bir yenilik doğuran haktır; çünkü hizmet sözleşmesinde işçi, kanunda yazılı sebeplerden biri dolayısıyla işe devam edemeyeceğini işverene bildirdiği takdirde, hizmet sözleşmesi sona ermiş olur. Aynı hak kira sözleşmesinde kiracıya ve kiralayana da tanınmış bulunmaktadır.

B- ALALADE HAKLAR

Kullanılmalarıyla yeni bir hukuki durum meydana getirmeyen haklardır. Örneğin velayet hakkı böyle bir haktır. Medeni Kanunumuzun ergin (reşit) olmamış çocuklar (küçükler) bakımından sadece ana ve babalara tanımış olduğu velayet hakkının kapsamına çocuğa öğüt vermek, ihtarda bulunmak veya çocuğun mallarını yönetmek, onu temsil etmek hakkı da girer. Ana ve babanın bu haklarını kullanılmalarıyla yeni bir hukuki durum meydana gelmediği gibi, mevcut durumda bir değişiklik de olmaz veya mevcut durum ortadan kalkmaz.

Hakkın Kazanılması : Hakkın kazanılması, bir hakkın bir kişiye bağlanmasını, bir hak ile bir kişi arasında bir bağlantı kurulmasını ifade eder. Bir hakkın bir kişiye bağlanması ya **hukuki olay** ya **hukuki fiil** ya da **hukuki işlem** yollarıyla gerçekleşir. Haklar biri aslen, diğeri devren olmak üzere başlıca iki türlü kazanılır. Bir hakkın aslen kazanılması demek, bir kimsenin o zamana kadar hiç kimseye ait olmayan bir hakkı kendi fiiliyle elde etmesi demektir. Bir hakkın devren kazanılması ise, bir kimsenin o hakkı o zamana kadar sahibi bulunan kişiden elde etmesi demektir. Hakkın kazanılmasında iyiniyetin de rolü vardır. İyi niyet, bir hak kazanılırken hakkın kazanılmasına engel olan bir hususun varlığı veya kazanma için gerekli bir unsurun yokluğu hakkında kişide mevcut, mazur görülebilen bir bilgisizlik veya yanlış bir bilgidir.

Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkiler veya kişilerin hukuk düzeni tarafından korunmakta olan menfaatleri demektir.

Hakkın kazanılması deyimi, bir hakkın bir kişiye bağlanmasını, yani bir hak ile bir kişi arasında bir bağlantı kurulmasını ifade etmektedir. Her hakkın bir sahibi vardır; sahihsiz hak olmaz. Ancak, bir hakkın herhangi bir kimseye bağlanması ve böylece o kimsenin hak sahibi kılınması kendiliğinden gerçekleşmez; bu sonucun doğabilmesi, bir takım olgulara (vakıalara) bağlıdır. Başka bir deyişle, hakları doğuran başlıca üç olgu vardır ki, bunlar da hukuki olay, hukuki fiil ve hukuki işlemdir.

Hukuki Olay: Hukuk düzeninin kendilerine hukuki sonuçlar bağladığı olaylardır. Günlük yaşantımızda çok çeşitli olaylarla karşılaşırız. Bunlardan bir kısmı hukuk bakımından önemli olmayan olaylardır; örneğin bir kimsenin denizde sandalla gezmesi, dostlarıyla sohbet etmesi, evinin bahçesindeki gülleri budaması, televizyon seyretmesi o kimsenin iradesiyle meydana getirdiği olaylar olup hukuku ilgilendirmezler. Aynı şekilde, hukuku ilgilendirmeyen ve insan iradesi dışında gerçekleşen tabii olaylar da vardır; örneğin yağmur yağması, ay tutulması, ağaçların çiçek açması, güneşin doğması gibi. Bunların yanında hukukun ilgilendiği ve sonuçlar bağladığı olaylar da vardır. İşte gerek insanın

iradesiyle, gerek kendiliğinden meydana gelen olaylardan hukukun kendilerine sonuçlar bağladığı olaylara hukuki olay adını veririz. Örneğin doğum ve ölüm birer hukuki olaydır; çünkü hukuk düzeni her ikisine de birer sonuç bağlamaktadır. Gerçekten, bir kimsenin ölümüyle kişiliği sona ermekte, fakat aynı zamanda mirasçıları lehine hak doğmaktadır. Keza doğum ile gerçek kişilik başlamakta ve aynı zamanda kişilik hakları da doğmakta ve kazanılmaktadır.

Hukuki Fiil: İnsan iradesinin ürünü olan ve kendisine hukuki sonuçlar bağlanan olaylardır. O halde, hukuki olaylar içinden sadece insanların faaliyetleri ürünü olanlar hukuki fiil oluşturur; tabii olaylar hukuki fiil değildirler. Buna karşılık bir kimsenin belli bir yerde sürekli kalmak niyetiyle oturması, başkasına ait tahtalardan bir masa yapması birer hukuki fiildir; çünkü hukuk düzeni sürekli kalmak niyetiyle oturmaya yerleşim yeri kurma (MK.m.19), başkasına ait tahtaları kullanarak masa yapmaya (işlemeye) bazı şartlarla bunun üzerinde mülkiyet hakkı kazanma (MK.m.775) sonuçlarını bağlamaktır. Hukuki fiillerden bazıları hukuka uygun fiiller olduğu halde, bazıları hukuka aykırı fiillerdir. Diğer bir deyimle hukuki fiiller, hukuka uygun fiiller ve hukuka aykırı fiiller şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Hukuka aykırı fiiller, hukuk düzeninin uygun bulmadığı fiiller olup, bunlar da haksız fiil ve borca aykırılık olmak üzere ikiye ayrılırlar. Hukuki işlem, bir veya birden fazla kimsenin

hukuki bir sonuca yöneltilmiş irade açıklaması demektir. Diğer bir deyimle hukuki işlem, bir veya daha fazla kimsenin hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaları demektir. Hukuki işlemler, irade açıklamasında bulunan tarafın sayısına göre tek taraflı hukuki işlemler ve çok taraflı hukuki işlemler olmak üzere ikiye ayrılır.

Demek ki, bir hakkın doğumu veya kaybı yukarıda kısaca değindiğimiz hukuki olaylar, hukuki fiiller ve hukuki işlemler dolayısıyla sözkonusu olabilmektedir. Haklar biri aslen, diğeri devren olmak üzere iki yolla kazanılabilir.

Aslen Kazanma : Bir hakkın aslen kazanılması demek, bir kimsenin o zamana kadar hiç kimseye ait olmayan bir hakkı kendi fiiliyle elde etmesi demektir. Gerçekten, bir kimse ormanda avladığı tavşan veya denizde yakaladığı balık üzerinde mülkiyet hakkını aslen kazanmış olur. Sahipsiz taşınır mallar üzerinde bu yolla mülkiyet hakkının kazanılmasına sahiplenme denir (MK.m.767). Sahipsiz bir taşınmaz üzerinde bu yolla mülkiyet hakkının kazanılması ise işgal olarak isimlendirilir (MK.m.707).

Hakların aslen kazanılması yolu, sadece eşya dediğimiz maddi mallar üzerindeki haklara özgü değildir. Maddi olmayan mallar veya kişiler üzerindeki hakların da aslen kazanılması mümkündür. Gerçekten, bir bilim adamı yayınlamış olduğu eseri üzerindeki telif hakkını; ana ve baba doğan çocukları üzerindeki

velayet hakkını aslen kazanmaktadırlar; yani bu haklar bir başkasından devir yoluyla değil, doğrudan doğruya kazanılmış olmaktadır.

Devren Kazanma : Bir hakkın devren kazanılması ise, bir kimsenin o hakkı o zamana kadar sahibi bulunan kişiden elde etmesi demektir. Diğer bir deyimle, devren kazanma yolunda bir hak eski sahibinden yeni bir hak sahibinin malvarlığına geçmektedir. O halde, devren kazanmada bir kimse bir hakkı kazanırken, diğer kimse o hakkı kaybetmektedir. Örneğin bir kimsenin dolmakalemini bir başkasına satması veya bağışlaması (hediye etmesi) halinde dolmakalem karşı tarafa teslim edildiği zaman dolmakalem üzerindeki mülkiyet hakkı alıcı veya bağışlanan tarafından devren kazanılmış olmakta, buna karşılık satıcı veya bağışlayan da o zamana kadar sahibi bulunduğu mülkiyet hakkını kaybetmektedirler.

Hemen belirtelim ki uygulamada hakların kazanılması çoğunlukla devren kazanma yoluyla olmakta, aslen kazanma bunun yanında pek önemsiz ve istisnai bir yol olarak kalmaktadır.

Hukukta İyiniyet

Bir hakkın, örneğin taşınır veya taşınmazlar üzerindeki mülkiyet hakkının geçerli bir şekilde devren kazanılabilmesi için, kanunen gerekli olan şartların mevcut bulunması veya

kazanmaya(iktisaba) engel olan bir durumun mevcut bulunmaması gerekir. Eğer gerekli şartlardan biri bulunmuyor veya hakkın geçişini engelleyici bir sebep mevcut bulunuyorsa, o hak geçerli surette kazanılmış olmaz. Örneğin bir eşya üzerindeki mülkiyet hakkının devren kazanılabilmesi için, bu eşyayı devreden kimsenin onun sahibi, maliki olması, daha doğru bir deyimle tasarruf yetkisine sahip bulunması lazımdır. Eğer devreden, o eşya üzerinde mülkiyet hakkına veya tasarruf yetkisine sahip bulunmuyorsa, bu hak ondan devren kazanılmış olmaz. Oysa, Medeni Kanunumuz iyiniyet kurumu ile bu gibi hallerde hakkın geçerli surette kazanılmasını mümkün kılmaktadır. Bunun örneklerini daha aşağıda "İyiniyetin İşlevi" başlığı altında göreceğiz. Bundan önce iyiniyeti tanımlayalım:

İyiniyet: Bir hak kazanılırken hakkın kazanılmasına engel olan bir sebebin varlığı veya kazanma için gerekli olan bir unsurun yokluğu hakkında kişide mevcut, mazur görülebilen bir bilgisizlik veya yanlış bir bilgidir.

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi iyiniyet, bir hakkın kazanılması için gerekli olan şartların bulunmamasına veya hakkın geçişini önleyen sebeplerin bulunmasına rağmen, o hakkı geçerli bir surette kazanmayı sağlar. İyiniyetin işlevi, sadece mülkiyet hakkının, daha doğru bir deyimle sadece aynı hakların kazanılmasını sağlamaktan ibaret değildir. Başka bir ifadeyle iyiniyetli olmanın sonuçları

sadece eşya hukukunda değil, medeni hukukun diğer dallarında , örneğin aile hukuku, miras hukuku ve borçlar hukukunda da görülür.

Taşınır lar üzerindeki mülkiyet hakkının iyiniyet sayesinde kazanılıp kazanılamayacağı, o taşınır eşyanın sahibinin elinden çıkış biçimine göre belirlenir. O halde bu konuyu, sahibinin elinden isteğiyle çıkan taşınır lar ve sahibinin elinden isteği olmadan çıkan taşınır lar şeklinde bir ayırım yaparak incelemek gerekiyor.

Sahibinin Elinden İsteğiyle Çıkan Taşınır lar da:
Bir taşınır eşyanın sahibinin elinden isteğiyle çıkmış olması demek, o eşyanın bir hukuki işlem ile sahibi tarafından belli bir süre için bir başkasına verilmiş olması demektir. Örneğin ben, bir süre kullanmak ve sonra geri vermek üzere dolmakalemimi bir arkadaş ıma verirsem, bu dolmakalem benim elimden kendi isteğimle çıkmış olur; çünkü o arkadaş ile ben aramızda bir ariyet sözleşmesi yapmış ızdır.

İyiniyetli olmanın aile hukukunda da işlevi vardır. Şöyle ki: Evli olan bir kimse ikinci bir evlenme yapamaz. İkinci bir evlenme yapmış olursa, bu evlenme mutlak butlan ile sakatlanmış ır, yani iptal davası açılarak ortadan kaldırılabilir (MK.m.145 b.1; 146). Fakat ikinci evlilik henüz iptal edilmeden önce birinci evlilik ölüm veya boşanma sebebiyle ortadan kalkarsa ve ikinci evlilikteki eş de iyiniyetli ise, yani evlendiği kişinin halen evli olduğunu bilmiyor idiyse, artık ikinci evliliğin

iptaline karar verilemez (MK.m.147/III).

İyiniyetin borçlar hukukundaki önemini belirtmek üzere alacağ ın temlik i ile ilgili bir örnek verebiliriz:

Alacağ ın temlik i, bir alacağ ın alacaklı tarafından yazılı şekilde bir başkasına devredilmesidir. Alacağ ını başka bir kimseye devretmek isteyen alacaklı, bunun için borçlunun iznini (muvafakatını) almak zorunda değildir.

Medeni Kanunumuz, 3.maddesinde "Kanunun iyiniyete hukuki bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyiniyetin varlığıdır" demek suretiyle herkesin iyiniyetli olduğunu farz ve kabul etmiştir. Bu suretle de iyiniyet bir karine mahiyeti kazanmıştır.

Karine: Mevcut ve bilinen olgulardan (vakıalardan) bilinmeyen bir olgunun (vakıanın) varlığı sonucunu çıkarmaktır. Karinelerin en önemli işlevi, iddiasını bir karineye dayandıran kimseyi ispat yükünden kurtarması, bunu karşı tarafa geçirmesidir.

İyiniyet karinesi de bir kimseyi iyiniyetli olduğunu ispattan kurtarır. Karşı taraf, bu kişinin iyiniyetli olmadığını, yani iyiniyet karinesinin bu kişi hakkında geçerli olamayacağını ispat etmek zorundadır. Bu hususun ispatında MK.m.3 hükmünün ikinci cümlesi kendisine adeta yol göstermektedir.

Gerçekten MK.m.3c.2'ye göre, "Ancak, durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz".

O halde, karşı taraf, hak kazanmakta olan kişinin iyiniyetli olmadığını, onun kendisinden beklenen özeni göstermemiş olduğunu ispat etmek suretiyle ortaya koyacaktır.

Hakkın Kaybedilmesi : Hakkın kaybedilmesi, bir hakkın sahibinden ayrılması, onun elinden çıkması demektir. Hakkın kazanılmasında olduğu gibi, kaybedilmesinde de hukuki olaylar, hukuki fiiller ve hukuki işlemler rol oynar.

Hakkın kaybedilmesi, bir hakkın hak sahibinden ayrılması, onun elinden çıkması demektir. Nasıl ki hakların kazanılmasında hukuki olaylar, hukuk fiiller ve hukuki işlemler söz konusu oluyorsa, hakların kaybedilmesinde de bunların rolü vardır.

Gerçekten, bir hak bazen bir hukuki olay, bazen bir hukuki fiil, bazen de bir hukuki işlem dolayısıyla kaybedilmiş olur. Örneğin bir hukuki olay olan ölüm dolayısıyla hak sahibinin kişiliğine bağlı haklar ortadan kalkar. Diğer bir deyimle, kişiye bağlı haklar mirasçılara geçemeyeceğinden hak sahibinin ölümüyle birlikte bu tür haklar (velayet hakkı, kişilik hakları gibi) sona ererler. Hakkın konusunu oluşturan eşyanın yok olması da eşya üzerindeki hakkı ortadan kaldırır; örneğin bir kimsenin otomobili yanıp kül olursa veya

beslemekte olduğu ineği ölürse, onlar üzerindeki mülkiyet hakkı da kendiliğinden sona ermiş olur. Bazen kanunda belirtilmiş olan belli bir sürenin hak kullanılmaksızın geçmiş olması da hakkı ortadan kaldırır. Bu süreye **hukukta hak düşürücü süre** (sukutu hak müddeti) denir.

Zaruret hali (ıztırar hali): Kendisini veya başkasını bilerek sebebiyet vermediği zarardan yahut derhal vuku bulacak bir tehlikeden kurtarmak için başkasının mallarına zarar vermektir. Örneğin bir kimse, içinde bulunduğu binada yangın çıkması üzerine canını kurtarmak için komşu evin damına atlar ve onun kiremitlerini kırarsa veya kendisine saldıran vahşi bir hayvandan canını kurtarmak için bir kimsenin evinin kapısını kırarak içeriye sığınır, her iki halde de zaruret hali (darda kalma hali) söz konusu olur. Ancak bu kimse verdiği zararı ödemekle yükümlüdür.

Hakkın korunmasında ispat yükü: Hak sahibinin hakkını bizzat koruması ancak istisnai hallerde söz konusu olabilir. Modern hukuk sistemlerinde hakların korunması ancak devlet eliyle sağlanır. Bu da bir dava yoluyla gerçekleşir.

Davada taraflardan biri davacı, diğeri ise davalıdır. Dava, iddia ve savunma olmak üzere iki kısımdan oluşur. Davacının talebinin özünü iddia oluşturur. Böyle bir iddia karşısında kalan davalı, bu iddiaya karşı kendisini savunur.

Savunma, davalının kendisine karşı ileri sürülmüş olan talebin tamamen veya kısmen doğru olmadığını ileri sürmesi demektir ki, buradan savunmanın özünü de iddianın oluşturduğu sonucu çıkar.

O halde, bir davada ortaya çıkan en önemli sorun, iddia ve savunma olarak ortaya atılan olguları kimin ispat edeceğidir. İşte bu önemli sorunu, Türk Medeni Kanunu bir ilkeye bağlamıştır ki, buna **ispat yükü** denir.

Medeni Kanunumuzun 6.maddesinde düzenlenen bu ilkeye göre **"Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür."** O halde, bir davada davacı iddiasını dayandığı olguları, davalı da savunmasını dayandığı olguları ispat etmek zorundadır.

HUKUKTA KİŞİLER VE KİŞİ TÜRLERİ

Kişi : Kişi hukukun en önemli kavramlarından birisidir ve adeta hukukun temel taşıdır; çünkü hukuk kişiler içindir. Bunu, birinci ünite de yapmış olduğumuz hukukun tanımından çıkarabiliriz. Gerçekten hukuk, kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen maddi yaptırımlı kurallar bütünüdür. O halde hukuk, kişilerle var olmaktadır. Öte yandan, haklar da kişiler içindir. Nitekim hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkililerdir.

Hukukta kişi terimi, haklara ve borçlara sahip olabilen, yani hakları ve borçları bulunabilen varlıkları ifade eder. Diğer bir deyimle, hak sahibi, hak süjesi olan varlıklar hukuk açısından birer kişidir. Bu itibardır ki, kişi terimi ile hak ehliyeti (medeni haklardan yararlanma ehliyeti) terimi aynı anlama gelmektedir. Gerçekten, hak ehliyetine sahip olan, yani haklardan yararlanabilen bütün varlıklar, kişidir.

Kişi Türleri :

A- Gerçek Kişiler : Gerçek kişiler, insanlardır. Günümüzün modern hukuk düzenleri cinsiyet, ırk,din, dil, vs. gibi farklar gözetmeksizin bütün insanları birer kişi olarak kabul etmektedirler.

B- Tüzel Kişiler : Hukuk düzeni, insanlardan ibaret bulunan gerçek kişilerin yanında tüzel kişilere de yer vermiştir. Bu, bir zorunluluğun sonucudur. Gerçekten, bazı amaçların gerçekleştirilmesine bir insanın ömrü ve mali gücü yetmez. Bu gibi amaçların gerçekleştirilebilmesi için bir kısım insanların bir araya gelmeleri, faaliyetlerini ve mallarını bu amaca tahsis etmeleri (özülemeleri) gerekir. İşte böylece kendisini meydana getiren insanlardan ayrı ve bağımsız varlıklar ortaya çıkar ki, bunlara tüzel kişiler diyoruz.

Tüzel kişiler, ya belli bir amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla bir araya gelmiş olan kişilerin meydana getirdikleri kişi

toplulukları veya belli bir amaca tahsis olunmuş (özgülenmiş) bulunan mal toplulukları biçiminde ortaya çıkarlar.

Gerçek Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi :

Medeni Kanunumuz, gerçek kişiliğin başlangıcı anını 28'inci maddesinde tespit etmiştir. Sözü geçen maddeye göre, **"Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar..."** O halde kişiliğin başlangıcı, sağ olarak tamamen doğum anıdır. Gerçek kişilik ölüm ile sona erer (MK.m.28/I). Gerçek kişiliğe son veren bir başka hal ise, gaipliktir.

Gaiplik : Gerçek kişiliği sona erdiren durumlardan bir diğeri de gaipliktir. Medeni Kanunumuz gaipliği m.32 ve devamında düzenlemiştir. MK.m.32'ye göre, "Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir."

Ölüm Karinesi : "Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır" (MK.m.31). Bu kimsenin **kütüğüne "o yerin en büyük mülkiye amirinin emriyle" ölüm kaydı düşürülür** (MK.m.44). Buna **ölüm karinesi** denir.

Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı

anda ölmüş sayılır (MK.m.29/II). Buna birlikte ölüm karinesi denir.

Hukukta Hak Ehliyeti :

Hak ehliyeti (medeni haklardan yararlanma ehliyeti) hak ve borç sahibi olabilme, yani hakların ve borçların süjesi olabilme iktidarındır. Hak ve borç sahibi olabilme iktidarına sahip bulunan varlıklar ise, günümüzün modern hukuk sistemlerinde kişilerdir. Bu itibarladır ki, hak ehliyeti ile kişi kavramları aynı anlama gelmektedir.

Hak ehliyeti, pasif tir; yani bir kimsenin hak ehliyetine sahip olabilmesi için, bir işlem yapmasına, bir irade açıklamasında bulunmasına lüzum yoktur. Gerçek kişiler bakımından sadece doğmuş olmak hak ehliyetini kazanmak için gerekli ve yeterlidir. Hatta sağ doğmak koşuluyla cenin dahi hak ehliyetine sahiptir (MK.m.28/II). Tüzel kişilerin hak ehliyeti ise, onların kanunun öngördüğü şekilde kurulmuş olmalarıyla başlar (MK.m.47, 48). MK.m.8'e göre, "Her insanın hak ehliyeti vardır." "Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler." Yukarıdaki maddeden hak ehliyeti ile ilgili olan iki ilke çıkmaktadır. Bunlar genellik ve eşitlik ilkeleridir.

Genellik İlkesi : Bu ilke MK.m.8 hükmünün birinci fıkrasından çıkmaktadır. Gerçekten birini fıkra göre, "Her insanın hak ehliyeti vardır".

O halde, hak ehliyetine sahip olmak bakımından insan olmak yeterlidir. Diğer bir deyişle, hak ehliyetini kazanabilmenin tek koşulu, gerçek kişiler için sağ olarak doğmuş olmak, tüzel kişiler için ise, kanunun öngördüğü şekilde kurulmuş olmak, yani kişilik kazanmış bulunmaktır.

Eşitlik İlkesi : Bu ilke de MK.m.8 hükmünün ikinci fıkrasından çıkmaktadır. Sözü geçen hükme göre, "bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler". Eşitlik ilkesi gereği olarak, hak ehliyetine sahip olabilmek bakımından kişiler arasında herhangi bir ayırım yapılamaz. Örneğin yerli-yabancı, okumuş-cahil, kadın-erkek, zengin-fakir, ergin-küçük gibi farkların hak ehliyetine sahip olma bakımından hiç önemi yoktur. Herkes bu ehliyetten eşit şekilde yararlanır.

Fiil Ehliyeti :

Fiil ehliyetine herkes değil, ancak kanunun aradığı bazı koşullara sahip bulunan kişiler sahiptirler; çünkü hak ehliyetinin pasif olmasına karşılık, fiil ehliyeti aktif bir ehliyettir.

Medeni Kanunumuz fiil ehliyetini m.9 ve devamında düzenlemiştir. MK.m.9'a göre, "Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir".

Fiil ehliyetinin koşullarını MK.m.10 ve 14 hükmünden çıkarabiliriz. Gerçekten,

MK.m.10'a göre, "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır". MK.m.14'de ise, **"Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur"** denilmiştir.

O halde, fiil ehliyetinin ikisi olumlu, birisi de olumsuz olmak üzere üç koşulu vardır. Olumlu koşullar, ayırt etme gücüne sahip olmak ile ergin olmak; olumsuz koşul ise, kısıtlı olmamaktır.

Ayırt Etme Gücü : Medeni Kanunumuz, ayırt etme gücünü m.13'de olumsuz biçimde şöyle tanımlamaktadır: **"Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir"**. Maddenin ifade biçiminden anlaşılacağı üzere, ayırt etme gücü, "akla uygun biçimde davranma yeteneği"dir. O halde, **akla uygun biçimde davranma yeteneği bulunan kişiler, ayırt etme gücüne sahiptirler**.

Ergin Olmak : Fiil ehliyetinin olumlu koşullarından bir diğeri de ergin olmaktır. Fiil ehliyeti, bir kimsenin kendi fiilleriyle hak edinebilmesi ve borç altına girebilmesi olduğuna göre, bunun için belli bir "fikri olgunluğa" erişmiş bulunmak gerekir. Bu ise,

insanların belli bir yaşa gelmeleri ile mümkün olur. İşte, fiil ehliyetine sahip olabilmek için bir kimsenin kanunun belirttiği belli bir yaş sınırını aşmasına ergin olmak, bu yaşa da erginlik yaşı denir. Bu yaş sınırını aşmış olan kimselere ergin, henüz aşmamış olanlara ise küçük denir.

Kısıtlı Olmamak : Fiil ehliyetine sahip olabilmek için, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olmak yeterli değildir. Bunlardan başka, o kişinin kısıtlı olmaması da gerekir. Kısıtlı olmamak, fiil ehliyetine sahip olabilmek için bulunmaması gereken bir durum olduğu içindir ki, bunu olumsuz koşul olarak nitelendiriyoruz.

Kısıtlı olmak, kanunun belirttiği sebeplerden birinin varlığı halinde ergin bir kimsenin fiil ehliyetinin mahkeme kararıyla sınırlandırılması veya tamamen kaldırılması demektir. Kısıtlama sebeplerinin neler olduğu MK.m.405-408'de sayılmıştır. Bunlar, "akıl hastalığı veya akıl zayıflığı", "savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim", "bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkum olma" ve "yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden bir erginin kısıtlanmasını istemesi" hallerinden ibarettir.

Fiil Ehliyetine Göre Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu : Fiil ehliyetine göre gerçek kişilerin hukuki durumu aynı değildir. Gerçekten, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olan ve aynı

zamanda kısıtlı da bulunmayan bir kişinin hukuki durumu ile ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kişinin hukuki durumu birbirinden çok farklıdır. Öte yandan, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerin hukuki durumu ile ayırt etme gücüne sahip olan fakat ergin olmayan veya kısıtlı bulunan kişilerin durumu da aynı değildir. Bu itibarla ki, fiil ehliyetinin koşullarına sahip olup olmamaları veya bunlardan bazılarına sahip olup, bazılarına sahip olmamaları bakımından gerçek kişileri dört kategoriye (gruba) ayırmak mümkündür: tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler ve tam ehliyetsizler. Aşağıda bu kategorilere dahil bulunan kişilerin hukuki durumlarını ayrı ayrı inceleyeceğiz.

Tam Ehliyetliler : Tam ehliyetliler kategorisine giren gerçek kişiler, fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahip bulunan kimselerdir. Diğer bir deyişle ayırt etme gücüne sahip ve ergin olan, aynı zamanda kısıtlı bulunmayan bütün gerçek kişiler, fiil ehliyetine tam anlamıyla sahiptirler.

Tam ehliyetliler, fiil ehliyetine giren bütün ehliyetlere sahiptirler. O halde, tam ehliyetliler her türlü hukuki işlemleri hiç kimsenin iznine muhtaç olmaksızın yapabilirler ve kendi fiilleriyle haklar edinebilirler ve borç altına girebilirler. Tam ehliyetliler, haksız fiilleriyle başkalarına vermiş oldukları zararlardan da bizzat sorumludurlar. Bu kişilerin aynı zamanda dava ehliyetleri de mevcut olduğundan, mahkemelerde davacı ve davalı sıfatıyla bulunup her türlü yargılama (usul) hukuku işlemlerini de bizzat yapmaları mümkündür. Tam ehliyetlilerle ilgili MK.m.10'da şöyle denilmektedir: "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır".

Sınırlı Ehliyetliler : Sınırlı ehliyetliler, aslında tam ehliyetli oldukları halde bazı sebeplerden dolayı ehliyetleri belli konularda sınırlandırılmış bulunan kişilerdir. Gerçekten, bu kategoriye giren kişiler ergin ve ayırt etme gücüne sahip oldukları gibi, kısıtlı da değildirler. Fakat kanun koyucu bu kişilerin ehliyetlerini onları veya bir başkasını korumak amacıyla sayıca az fakat çok önemli bazı hukuki işlemler bakımından sınırlamıştır; bu kişilerde ehliyetlilik asıl, ehliyetsizlik ise istisnadır.

Sınırlı ehliyetler kategorisine evli kişiler ile kendilerine yasal danışman atanmış olanlar girer. Eşlerden biri konusunda belirtilen bazı hukukî işlemleri ancak diğer eşin rızası ile

yapabilir. Örneğin MK.m.194 hükmüne göre eşlerden biri, aile konutu denilen içinde çocuklarıyla beraber oturdukları konutu diğer eşin açık rızası olmadıkça devredemez veya aile konutu üzerindeki hakları sınırlayamaz. Aynı şekilde bir eş diğerinin açık rızası bulunmadıkça aile konutu ile ilgili kira sözleşmesini feshedemez. Bir eş paylı mülkiyetteki payını ancak diğer eşin rızası ile satabilir.

Ancak, bu sınırlamaların eşlerin fiil ehliyetini mi, yoksa tasarruf yetkisini mi sınırladığı doktrinde tartışılmaktadır. Kendilerine yasal danışman atanmış olanlar, kısıtlanmaları için yeterli bir sebep bulunmamakla beraber, korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen ergin kişilerdir (MK.m.429). Bu gibi kişilere kanunda sayılmış olan önemli hukuki işlemlerde oyu alınmak üzere bir yasal danışman atanır. Bu kişiler, MK.m.429'da 9 bent halinde sayılmış olan şu işlemleri yasal danışmanlarının olumlu oyunu olmaksızın yapamazlar: Dava açma ve sulh olma; taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurulması; kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehnedilmesi; olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri; ödünç verme ve alma; ana parayı alma; bağışlama; kambiyo taahhüdü altına girme; kefil olma.

Sınırlı ehliyetli kişi, bu işlemleri yasal danışmanının görüşünü olmaksızın yapamaz;

yaparsa bu işlemler tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tabi olurlar; yani bu işlemlerle tam ehliyetli olan karşı taraf bağlı, fakat sınırlı ehliyetli kişi bağlı değildir. Görüldüğü üzere, gerek evli kişiler, gerek kendilerine yasal danışman atanmış olan kişiler ancak kanunda açıkça belirtilmiş bulunan işlemler bakımından ehliyetleri kısıtlanmış olan, fakat bunların dışında tam ehliyetli bulunan kimselerdir.

Sınırlı Ehliyetsizler : Sınırlı ehliyetsizler, fiil ehliyetinin koşullarının tamamına sahip olmayan kişilerdir. Bu itibarla da kural olarak bunların fiil ehliyetleri yoktur. Fakat, kanun koyucu bu kişileri tam anlamıyla ehliyetsiz saymayı uygun görmeyerek onları bazı bakımlardan kısmen ehliyetli addetmiştir. Sınırlı ehliyetsizler kategorisine giren kişiler, ayırt etme gücüne sahip küçükler ile ayırt etme gücüne sahip kısıtlılardır. Bu kişiler, fiil ehliyetinin en önemli koşulu olan ayırt etme gücüne sahiptirler. Fakat bunlardan bir kısmı ergin değildir, bir kısmı ise kısıtlıdır, yani bunlar fiil ehliyetinin ayırt etme gücüne sahip olmak koşulu dışındaki diğer iki koşulundan birine sahip, diğerine sahip değildirler.

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki durumu MK.m.16'da düzenlenmiştir. Sözü geçen maddeye göre, "Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza

gerekli değildir". "Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiillerinden sorumludurlar".

Sınırlı ehliyetsizler satım, kira, eser (istisna) ve hizmet sözleşmeleri gibi kendilerini borç altına sokan işlemleri bizzat yapamazlar. Kural olarak bu gibi hukuki işlemler sınırlı ehliyetsizler adına onların yasal temsilcileri tarafından yapılır. Yasal temsilciler, veli ve vasilerdir. Sınırlı ehliyetsizler bu gibi işlemleri ancak yasal temsilcilerinin rızası ile yapabilirler.

Sınırlı ehliyetsizler, kendilerini borç altına sokmayan ve sadece menfaat sağlayan işlemleri, örneğin karşılıksız kazanmaları yasal temsilcilerinin rızasına gerek olmadan, bizzat yapabilirler.

Sınırlı ehliyetsizler bazı işlemleri hiç yapamazlar; yani bunları ne bizzat, ne de yasal temsilcilerinin rızasıyla yapmaları mümkündür. Hatta yasal temsilciler dahi bu işlemleri sınırlı ehliyetsiz adına yapamazlar. Bunlara yasak işlemler denir. Yasak işlemler, yapıldıkları takdirde hiçbir hüküm ifade etmezler, yani batılırlar. Bunları MK.m.449 şöyle belirtiyor; "vesayet altındaki kişi adına kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak yasaktır". O halde yasak işlemler, önemli bağışlamalar, vakıf kurma ve kefalettir. Bu işlemler ancak tam ehliyetli kişiler tarafından yapılabilir. Sınırlı ehliyetsizler, kendi başlarına yapabilecekleri hukuki işlemler ve haksız

fiilleriyle ilgili olmak üzere dava ehliyetine de sahiptirler.

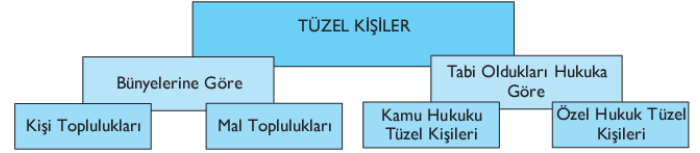
Tam Ehliyetsizler : Tam ehliyetsizler kategorisine giren kişilerin fiil ehliyetleri hiç yoktur; çünkü bunlar, fiil ehliyetinin en önemli koşulu olan ayırt etme gücünden yoksun kişilerdir. O halde "ayırt etme gücüne sahip olmayanlar" tam ehliyetsiz olan, yani fiil ehliyetleri bulunmayan kişilerdir. Bunların küçük veya ergin olmalarının da önemi yoktur (MK.m.14).

Tam ehliyetsizlerin hukuki durumu MK.m.15'de düzenlenmiştir. Sözü geçen maddeye göre, "kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukuki sonuç doğurmaz".

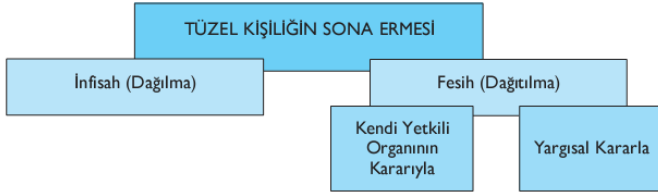
Tam ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyeti yoktur; çünkü hukuki işlemler, bir hukuki sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktadır. Oysa, tam ehliyetsiz kişiler, ayırt etme gücünden yoksun olduklarından, hukuken iradeleri de yok sayılır. Bu sebeptendir ki bunlar, hiçbir hukuki işlem yapamazlar. Hatta yasal temsilcilerinin rızası ile dahi hukuki işlemlerde bulunmaları mümkün değildir. Yaptıkları hukuki işlemler hiçbir hüküm ifade etmez. Hatta bunlar, tam ehliyetsize sırf yarar sağlayan işlemler olsa dahi, durum değişmez. Öte yandan, bu hukuki işlemler yasal temsilcinin onaması ile de geçerli hale gelemezler. Karşı tarafın iyi niyetli olup olmamasının da hukuki

işlemin geçerli olması bakımından önemi yoktur.

TÜZEL KİŞİLER :

Daha önce de gördüğümüz gibi gerçek kişiliğin başlangıç anı, çocuğun (insanın) sağ ve tam olarak doğduğu andır (MK.m.28/I). Tüzel kişilerin insanlar gibi fizyolojik varlığı olmadığından onların kişiliğinin başlangıç anının doğum gibi biyolojik bir olaya bağlanmasına imkan yoktur. O halde, bu anı hukuk düzeninin tespit etmesi zorunluluğu vardır. Tüzel kişiler, insanlar gibi hayatları (ömürleri) sınırlı olan varlıklar değildir; varlıkları uzun zaman devam edebilir. Bununla beraber tüzel kişileri ebedi varlıklar olarak kabul etmek de doğru değildir; çünkü öyle durumlar vardır ki, bunlar ortaya çıktığı takdirde bir tüzel kişinin de hayatı, aynen gerçek kişilerinki gibi sona erebilir. Medeni Kanunumuz, bütün tüzel kişileri kapsayan sona erme sebeplerini belirtmemiş, sadece derneklere ve vakıflara özgü sona erme durumlarını düzenlemiştir. Aşağıda sadece derneklere özgü sona erme hallerini ele alacağız. Derneklerde tüzel kişiliğin sona erme durumlarını başlıca iki grupta toplamak mümkündür:

Kamu Tüzel Kişiliği : Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu hukukuna tabi bulunan tüzel kişilerdir. Bu tür tüzel kişiler kamu gücünü (amme iktidarını) temsil ederler; böylece özel hukuk kişileriyle olan ilişkilerinde eşit değil, üstün bir durumda bulunurlar. Diğer taraftan, bu tür tüzel kişiler kuruluş, işleyiş ve sona eriş bakımlarından da özel hukuk tüzel kişilerinden ayrılırlar. Örneğin bunlar bir kanunla kurulurlar ve özel hukuk tüzel kişileri gibi kendi iradeleriyle kendilerini ortadan kaldıramazlar (feshedemezler).

Kamu Yönetimleri (Amme İdareleri) denilen devlet, vilayet (İl Özel İdareleri), belediyeler ve köyler, kişi topluluğu niteliğindeki kamu hukuku tüzel kişileridir. Kamu Kurumları (Amme Müesseseleri), örneğin üniversiteler, hastaneler ve "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu" (TRT) mal topluluğu niteliğindeki kamu hukuku tüzel kişileridir.

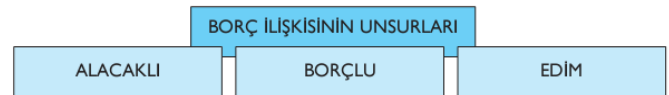
HUKUKTA BORÇ KAVRAMI VE BORÇ İLİŞKİSİ

Geniş anlamda borç ise alacaklı ve borçlu diye isimlendirilen iki taraf arasında mevcut bulunan

hukuki bir bağı ifade eder ki, buna borç ilişkisi (borç münasebeti) denilmektedir.

Borç ilişkisi, iki taraf arasında mevcut olan ve bunlardan birini (borçlu) diğerine (alacaklı) karşı belli bir davranış biçiminde (edim) bulunmakla yükümlü kılan hukuki bir bağıdır.

Borç sözcüğü ile çoğu kez ifade edilmek istenilen de, işte bu hukuki bağ, yani "borç ilişkisi"dir. Gerçekten, borçlar hukuku denildiği zaman, bununla borç ilişkilerini düzenleyen hukuk kuralları ifade edilmek istenir. Aynı şekilde, borçların kaynakları deyimiyle, iki taraf arasında bir borç ilişkisinin doğmasına neden olan olgular belirtilmek istenir. Nitekim Borçlar Kanunumuz da borç sözcüğünü çoğunlukla bu anlamda, yani borç ilişkisi anlamında kullanmaktadır. Gerçekten, Borçlar Kanunumuzda kullanılan akitten doğan borçlar, haksız fiillerden doğan borçlar, haksız bir fiil ile mal iktisabından (sebepsiz zenginleşmeden) doğan borçlar deyimleri, aslında sözleşmeden doğan borç ilişkilerini, haksız fiillerden doğan borç ilişkilerini ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkilerini ifade etmektedirler.

Yukarıdaki tanımlamadan da kolaylıkla anlaşılabileceği gibi, bir borç ilişkisinde daima üç unsura ihtiyaç vardır: Alacaklı, borçlu ve edim. Bu üç zorunlu unsurdan alacaklı ve

borçlu, borç ilişkisinin taraflarını oluştururlar. Her borç ilişkisinde mutlaka alacaklı ve borçlu taraf vardır; alacaklısı veya borçlusu bulunmayan bir borç ilişkisi söz konusu olamaz.

Alacaklı : Alacaklı, aralarındaki borç ilişkisine dayanarak borçludan kendisine bir edimde bulunmasını istemek yetkisine sahip bulunan taraftır. Örneğin bir bağışlama sözleşmesinde alacaklı, bağışlayandan bağışlama konusu olan (bağışladığı) şeyi kendisine teslim etmesini isteyebilecek olan bağışlanandır.

Borçlu: Borçlu, aralarındaki borç ilişkisi dolayısıyla, alacaklıya bir edimde bulunma yükümlülüğü altına girmiş olan taraftır. Yukarıdaki örnekte borçlu, bağışlama konusu olan (bağışladığı) şeyi bağışlanana teslim etmekle yükümlü bulunan bağışlayandır.

Edim : Edim, aralarında mevcut borç ilişkisi dolayısıyla alacaklının borçludan isteyebileceği, borçlunun da yerine getirmekle yükümlü bulunduğu bir davranış biçimidir. Yukarıdaki örnekte borçlunun edimi, bağışlama konusu olan şeyi bağışlanana teslim etmektir.

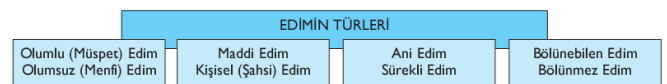

Edimin konusu çeşitli olabilir; örneğin satım sözleşmesinde satıcının edimi, satılan malı alıcıya teslim etmek (vermek); hizmet sözleşmesinde işçinin edimi, kararlaştırılmış

olan hizmeti görmek (yapmak); rekabet yasağı anlaşmasında ise borçlunun edimi, rekabette bulunmamak (yapmamak)tır. O halde edimin konusu, bir şey vermek, bir şey yapmak veya bir şey yapmamak şeklinde ortaya çıkar.

Edimin konusunun kanuna (hukuka), ahlaka ve adaba aykırı olmaması, aynı zamanda imkansız bulunmaması da gerekir (BK.m.20/1) Edimin konusunun belli olması, hiç değilse belli edilebilir olması gerekir. Edimin belli olması gereğinin temelini, borçlunun neyi yerine getirmekle (ifa etmekle) yükümlü olduğunu, alacaklının da borçludan neyin yerine getirilmesini isteyebileceğini bilmesi oluşturur.

Bir şey vermeye, örneğin bir miktar paranın ödenmesine, satılan malın mülkiyet ve zilyetliğinin alıcıya geçirilmesine, bir şeyin geri verilmesine ilişkin edimler ile bir şey yapmaya, örneğin işçinin işverene bir hizmet görmesine ilişkin edimlere olumlu edim (müspet edim); bir şey yapmamaya, örneğin rekabet yasağı anlaşmasında rekabette bulunmamaya veya alacaklı tarafından yapılan bir davranışa katlanmaya ilişkin edimlere ise, olumsuz edim (menfi edim) denilmektedir.

Olumlu edimlerden bazıları bizzat borçlunun kendi bedeni veya fikri kuvvet ve becerisiyle yerine getirilebilir ki, bu tür olumlu edimlere kişisel edim (şahsi edim) denir. Örneğin bir

ressamın sizin yağlı boya portrenizi yapmayı taahhüt etmesi halinde, durum böyledir. Kişisel edimlerin bizzat borçlu tarafından yerine getirilmeleri gerekir; bu edimleri borçlu adına başkaları (üçüncü kişiler) yerine getiremezler. Diğer taraftan, kişisel edimler borçlunun ölümü halinde mirasçılara geçmezler. Bazı olumlu edimler ise, doğrudan doğruya borçlunun malvarlığıyla ifa edilir ki, bunlara da maddi edim adı verilir. Örneğin satıcının satılan malın mülkiyetini alıcıya geçirmesi veya borçlunun borçlu bulunduğu bir miktar parayı alacaklıya ödenmesi veya iadesi gereken şeyi geri vermesi, hep maddi edim çeşitleridir.

Edimler, sürelerine göre ani edim (bir defalık edim) ve sürekli edim şeklinde bir ayırıma uğrarlar. Ani edim (bir defalık edim, süresiz edim), bir fiil veya birden çok fiillerle bir anda yerine getirilen edimlerdir. Örneğin satıcının sattığı malı mülkiyeti geçirmek amacıyla alıcıya teslim etmesi, alıcının malın bedelini (semeni) satıcıya ödemesi, boyacının ayakkabıyı boyaması, kiracının her ay kira bedelini ev sahibine (kiralayana) ödemesi durumlarında ani edim söz konusudur. Sürekli edim, kesintisiz bir fiil veya davranışla ifa edilen, yani belli bir süre borçluyu devamlı bir uyma (riayet) yükümü altında bırakan edimlerdir. Örneğin kira sözleşmesinde kiralayanın kiralanan şeyi sözleşmeden anlaşılabilecek biçimde kullanılmaya elverişli bir halde bulundurmamakla kira süresince yükümlü olması veya hizmet sözleşmesinde işçinin sözleşme süresince hizmet etmekle

yükümlü olması durumlarında hep sürekli edim söz konusudur.

Edimler bir de bölünebilip bölünememelerine göre bölünebilen edim ve bölünmez edim şeklinde bir ayırıma uğrarlar. Bölünebilen edim, edim konusu olan şeyin niteliğinde veya değerinde esaslı bir değişiklik olmaksızın birbirine eşit birden çok parçalara ayrılabilen edimlerdir. Örneğin satım sözleşmesinde alıcının semen (satış bedeli) borcunun konusu olan edim, yani para borcu bu nitelikte bir edimdir.

Bölünmez edim ise, edim konusu olan şeyin niteliğinde ve değerinde esaslı bir değişiklik olmaksızın birden çok parçalara ayrılması mümkün olmayan edimlerdir. Örneğin yapmama borcunun konusu olan edimler ile çoğu kez bir şey yapma borcunun konusu olan edimler, örneğin işçinin hizmet edimi bu nitelikteki edimlerdir.

Sorumluluk :

Kişi ile Sorumluluk : Kişi (şahıs) ile sorumluluk, alacaklının alacağını elde edebilmek için doğrudan doğruya borçlunun kişiliğine el atabilmesi demektir. Eski devirlerde alacaklılar borcun ifa edilmemesi halinde borçlunun şahsına el atabiliyorlar, Örneğin borçluyu parçalamak, öldürmek hakkına sahip bulunuyorlardı. Zamanla bu tür sorumluluk biraz yumuşatılarak borçlunun alacaklı tarafından borcu oranında çalıştırılması, yani

alacaklının kölesi haline gelmesi şekline dönüştürüldü. Bir süre sonra borçlunun borcu için hapsedilmesi usulü geçerli olmaya başladı. Nitekim ülkemizde de hapis usulü 1929 tarihine kadar devam etmişti. Bugün artık borç için hapis veya kişi ile sorumluluk esası geçerli değildir.

Mal ile Sorumluluk : Modern hukuk sistemlerinde borçlu borcun ifa edilmemesinden bizzat kendi şahsı ile değil, malvarlığı ile sorumludur. Başka bir deyişle borçlu, edimini kendi isteğiyle yerine getirmediği takdirde alacaklı, İcra ve İflas Kanunu hükümleri uyarınca devlet gücü yardımıyla borçlunun mallarına el koymak suretiyle alacağını alabilmektedir.

Sınırsız Sorumluluk : Sınırsız sorumluluk, borçlunun borcundan dolayı bütün mallarıyla (malvarlığıyla) sorumlu olması demektir ki, kural olarak borçlu bütün mallarıyla sorumludur. Başka bir deyişle alacaklı, borç ödenmediği takdirde borçlunun malvarlığının aktif kısmındaki bütün mallara ve haklara cebri icra yoluyla el koyabilir; yani bunları haczettirerek sattırabilir ve alacağını bu suretle elde edebilir. Borçlunun bütün malvarlığını kapsayan bu sorumluluğa kişisel sorumluluk da denilmektedir. Ancak, kişisel sorumluluğu, yukarıda incelediğimiz ve bugün ülkemizde artık geçerli olmayan kişi ile sorumluluk kavramıyla karıştırmamak gerekir.

Borcun Kaynakları :

"Borcun kaynakları" deyişi, iki taraf arasında bir borç ilişkisinin doğmasına sebep olan olguları ifade eder. Borçlar Kanunumuz borcun kaynaklarını üç grup halinde düzenlemiştir ki, bunlar da hukuki işlemler (özellikle sözleşmeler), haksız fiiller ve sebepsiz zenginleşmedir. Borcun, daha doğru bir deyişle borç ilişkisinin kaynaklarından en önemlisi hukuki işlemler, özellikle iki taraflı hukuki işlemlerdir. Nitekim Borçlar Kanunumuz da ilk önce bunları düzenlemiştir. Gerçekten, kanunun 1-40'ncı maddeleri kapsayan birinci faslı akitten doğan borçlar başlığını taşımaktadır. Hukuki işlem, hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında (beyanında) bulunmak demektir. Hukuki işlemler, tarafları bakımından tek taraflı hukuki işlemler ve çok taraflı hukuki işlemler olmak üzere ikiye ayrılır.

Tek taraflı hukuki işlemler bir kimsenin sadece kendi iradesini açıklamasıyla meydana gelen hukuki işlemlerdir. Örneğin vasiyet tek taraflı bir hukuki işlemdir; çünkü vasiyet, vasiyeti yapan kimsenin (mirasbırakanın) iradesini kanunun belirlediği şekle uygun biçimde açıklamasıyla doğmuş olur.

Çok taraflı hukuki işlemler ise, birden fazla kimsenin irade açıklamalarıyla meydana gelen hukuki işlemlerdir. Bunların içinde en önemlileri, iki tarafın iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun biçimde açıklamalarıyla doğan iki taraflı hukuki işlemler, yani sözleşmelerdir.

Örneğin ben dolmakalemimi x lira karşılığında size devretmek, siz de bu bedelle dolmakalemi devralmak üzere iradelerimizi karşılıklı olarak açıklarsak, aramızda bir sözleşme, bir satım sözleşmesi meydana gelmiş olur. Aynı şekilde, iki kimsenin bir malın kullanılma hakkının bir ücret karşılığında ve belli bir süre için devredilmesi konusunda anlaşmaları bir başka sözleşmeye, kira sözleşmesine vücut verir.

Borç kaynaklarının en önemlisi sözleşmeler olduğu içindir ki, biz de bu konu üzerinde etraflıca duracağız. Borcun kaynaklarından bir diğeri de haksız fiillerdir. Borç doğuran olgulardan sonuncusu ise, sebepsiz zenginleşme ya da haksız iktisaptır. Bu borç kaynaklarını ayrı ayrı ele alarak inceleyeceğiz.

Sözleşmelerden Doğan Borçlar : *Sözleşme (akit, mukavele)*, iki tarafın bir hukuki sonucu elde etmek üzere iradelerini karşılıklı ve birbirlerine uygun surette açıklamaları demektir. Örneğin tarafların bir bedel karşılığında belli bir malın mülkiyetinin devredilmesi konusunda anlaşmalarıyla bir satım sözleşmesi meydana gelmiş olur. Aynı şekilde, iki tarafın ücret karşılığında bir eserin meydana getirilmesi konusunda anlaşmalarıyla bir eser sözleşmesi (istisna akdi); ücret karşılığında bir malın kullanılma hakkının belli bir süre devredilmesi konusunda anlaşmalarıyla ise, bir kira sözleşmesi doğmuş olur.

İcap : Bir sözleşmenin meydana gelebilmesi için gerekli olan iki irade açıklamasından zaman bakımından önce yapılmış icap, bu açıklamayı yapan tarafa da icapçı (mucip) denir. icap, sözleşmenin doğmasını sağlamak üzere teklifte bulunmak demektir. Bu teklif (öneri) yani icap, taraflardan herhangi birinden gelebilir; örneğin bir hizmet sözleşmesinde icapı işveren de işçi de yapabilirler. Bir sözleşmenin meydana gelebilmesi için gerekli olan iki irade açıklamasından hangisinin icap hangisinin kabul olduğunun tespitinde açıklamada bulunmuş olan tarafın sıfatı değil, irade açıklamalarından hangisinin zaman itibarıyla daha önce yapılmış olduğu konusu önemlidir. Bu sebeptendir ki, ister işveren, ister işçi tarafından yapılmış olsun önce yapılmış olan irade açıklaması icaptır.

İcaptan Dönme : İcapçı, BK.m.9'da öngörülen koşullara uymak kaydıyla icabından dönebilir (rücu edebilir), yani yapmış bulunduğu icabını geri alabilir. Gerçekten, BK.m.9 uyarınca, icabın geri alındığı haberi kabulcüye icabın varmasından önce ulaşır veya icapla aynı anda ulaşır veya icaptan sonra ulaşmış olmakla beraber kabulcü icabın geri alındığını icaptan önce öğrenirse, icaptan dönülmüş (rücu edilmiş), yani icap hiç yapılmamış olur.

Kabulden Dönme : Kabulcü de, aynen icapçı gibi, kural olarak kabul açıklaması ile bağlıdır. Fakat kabulcü, kabul haberi icapçıya varıncaya kadar kabulden dönebilir (rücu edebilir), yani

kabul açıklamasını geri alabilir. Hatta aynen icaptan dönmede (rücuda) olduğu gibi, kabulün geri alındığı haberinin icapçıya kabul ile aynı anda ulaşması veya kabulden sonra ulaşmış olmakla beraber icapçının kabulün geri alındığını kabulden önce öğrenmiş olması durumlarında de kabul hükümsüz, yani hiç yapılmamış sayılır (BK.m.9/II).

Haksız Fiilden Doğan Borçlar : Borcun, daha doğru deyimle borç ilişkisinin kaynaklarından bir diğeri de haksız fiillerdir. Haksız fiil, hukuk düzeninin uygun bulmadığı zarar verici fiillerdir. Diğer bir deyişle, bir kimse hukuka aykırı bir fiil ile başka bir kimseye zarar verirse bir "haksız fiil" işlemiş olur ve bunun sonucunda bu kimse (fail) ile zarara uğramış olan kimse (mağdur) arasında bir borç ilişkisi doğar. Bu borç ilişkisi dolayısıyla da fail, zarara uğramış olanın (mağdurun) zararını tazmin etmek (gidermek) borcu altına girer.

Borcun İfası : İfa, borç ilişkisinin konusu olan edimin borçlu tarafından alacaklıya karşı yerine getirilmesi ve böylece borç ilişkisinin sona erdirilmesidir. İfa ile borçlu borcundan kurtulmakta, alacaklı alacağını almakta ve sonuçta taraflar arasındaki borç ilişkisi de ortadan kalkmaktadır. İfa her borç ilişkisinin amacıdır. Gerçekten taraflar, aralarında bir borç ilişkisi kurarlarken daima, bu borç ilişkisinden doğan borçların ifa edilmesi (yerine getirilmesi) amacını güderler, çünkü bunda her ikisinin de çıkarı vardır. Örneğin ben ihtiyacım

olan bir dolmakalemi edinmek üzere satım sözleşmesi yaparsam, satıcının yüklendiği edimini yerine getirmesini, yani dolmakalemi bana teslim etmesini arzularım. Aynı şekilde, satıcı da benim satım bedelini (semeni) kendisine ödememi, yani edimimi ifa etmemi arzu eder. Her ikimizin de bu sözleşmeyle erişmek istediğimiz amaç, ancak edimlerimizin ifa edilmeleri ile gerçekleşmiş olur. İfanın konusu, borcun konusunun aynı olmalıdır. Başka bir deyişle, borçlu, borç ilişkisinden doğan edimi ne ise, aynen onu ifa etmelidir.

İfa zamanı, borcun ifa edilmesi gereken andır. Alacaklı yönünden bakıldığında ise, onun borçludan ifayı isteyebileceği anı ifade eder. İşte, borçlunun edimini ifa etmekle yükümlü olduğu, alacaklının ise ifayı istemeye haklı bulunduğu bu ana muacceliyet denir. Bu anın gelmesiyle borç muaccel borç, alacak da muaccel alacak halini alır.

Kural olarak her borç doğduğu anda muaccel olur ve hemen ifası istenebilir. Borçlar Kanunumuz bunu 74'üncü maddesinde şöyle ifade ediyor; "Ecel meşrut olmadığı (süre kararlaştırılmadığı) veya işin mahiyetinden anlaşılmadığı takdirde borcun hemen ifa ve derhal icrası talep olunabilir".

Taraflar, borcun ifasını bir süreye (ecele) bağlayabilirler; örneğin bir satım sözleşmesinde malın teslimini 15 gün sonraki bir ana bırakabilirler. Diğer taraftan, bazı

borçların mahiyeti de onların hemen değil, bir süre sonra ifa edilmelerini gerektirebilir; örneğin taraflar bir yatak odası takımı ısmarlanırken ifa zamanını belirlememiş iseler, alacaklı, borç bir süreye bağlanmadı diyerek borçludan bu takımı hemen o gün yapıp (imal edip) teslim etmesini isteyemez. Bazen de bizzat kanun bir borcu süreye bağlamaktadır. İşte çeşitli şekillerde belli bir süreye bağlanmış olan borçlara müeccel borç denir ki, bu süre geçmeden, yani borç muaccel olmadan borcun ifası alacaklı tarafından istenemez. Bu sürenin sonundaki zamana, yani borçlunun ileride ifayı gerçekleştirmekle yükümlü olduğu tarihe vade denir. Bu anın gelmesiyle birlikte süreye bağlanmış olan borç artık muaccel borç halini alır ve hemen ifa edilmesi gerekir.

Borcun Temerrüdü : Borçlunun temerrüdü (direnimi), borcun ifa edilmemesi hallerinden biridir. Borçlunun **temerrüdü (direnimi)** ancak ifanın mümkün olduğu sürece söz konusu olabilir; ifa zaten imkansızlaşmış bulunuyorsa, burada temerrüt değil, kesin bir ifa etmeme (ademi ifa) hali vardır. Oysa temerrütte (direnimde), ifa etmeme (ademi ifa) hali bu derece kesin değildir; çünkü temerrüde (direnime) düşürülmüş olan borçlunun hala da borcunu ifa etme imkanı vardır; fakat bu ifa pek tabi gecikmiş bir ifa niteliğini almış bulunmaktadır. Borçlar Kanunumuz, borçlunun temerrüdünü (direnimini) 101-108'nci maddelerinde düzenlemiş, fakat onu tanımlamamıştır. Doktrinde borçlunun

temerrüdü (direnimi) genellikle şöyle tanımlanmaktadır:

Borçlunun temerrüdü (direnimi), halen ifası mümkün olan muaccel bir borcun borçlu tarafından zamanında ifa edilmemesi, yani borcun ifasında gecikilmiş olmasıdır.

Borcun Muaccel Olması : Borçlunun temerrüdünün (direniminin) ilk şartı, borcun muaccel olmasıdır. Borcun muaccel olması, borçlu tarafından ifasının gerekli bulunduğu, başka bir deyişle, alacaklının borçludan ifayı talep ve dava edebileceği anın gelmiş olması demektir. Kural olarak her borç doğduğu anda muaccel olur. Fakat taraflar bir borcu süreye (ecele) bağlayabilecekleri gibi, bazen bir borcun mahiyeti de onun, doğumundan bir süre sonra ifa edilmesini gerektirebilir. İşte bu hallerde süre sona ermeden, yani vade gelmeden borç muaccel olmaz, müeccel bir borç niteliğindedir. O halde, bir süreye bağlanmış bulunan borçlarda bu süre geçmedikçe borçlunun temerrüdü söz konusu olmayacaktır. Aynı şekilde, geciktirici (taliki) şarta bağlanmış borçlarda da şart gerçekleşmediği sürece borcun muacceliyetinden ve dolayısıyla borçlunun temerrüdünden (direniminden) söz edilemez.

Takasın Şartları :

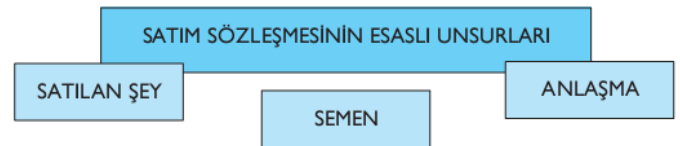
Borçların Karşılıklı Olması
Borçların Benzer Olması
Borçların Muaccel Olması
Takas Açıklamasında Bulunulmuş Olması

Mahsup : Mahsup, ilk bakışta takasa benzerse de mahiyeti bakımından takastan farklıdır. Gerçekten mahsup, bir alacak miktarından belli olgular dolayısıyla indirme yapma demektir. Alacaktan indirilecek olan meblağ bir karşı alacak değildir. Mahsup, alacağın gerçek miktarını belirlemek üzere yapılan bir işlemdir. Oysa takasta karşılıklı iki alacak (borç) söz konusudur.

Mahsubu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz. Kira sözleşmelerinde kiracı kiralanan şeyi örneğin kiraladığı evi kendi kusurundan veya şahsında doğan bir mücbir sebepten dolayı kullanamasa veya sınırlı biçimde kullansa dahi, kira bedelinin tamamını ödemek zorundadır. Fakat, kiralayan (evsahibi) bu sebepten dolayı yapması gereken masraflardan tasarruf etmişse veya kiralanan şeyin başka şekilde kullanılmasından, örneğin bu devrede başkasına kiraya verilmiş olmasından dolayı bir menfaat elde etmişse, bunları kiracıdan isteyeceği kira bedelinden düşmeye, yani mahsup etmeye mecburdur (BK.m.252, 274). Görüldüğü gibi burada kiralayanın elde ettiği menfaat kira bedelinden düşülmekte ve sonuçta kiracının ödeyeceği kira bedelinin gerçek miktarı belirlenmektedir. Ancak düşülecek meblağ kiracının kiralayandan olan karşı alacağı mahiyetinde olmadığından bu işlem bir takas değildir.

Satım Sözleşmesi : Borçlar Kanunu m.182'ye göre, satım sözleşmesi, satıcının, satılan malı alıcının üstlendiği satış parası (semen)

karşılığında alıcıya teslim ve mülkiyeti ona geçirmek borcunu yüklediği bir sözleşmedir. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi satım sözleşmesi iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdendir; yani satım sözleşmesinde satıcı ve alıcı hem borçlu, hem de alacaktır. Gerçekten satıcı, satılan şeyin mülkiyet ve zilyetliğini alıcıya devretmek bakımından borçlu, satış parasını (semeni) alıcıdan istemek bakımından alacaktır. Aynı şekilde alıcı da, satış parasını (semeni) satıcıya ödemek bakımından borçlu, fakat satılan şeyin mülkiyet ve zilyetliğinin kendisine devredilmesini satıcıdan istemek bakımından alacaktır. Diğer taraftan, alıcı ve satıcının edimleri karşılıklı olarak değiştirilmekte olduğundan dolayıdır ki, satım tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdendir.

Semen (Satış parası): Alıcının satın aldığı şeye karşılık olarak satıcıya ödemeyi üstlendiği (taahhüt ettiği) para dır. Bu para kural olarak memleket parasıdır. Nitekim BK.m.83'de "mevzuu para olan borç memleket parasıyla ödenir" denilmiştir. Semen (satış parasını) taraflar serbestçe belirleyebilirler. Semen sözleşmenin yapıldığı anda miktar bakımından belli bir rakam olarak gösterilmesi şart değildir; belirlenebilir olması gerekli ve yeterlidir. Semen hiç belirlenmemiş ise satış, siparişin yapıldığı

gün ve yerdeki cari fiyat üzerinden kurulmuş sayılır.

Şirketler Hukuku : Şirket, iktisadi bir amacı gerçekleştirmek, yani kazanç elde ederek bunu ortakları arasında paylaşmak amacıyla kurulmuş kişi topluluğu şeklindeki tüzel kişidir.

Ticaret Kanunumuzda, ticaret şirketi (ticaret ortaklığı) olarak başlıca dört tür şirket düzenlenmiştir ki, bunlar "kollektif şirket", "komandit şirket", "anonim şirket" ve "limited şirket"tir (TTK.m.136). Kooperatifler ise 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu"nda düzenlenmiş bulunmaktadır. Bunlar hakkında kısaca bilgi verelim:

Kollektif şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek üzere gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirisinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlanmamış olan şirkettir (TTK.m.153). Kollektif şirket, imzaları noterce onaylanmış yazılı bir şirket sözleşmesinin yapılması ve bunun ticaret siciline tescil edilmesiyle tüzel kişi olarak kurulmuş olur. Ortaklar şirketin borçlarından dolayı koydukları sermaye payıyla değil, bütün mallarıyla sınırsız şekilde ve müteselsilen sorumludurlar.

Komandit şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek maksadıyla kurulan ve şirket alacaklılarına karşı ortaklardan bir veya bir kaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış, diğer ortaklarının sorumluluğu belli bir sermaye

ile sınırlanmış olan şirkettir (TTK.m.243). Sorumluluğu sınırlı olan ortağa komanditer sınırsız olana ise komandite denir; komandite ortakların gerçek kişi olmaları şarttır. Komandit şirketin adi komandit şirket ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket şeklinde iki türü vardır.

Anonim şirket, bir ticaret unvanına sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir (TTK.m.269). Anonim şirket en az beş kişi tarafından ve en az 50.000 Ortaklar şirketin borçlarından dolayı sadece payları ile sınırlı olarak sorumludurlar. Ortakların pay sahipliğini gösteren belgelere hisse senedi denir.

Limited şirket, iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulup, ortaklarının sorumluluğu koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı ve esas sermayesi belirli olan şirkettir (TTK.m.503).

Kooperatif, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karışıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıktır.

Kooperatifler en az yedi kişi tarafından kurulabilir; bir ortaklık payının değeri en az

100.000 TL olup bir ortak en çok 5000 pay taahhüt edebilir, yani bir ortağın payı en çok 500.000.000 TL. olabilir. Ortakların sorumluluğu sınırsız olabileceği gibi, sınırsız fakat koymayı taahhüt ettikleri paylarla orantılı veya belirli bir miktarla sınırlı da olabilir. Kooperatifler eskiden "Ticaret Kanunu"nda düzenlenmiş iken sonradan 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu"na tabi olmuşlardır. Kooperatiflerin üretim, tüketim, kredi ve yapı kooperatifi türleri vardır.

Hukukun Kaynakları – Normlar Hiyerarşisi

Yazılı Kaynaklar

- ✓ Anayasa
- ✓ Kanunlar
- ✓ Kanun Hükmünde Kararnameler
- ✓ Tüzükler
- ✓ Yönetmelikler

Yazısız Kaynaklar

- ✓ (Örf ve Adet Hukuku)
- ✓ Yardımcı Kaynaklar
- ✓ Bilimsel Görüşler
- ✓ Yargısal Kararlar

Yazılı Kaynaklar : Yazılı kaynaklar deyimi ile hukuk kurallarının yazılı bir biçimde yer almış oldukları metinler ifade edilmek istenir. Bunlar yazılı hukuk kurallarını içeren kaynaklardır. Yazılı hukuk kuralları yetkili mercilerce konulmuşlardır. Yazılı kaynaklar; kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve yönetmeliklerden oluşur.

Pozitif (müspet) hukukun, yani ülkede halen

yürürlükte olan hukukun yazılı kaynakları deyimiyle, hukuk kurallarının yazılı bir biçimde yer almış oldukları metinler ifade edilmek istenilir. Diğer bir deyimle bunlar, yazılı hukuk kurallarını içeren kaynaklardır. Bu kaynaklarda yer alan yazılı hukuk kuralları yetkili bir merci tarafından konulmuşlardır. Yetkili bir merci tarafından konulmuş olan ve yürürlükte bulunan hukuk kurallarının tümüne birden **"mevzu hukuk"** (konulmuş hukuk) veya uygulamadaki deyimiyle **mevzuat** adı verilmektedir.

Yazılı kaynaklar; kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve yönetmeliklerden oluşmaktadır.

Kanun Hükmünde Kararnameler : Kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kanunla yetki vermesi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belli konuları düzenlemek amacıyla çıkarılan yazılı hukuk kurallarıdır. Bunlar da tıpkı kanunlar gibi Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girerler.

Bazı devletlerin Anayasalarında Bakanlar Kurulu'na tanınmış olan kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi, ülkemizde ilk defa 1961 tarihli eski Anayasamızın 64'ncü maddesinde 1971 yılında yapılan bir değişiklikle ortaya çıkmıştır. Gerçi Osmanlı İmparatorluğunda "1876 Kanunu Esasisi" (Anayasası), Vekiller Hey'etine Muvakkat Kanun adıyla kararname çıkartarak geçici hükümler koyma yetkisi tanımıştı; fakat Cumhuriyet döneminde gerek 1924 tarihli

Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Kanunumuz) gerek 1961 tarihli T.C. Anayasası Bakanlar Kurulu'na böyle bir yetki tanımamışlardı. Bu yetki yukarıda da belirttiğimiz gibi eski Anayasamızın yürürlüğe girmesinden on yıl sonra 1971'de yapılan bir değişiklikle tanınmış oldu. Bu değişikliğe göre, TBMM bir kanunla Bakanlar Kurulu'na belli konuları düzenlemek üzere kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi yeni Anayasamızda da düzenlenmiş bulunmaktadır (Any.m.91). Yetki veren kanunda (yetki kanununda), çıkarılacak kanun hükmünde kararnamenin amacı, kapsamı ve ilkeleriyle bu yetkiyi kullanma süresinin ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağının gösterilmesi gerekir (Any.m.91/II).

Ancak, Anayasamızın 91'inci maddesinin ilk fıkrasında, sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevlerin kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceği belirtilmektedir. O halde, kanun hükmünde kararnameyle düzenlenecek konunun, bunların dışında kalan bir konu olması da gerekecektir.

Kanun hükmünde kararnameler, yayımlandıkları gün "Türkiye Büyük Millet Meclisi"ne sunulurlar. Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmayan kararnameler bu tarihte, "Türkiye Büyük Millet Meclisi"nce reddedilen kararnameler ise red kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkarlar. Anayasamız, sıkıyönetim

ve olağanüstü hallerde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanacak Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin hükümleri saklı tutmaktadır (Any.m.91/V).

Bakanlar Kurulu tarafından şimdiye kadar çeşitli alanlarda kanun hükmünde kararnameler çıkarılmıştır. Bunlara örnek olarak, "Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname"yi gösterebiliriz.

Tüzükler : Tüzükler de kanunlar ve kanun hükmünde kararnameler gibi yazılı hukuk kaynağıdır. Tüzükler, herhangi bir kanunun uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın incelenmesinden geçirilerek Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılırlar, Cumhurbaşkanı tarafından imzalanırlar ve kanunlar gibi Resmi Gazete'de yayımlanırlar (Any.m.115).

Tüzük çıkarma yetkisi Anayasamızca sadece Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. Bakanlar Kurulu dışındaki bir organ, örneğin bir bakanlık veya kamu kuruluşu tüzük çıkaramaz. Her tüzüğün mutlaka bir kanuna dayanması gerekir; kanuna dayanmayan bir tüzük çıkartılamaz. Diğer taraftan, tüzükler kanuna aykırı hükümler içeremez. Tüzüklerin kanuna aykırı hükümler taşıdığı iddiası adalet mahkemelerinde dahi ileri sürülebilir; **tüzüklerin iptaline ilişkin davalara "Danıştay" bakar.**

Tüzüklere eskiden Nizamname denilirdi. Bugüne kadar Bakanlar Kurulu tarafından çok sayıda tüzük (nizamname) çıkartılmıştır. Bunlara örnek olarak 1994 tarihli "Tapu Sicil Tüzüğü"nü, 1965 tarihli "Hayvan Rehni Tüzüğü"nü, "Karayolları Trafik Tüzüğü"nü, "Ticaret Sicil Nizamnamesi"ni ve "İş Süreleri Tüzüğü"nü gösterebiliriz.

Yönetmelikler : Yönetmelikler başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla çıkardıkları yazılı hukuk kurallarıdır. Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir (Any.m.124).

Yönetmelikler, kanuna ve tüzüklere aykırı hükümler içeremezler. Yönetmeliklerin kanuna aykırı olduğu iddiası adalet mahkemelerinde ileri sürülebileceği gibi, yönetmeliğin iptali için Danıştay'a da başvurulabilir.

Yönetmeliklere eskiden Talimatname denilirdi. Bugüne kadar bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri tarafından çok sayıda yönetmelik (talimatname) çıkarılmıştır. Bunlara örnek olarak 1985 tarihli "Evlendirme Yönetmeliği"ni, 1985 tarihli "Dernekler Biriminin Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Esasları ile Dernekler Kütüğünün Tesisi Hakkında Yönetmelik" ile 1982 tarihli "Doçentlik Sınav Yönetmeliği"ni gösterebiliriz.

Örf ve Adet Hukuku : Yazısız kaynağı örf ve adet (gelenek) hukuku oluşturur. Bu kurallar, yetkili bir organ tarafından bilerek ve istenerek konulmazlar. Bunlar toplumda kendiliğinden doğarlar. Örf ve adet hukuku kuralları herhangi bir yerde yazılı olmayıp, toplumun ruhunda vicdanında yer alırlar. Bir adetin bir geleneğin örf ve adet hukuku kuralı olabilmesi için üç unsurun bir arada bulunması gerekir. Bunlar, "maddi unsur", "manevi unsur" ve "hukuki unsur"dur.

Pozitif hukukun yazılı kaynakları yanında yazısız, yani yazılı olmayan kaynağı da vardır ki, bu kaynağa örf ve adet hukuku denilmektedir. Örf ve adet hukukunu doktrinde gelenek hukuku biçiminde isimlendiren yazarlar da vardır. Ancak, biz gelenek hukuku deyimini benimsemekle beraber, uygulamada alışılmış olması dolayısıyla gene de örf ve adet hukuku deyimini kullanacağız.

Örf ve adet hukuku, pozitif hukukun kaynakları arasında yer almakla beraber, onun hukukun bütün bölümleri için bir kaynak olduğu söylenemez. Gerçekten, hukukun bazı bölümlerinde, örneğin ceza hukukunda örf ve adet hukukunun kaynak olması asla sözkonusu değildir. Ceza hukukunu incelerken de belirtmiş olduğumuz gibi, ceza hukukunda kanunsuz suç ve ceza olmaz kuralı geçerlidir. O halde, bir eylem ve davranışın suç olduğunu ve buna ne gibi bir cezanın verileceği önceden kanunla belirlenmelidir. Kanunla belirlenmemiş olan suç ve cezanın örf ve adetle konulmasına imkan yoktur. Buna karşılık, hukukun bazı

YASAMA –ANAYASA 3. KISIM

bölümlerinde, örneğin medeni hukuk, ticaret hukuku ve devletler umumi hukukunda örf ve adet hukuku kuralları, yazılı kaynakların yanında tali kaynak olarak önemli rol oynamaktadır. Ancak, hemen belirtelim ki, kara Avrupası hukuk sistemine (kontinantal hukuk sistemine) dahil bulunan Türk hukukunda örf ve adet hukukunun önemi, Anglo-Amerikan hukuk sistemine oranla çok azdır. Diğer bir deyimle, örf ve adet hukuku Anglo-Amerikan hukuk sisteminde yazılı hukuktan daha önemli bir hukuk kaynağı olduğu halde, bizim hukuk sistemimizde ancak tali (ikinci derecede) bir hukuk kaynağıdır. Bu nedenledir ki, örf ve adet hukuku hiç değilse özel hukuk açısından tali kaynak olarak da isimlendirilmektedir. Örneğin medeni hukuk bakımından örf ve adet hukukunun tali kaynak olması demek, hakimin medeni hukuka ilişkin bir anlaşmazlığı çözümlerken ilk defa yazılı kaynaklara başvurması ve anlaşmazlığı çözümlmeye yarayacak hukuk kuralını orada araması, yazılı kaynaklarda bir hukuk kuralı bulamadığı takdirde ikinci olarak örf ve adet hukukuna, yani yazısız kaynağa başvurması demektir. Hakim ilk defa yazılı kaynaklara başvurmak zorunda olduğu içindir ki, yazılı kaynaklara asli kaynaklar da denilmektedir.

Örf ve adet hukuku, yetkili bir organ tarafından bilerek ve istenerek konulmuş olan kurallar değildir. Bunlar toplumda kendi kendilerine doğarlar. Bu itibardır ki, örf ve adet hukuku kuralları herhangi bir yerde yazılı olmayıp, toplumun vicdanında, ruhunda yer alırlar.

Anayasamız yasama yetkisini Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiş ve bu yetkinin devredilemeyeceğini açıkça belirtmiştir (m.7). O halde **yasama organı, Türkiye Büyük Millet Meclisidir.**

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen 550 milletvekilinden oluşur (Any. m.75). Seçilme yeterliliğine sahip ve 30 yaşını doldurmuş olan her Türk milletvekili seçilebilir (Any. m.76). Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri beş yılda bir yapılır (Any. m.77/1).

Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri Anayasamızın 87.maddesinde şöyle belirtilmiştir: "Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir". Maddede öngörülen diğer görevler arasında Cumhurbaşkanı seçmek görevi de vardır (Any. m.101). Türkiye Büyük Millet Meclisi, denetleme yetkisini soru, Meclis

araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla kullanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı vardır. Bu itibardır ki, üyeler Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları gibi, seçimden önce veya sonra suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ancak ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimlerden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır.

ÜÇÜNCÜ KISIM **Cumhuriyetin Temel Organları** **BİRİNCİ BÖLÜM**

Yasama

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi

- A. Kuruluşu 75
- B. Milletvekili seçilme yeterliliği 76
- C. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi 77
- D. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri 78
- E. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi 79
- F. Üyelikle ilgili hükümler
 - 1. Milletin temsili 80
 - 2. Andıçme 81
 - 3. Üyelikle bağdaşmayan işler 82
 - 4. Yasama dokunulmazlığı 83
 - 5. Milletvekilliğinin düşmesi 84
 - 6. İptal istemi 85
 - 7. Ödenek ve yolluklar 86

II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve

yetkileri

- A. Genel olarak 87
- B. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi 88
- C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması 89
- D. Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma 90
- E. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme 91
- F. Savaş hali ilânı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme 92

III. Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ile ilgili hükümler

- A. Toplanma ve tatil 93
- B. Başkanlık Divanı 94
- C. İçtüzük, siyasî parti grupları ve kolluk işleri 95
- D. Toplantı ve karar yeter sayısı 96
- E. Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması 97

IV. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları

- A. Genel olarak 98
- B. Gensoru 99
- C. Meclis soruşturması 100

ANAYASA ÜÇÜNCÜ KISIM **Cumhuriyetin Temel Organları** **BİRİNCİ BÖLÜM**

Yasama

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi

A. Kuruluşu

MADDE 75- (Değişik: 17/5/1987 - 3361/2 md.; 23/7/1995-4121/8 md.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen beşyüzelli milletvekilinden oluşur.

B. Milletvekili seçilme yeterliliği

MADDE 76- (Değişik: 13/10/2006-5551/1 md.)

Yirmibeş yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.

(Değişik: 27/12/2002-4777/1 md.) En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu

askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alımsatımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

C. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi

MADDE 77- (Değişik: 21/10/2007-5678/1 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri dört yılda bir yapılır.

Meclis, bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği gibi, Anayasada belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenir.

Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer.

D. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri

MADDE 78- Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz.

(Ek fıkra: 27/12/2002-4777/2 md.) Yukarıda yazılı hallerden ayrı olarak, bir ilin veya seçim çevresinin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde üyesinin kalmaması halinde, boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır. Bu fıkra gereği yapılacak seçimlerde Anayasanın 127 nci maddesinin üçüncü fıkrası hükmü uygulanmaz.

E. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi

MADDE 79- Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır.

(Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.

Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur.

Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oylarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler.

Yüksek Seçim Kuruluna Yargıtay ve Danıştaydan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler.

(Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların halkoyuna sunulması, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.

F. Üyelikle ilgili hükümler

1. Milletin temsili

MADDE 80- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.

2. Andıçme

MADDE 81- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken aşağıdaki şekilde andıçerler:

“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andıçerim.”

3. Üyelikle bağdaşmayan işler

MADDE 82- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla düzenlenir.

4. Yasama dokunulmazlığı

MADDE 83- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir

karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasî parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

5. Milletvekilliğinin düşmesi (*)

MADDE 84- (Değişik: 23/7/1995- 4121/9 md.)

İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.

Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.

82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.

Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.

(Mülga: 12/9/2010-5982/9 md.)

6. İptal istemi

MADDE 85- (Değişik: 23/7/1995- 4121/10 md.)

Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veyamilletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel (*) *Bu maddenin kenar başlığı, "5. Üyeliğin düşmesi" iken, 23/7/1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi ile değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.* Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar.

7. Ödenek ve yolluklar

MADDE 86- (Değişik: 21/11/2001-4720/1 md.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek, yolluk ve emeklilik işlemleri kanunla düzenlenir. Ödeneğin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ile bunların emeklileri T.C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilirler ve üyeliği sona erenlerin istekleri halinde ilgileri devam eder.

(Değişik: 21/11/2001-4720/1 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ödenecek ödenek ve yolluklar, kendilerine T.C. Emekli Sandığı tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez. Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri

A. Genel olarak

MADDE 87- (Değişik: 3/10/2001-4709/28 md.;

7/5/2004- 5170/6 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve

kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

B. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi

MADDE 88- Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir.

Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları İçtüzükle düzenlenir.

C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması

MADDE 89- Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar.

(Değişik: 3/10/2001-4709/29 md.)Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye BüyükMilletMeclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tâbi değildir.

Türkiye BüyükMilletMeclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır;Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır.

D. Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma

MADDE 90- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını

ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değışiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

(Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

E. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme

MADDE 91- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir.

Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasî haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Yetki kanunu, çıkarılacak kanun hükmünde kararnamenin, amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılamayacağını gösterir.

Bakanlar Kurulunun istifası, düşürülmesi veya yasama döneminin bitmesi, belli süre için verilmiş olan yetkinin sona ermesine sebep olmaz.

Kanun hükmünde kararnamenin, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından süre bitiminden önce onaylanması sırasında, yetkinin son bulunduğu veya süre bitimine kadar devam ettiği de belirtilir.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, Cumhurbaşkanının Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin hükümler saklıdır.

Kanun hükmünde kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir.

Kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.

Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedilikle görüşülür.

Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmayan kararnameler bu tarihte, Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilen kararnameler bu kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte, yürürlükten kalkar. Değıştirilerek kabul edilen kararnamelerin değıştirilmiş hükümleri, bu değışikliklerin Resmî Gazetede yayımlandığı gün yürürlüğe girer.

F. Savaş hali ilânı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme

MADDE 92- Milletlerarası hukukun meşrû saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

III. Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ile ilgili hükümler

A. Toplanma ve tatil

MADDE 93- (Değişik: 23/7/1995-4121/11 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir; ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun

istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılır.

Meclis Başkanı da doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin yazılı istemi üzerine, Meclisi toplantıya çağırır.

Ara verme veya tatil sırasında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisinde, öncelikle bu toplantıyı gerektiren konu görüşülmeden ara verme veya tatile devam edilemez.

B. Başkanlık Divanı

MADDE 94- Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur.

Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur.

Siyasî parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler.

(Değişik: 12/9/2010-5982/10md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki yıldır, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise o yasama döneminin sonuna kadar devam eder.

(Değişik: 3/10/2001-4709/30 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayları, Meclis üyeleri içinden, Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir, Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki

oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, beş gün içinde tamamlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekillerinin, Kâtip Üyelerinin ve İdare Amirlerinin adedi, seçim nisabı, oylama sayısı ve usulleri, Meclis İçtüzüğünde belirlenir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi bulundukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamazlar.

C. İçtüzük, siyasî parti grupları ve kolluk işleri

MADDE 95- Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürütür.

İçtüzük hükümleri, siyasî parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasî parti grupları, en az yirmi üyedenmeydana gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün bina, tesis, eklenti ve arazisinde kolluk ve yönetim

hizmetleri Meclis Başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür. Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için yeteri kadar kuvvet ilgili makamlarca Meclis Başkanlığına tahsis edilir.

D. Toplantı ve karar yeter sayısı

MADDE 96- (Değişik: 21/10/2007-5678/3 md.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.

Bakanlar Kurulu üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin katılamadıkları oturumlarında, kendileri yerine oy kullanmak üzere bir bakana yetki verebilirler. Ancak bir bakan kendi oyu ile birlikte en çok iki oy kullanabilir.

E. Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması

MADDE 97- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzük hükümlerine göre kapalı oturumlar yapabilir, bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır.

Meclisteki açık görüşmelerin, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe

başkaca bir karar alınmadıkça, her türlü vasıta ile yayımı serbesttir.

IV. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları

A. Genel olarak

MADDE 98- Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır.

Soru, Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.

B. Gensoru

MADDE 99- Gensoru önergesi, bir siyasî parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir.

Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır;

dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahiplerinden biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte, gensorunun görüşülme günü de belli edilir; ancak gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır.

Meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesi amacına ve yukarıdaki ilkelere uygun olmak kaydıyla gensoru ile ilgili diğer hususlar İçtüzükte belirlenir.

C. Meclis soruşturması

MADDE 100- (Değişik: 3/10/2001-4709/31 md.) Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar.

Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. (Ek cümle: 3/10/2001-4709/31 md.) Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur. (Değişik: 3/10/2001-4709/31 md.) Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır. Meclisteki siyasî parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

İKİNCİ BÖLÜM (ANAYASA)

Yürütme

I. Cumhurbaşkanı

A. Nitelikleri ve tarafsızlığı

MADDE 101- (Değişik: 21/10/2007-5678/4 md.) Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye

Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.

Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasî partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.

B. Seçimi

MADDE 102- (Değişik: 21/10/2007-5678/5 md.) Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde tamamlanır.

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usûl ve esaslar kanunla düzenlenir.

C. Andiçmesi

MADDE 103- Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde aşağıdaki şekilde andiçer:

“Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılâplarına ve lâik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih

huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

D. Görev ve yetkileri

MADDE 104 - Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder;

Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Bu amaçlarla Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır:

a) Yasama ile ilgili olanlar:

Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak, Türkiye Büyük Millet Meclisini gerektiğinde toplantıya çağırarak, Kanunları yayımlamak, Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermek, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak, Kanunların, kanun hükmündeki karamamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün, tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,

b) Yürütme alanına ilişkin olanlar: Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, Başbakanın

teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek, Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırmak, Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, Milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek, Genelkurmay Başkanını atamak, Millî Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırmak, Millî Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek, Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak, Kararnameleri imzalamak, Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak, Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve Başkanını atamak, Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırtmak, Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek, Üniversite rektörlerini seçmek,

c) Yargı ile ilgili olanlar: Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Askerî Yargıtay üyelerini, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek.

Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

E. Sorumluluk ve sorumsuzluk hali

MADDE 105- Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur.

Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine AnayasaMahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.

Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.

F. Cumhurbaşkanına vekillik etme

MADDE 106- Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar, ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.

G. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği

MADDE 107- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.

H. Devlet Denetleme Kurulu

MADDE 108- İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluştaki, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar.

Silahlı Kuvvetler ve yargı organları, Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır.

Devlet Denetleme Kurulunun üyeleri ve üyeleri içinden Başkanı, kanunda belirlenen nitelikteki kişiler arasından, Cumhurbaşkanınca atanır.

Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, kanunla düzenlenir.

II. Bakanlar Kurulu

A. Kuruluş

MADDE 109- Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır; gerektiğinde Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilir.

B. Göreve başlama ve güvenoyu

MADDE 110- Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak

Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise toplantıya çağrılır.

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

C. Görev sırasında güvenoyu

MADDE 111- Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştüktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisinden güven isteyebilir.

Güven istemi, Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz.

Güven istemi, ancak üye tamsayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

D. Görev ve siyasî sorumluluk

MADDE 112- Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütölmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütölmesinden birlikte sorumludur.

Her bakan, Başbakana karşı sorumlu olup ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur.

Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür.

Bakanlar Kurulu üyelerinden milletvekili olmayanlar; 81 inci maddede yazılı şekilde Millet Meclisi önünde andiçerler ve bakan sıfatını taşıdıkları sürece milletvekillerinin tâbi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar ve yasama dokunulmazlığına sahip bulunurlar. Bunlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri gibi ödenek ve yolluk alırlar.

E. Bakanlıkların kurulması ve bakanlar

MADDE 113- Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir.

Açık olan bakanlıklarla izinli veya özörlü olan bir bakana, diğör bir bakan geçici olarak vekillik eder. Ancak, bir bakan birden fazlasına vekillik edemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır.

Herhangi bir sebeple boşalan bakanlığa en geç onbeş gün içinde atama yapılır.

F. Seçimlerde geçici Bakanlar Kurulu

MADDE 114- Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar Başbakanca atanır.

116 ncı madde gereğince seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde Bakanlar Kurulu çekilir ve Cumhurbaşkanı geçici

Bakanlar Kurulunu kurmak üzere bir Başbakan atar.

Geçici Bakanlar Kuruluna, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları Türkiye Büyük Millet Meclisindeki veya Meclis dışındaki bağımsızlardan olmak üzere, siyasî parti gruplarından, oranlarına göre üye alınır.

Siyasî parti gruplarından alınacak üye sayısını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tespit ederek Başbakana bildirir.

Teklif edilen bakanlığı kabul etmeyen veya sonradan çekilen partililer yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar atanır.

Geçici Bakanlar Kurulu, yenilenme kararının Resmî Gazetede ilânından itibaren beş gün içinde kurulur.

Geçici Bakanlar Kurulu için güvenoyuna başvurulmaz.

Geçici Bakanlar Kurulu seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

G. Tüzükler

MADDE 115- Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

H. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi

MADDE 116- Bakanlar Kurulunun, 110 uncu maddede belirtilen güvenoyunu alamaması ve 99 uncu veya 111 inci maddeler uyarınca güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı veya kurulduğu halde güvenoyu alamadığı takdirde Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Başbakanın güvensizlik oyu ile düşürülmeden istifa etmesi üzerine kırkbeş gün içinde veya yeni seçilen Türkiye Büyük Millet Meclisinde Başkanlık Divanı seçiminden sonra yine kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulunun kurulamaması hallerinde de Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve seçime gidilir.

İ. Millî Savunma

1. Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı

MADDE 117- Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.

Genelkurmay Başkanı; Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir.

Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur.

Millî Savunma Bakanlığının, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları ile görev ilişkileri ve yetki alanı kanunla düzenlenir.

2. Millî Güvenlik Kurulu

MADDE 118- (Değişik: 3/10/2001-4709/32 md.) Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.

Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağrılıp görüşleri alınabilir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/32 md.) Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir.

Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda

alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir.

Millî Güvenlik Kurulunun gündemi; Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir.

Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Millî Güvenlik Kurulu Başbakanın başkanlığında toplanır.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenlenir.

III. Olağanüstü yönetim usulleri

A. Olağanüstü haller

1. Tabîî afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilânı

MADDE 119- Tabîî afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

2. Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilânı

MADDE 120- Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması hallerinde,

Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

3. Olağanüstü hallerle ilgili düzenleme

MADDE 121- Anayasanın 119 ve 120 nci maddeleri uyarınca olağanüstü hal ilânına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

119 uncu madde uyarınca ilân edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasanın 15 inci maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya nasıl durdurulacağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.

Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu,

olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. Bu kararnameler, Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur; bunların Meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul, İktüzükte belirlenir.

B. Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali

MADDE 122- Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir. Bu karar, derhal Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini

kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.

Bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bunların Meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul İçtüzükte belirlenir.

Sıkıyönetimin her defasında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır.

Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idare ile olan ilişkileri, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde

vatandaşlar için getirilecek yükümlülükler kanunla düzenlenir.

Sıkıyönetim komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar.

İDARE HUKUKU

Devlet İdaresinin örgüt ve işleyişi, kişilerin İdare ile olan ilişki ve anlaşmazlıkları ve kamu hizmetlerinin görülmesi gibi konuları düzenleyen hukuk kurallarının tümüdür. İdare terimi hukuk açısından iki anlamda

kullanılmaktadır. Bunlardan biri idare işlerini gören örgüt, diğeri ise bu örgütün yürüttüğü kamu hizmeti ve faaliyetleridir.

Örgüt anlamında idare, "Devletin yasama ve yargılama uğraşları dışında kalan kamu hizmetlerini yerine getirmekle görevli olan organ" şeklinde tanımlanmaktadır. "Bu organların kurulması, kurulan örgütü faaliyete geçirecek olan personelin sağlanması, kamu hizmetlerinin görülmesi gibi gerekli hukuki işlemlerin yapılması ve bütün bu işlere elverişli taşınır ve taşınmaz (menkul ve gayrimenkul) malların ve diğ er malzemelerin elde edilmesi ve harcanması gibi kamusal nitelikteki işler idare hukukunun konusunu oluşturur" İdari örgütler :

- Genel İdare (Merkezi Yönetim)
 - Mahalli İdare (Yerel Yönetim)
- olmak üzere başlıca ikiye ayrılır.

Genel İdare, **bütün ülkeyi kapsayan idare olup, merkez örgütü ve taşra örgütünden meydana gelir.**

Merkez Örgütü (Teşkilatı) : Genel İdarenin merkez örgütünde **Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu** ve bu kurulun üyeleri en önde gelen yeri işgal ederler. Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve örgütü kanunla düzenlenir ve bakanlar başında bulundukları bakanlığın en üst amiridirler. Bakanlıklarda müsteşarlık, özel kalem müdürlüğü, hukuk müşavirliği gibi organların

yanında, her bakanlığın ihtiyacına göre genel müdürlükler, daire başkanlıkları, şube müdürlükleri ve kalemler bulunur. Bakanlar, hukuki ve mali bakımdan sorumlu oldukları gibi siyasi bakımdan da sorumludurlar. Buna karşılık, bakanlığın en yüksek idari memuru olan müsteşarların siyasi sorumluluğu yoktur.

Taşra Örgütü(Teşkilatı) : Bakanlıkların ülkenin her tarafına yayılmış örgütü vardır. Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, iller de diğer kademeli bölümlere yani ilçelere ayrılır. **İl idaresinin başında Vali, ilçe idaresinin başında Kaymakam** bulunur. Vali, bulunduğu ilde devletin ve hükümetin temsilcisi ve bakanlıkların idari ve siyasi yürütme organıdır. **İllerde her bakanlığın temsilcisi olarak birer müdür** (Milli Eğitim Müdür, Sağlık Müdürü, Bayındırlık ve İskan Müdürü, Ticaret ve Sanayi Müdürü gibi) bulunur.

Yerel Yönetimler- Mahalli İdareler : Köy, kasaba veya şehir adı verilen belli yerlerde yerleşmiş bulunan halkın mahalli (yerel) ihtiyaçlarını gidermek üzere çeşitli kamu hizmetlerini yürütmekte olan kuruluşlara **mahalli idareler (yerel yönetimler)** denir. Mahalli idareler, İl Özel İdareleri, **Belediye İdareleri** ve **Köy İdarelerinden** oluşan, kuruluş ve görevleri ile yetkileri yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenen ve **seçmenler tarafından seçimle oluşturulan kamu**

hukuku tüzel kişileri (hükmi şahısları)dır.

İl Özel İdaresinin organlarından olan il genel meclisi üyeleri; Belediye İdaresinin organları olan belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri ve Köy İdaresinin organları olan muhtarlar ve köy ihtiyar meclisi (heyeti) üyeleri seçimle işbaşına gelirler.

Kaymakam ilçenin genel olarak idaresinden sorumlu olduğu için ilçedeki adli ve askeri örgütlerin dışındaki diğer tüm idari örgüt ve personelinden sorumludur. Bu nedenle tüm bu idareleri ve personelini denetleme yetkisine sahiptir. Ayrıca kaymakamın halkın askerlik işleri hakkındaki talep ve şikayetlerini kabul etme ve bunları karşılamak üzere askerlik şubelerine ve dairelerine müracaat etme yetkisi vardır. Kaymakam bu durum karşısında verilen cevabı yeterli bulmazsa durumu valiye bildirir. Buna karşılık, ani olaylar ve olağanüstü hallerde askeri birliklerden yardım isteme yetkisi yoktur. Bu durumu ancak valiye bildirmekle yetinir.

İllerin Yönetimi

Valinin başlıca görevleri olarak şunları sayabiliriz:

- Vali, kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarının neşir ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak ve Bakanlıkların talimat ve emirlerini yürütmekle görevlidir. Bu işlerin

gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almaya yetkilidir. (yetki genişliği vardır.)

- Kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarının verdiği yetkiyi kullanmak ve bunların yüklediği ödevleri yerine getirmek için valiler genel emirler çıkarabilir ve bunları ilan ederler. İlin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur.
- Vali, ilde teşkilatı veya görevli memuru bulunmayan işlerin yürütülmesini, bu işlerin görülmesiyle yakın ilgisi bulunan her hangi bir idare şube veya daire başkanından isteyebilir. Bu suretle verilen işlerin yapılması mecburidir.
- Vali, Cumhuriyet Bayramında ilde yapılacak resmi törenlere başkanlık yapar ve tebrikleri kabul eder.
- Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür.
- İldeki devlet memurlarının bir kısmını doğrudan atamak, bir kısmının atanması konusunda görüşünü bildirmek, bir kısmının da görev yerlerini belirlemek ve değiştirmek.

- İldeki yerinden yönetim kuruluşları üzerinde vesayet yetkilerini kullanmak.

İl Özel İdaresi Yönetimi

a) Kuruluşu ve Görevleri

İl özel idarelerinin kuruluşu herhangi bir şekle bağlı değildir, ilin kurulmasına dair kanunla kurulur ve ilin kaldırılmasıyla tüzel kişiliği sona erer.

İl özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

a) Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,

b) İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında, yapmakla görevli ve yetkilidir.

b) İl Özel İdaresinin Organları

1) İl Genel Meclisi

İl özel idaresi yönetiminin karar organıdır. İlçeler adına seçilen üyelerden oluşur. Meclisin üye sayısı ilçe sayısına ve nüfus oranına göre

ilden ile farklılık gösterir. Görev süresi beş yıldır.

İl genel meclisine, kendi üyeleri arasından seçilmiş meclis başkanı başkanlık eder. İl genel meclisi, kendi belirleyeceği bir ay dışında her ay toplanır. Kasım ayı toplantısı dönem başı toplantısıdır.

Bütçe görüşmesine rastlayan toplantı süresi en çok yirmi gün, diğer toplantıların süresi en çok beş gündür.

İl genel meclisi, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. Ancak, karar yeter sayısı, üye tam sayısının dörtte birinden az olamaz.

İl genel meclisinin kararları en geç beş gün içinde valiye gönderilmediği takdirde yürürlüğe girmez. Vali, hukuka aykırı gördüğü kararları tekrar görüşülmek üzere meclise iade edebilir. Meclisin ısrarı ile kesinleşen kararlara karşı valinin 10 gün içinde idari yargıya başvurma hakkı bulunmaktadır.

İl genel meclisi; kendisine kanunla verilen görevleri süresi içinde yapmayı ihmal eder ve bu durum il özel idaresine ait işleri aksatırsa, il özel idaresine verilen görevlerle ilgisi olmayan siyasî konularda karar alırsa İçişleri Bakanlığının bildirisi üzerine Danıştay'ın kararı ile feshedilir.

İl genel meclisinin görevleri şunlardır:

- a. Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, il özel idaresi faaliyetlerini ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve karara bağlamak.
- b. Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.
- c. İl çevre düzeni plânı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar plânlarını görüşmek ve karara bağlamak.
- d. Borçlanmaya karar vermek.
- e. Bütçe içi işletmeler ile Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.
- f. Taşınmaz mal alımına, satımına, trampa edilmesine, tahsisine, tahsis şeklinin değiştirilmesine veya tahsisli bir taşınmazın akar haline getirilmesine izin; üç yıldan fazla kiralınmasına ve süresi yirmibeş yılı geçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesisine karar vermek.
- g. Şartlı bağışları kabul etmek.
- h. Vergi, resim ve harç dışında kalan miktarı beşmilyardan yirmibeşmilyar Türk Lirasına kadar ihtilaf konusu olan özel idare alacaklarının anlaşma ile tasfiyesine karar vermek.

- i. İl özel idaresi adına imtiyaz verilmesine ve il özel idaresi yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına, il özel idaresine ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek.
- j. Encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.
- k. İl özel idaresi tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek.
- l. Norm kadro çerçevesinde il özel idaresinin ve bağlı kuruluşlarının kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek.
- m. Yurt içindeki ve yurt dışındaki mahallî idareler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı işbirliği yapılmasına karar vermek.
- n. Diğer mahallî idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek.
- o. İl özel idaresine kanunlarla verilen görev ve hizmetler dışında kalan ve ilgililerin isteğine bağlı hizmetler için uygulanacak ücret tarifesi belirlemek.

2) İl Daimi Encümeni

İl encümeni valinin başkanlığında, il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri malî hizmetler birim amiri olmak üzere valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği beş üyeden oluşur. Valinin katılamadığı encümen toplantısına genel sekreter başkanlık eder.

Encümenin görevleri aşağıda sayılmıştır:

- a. Stratejik plân ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip il genel meclisine görüş bildirmek.
- b. Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.
- c. Öngörülme-yen giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek.
- d. Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.
- e. Kanunlarda öngörülen cezaları vermek.
- f. Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beş milyar Türk Lirasına kadar olan ihtilafların sulhen halline karar vermek.
- g. Taşınmaz mal satımına, trampa edilmesine ve tahsisine ilişkin kararları uygulamak, süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek.
- h. Belediye sınırları dışındaki umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.
- i. Vali tarafından havale edilen konularda görüş bildirmek.
- j. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

3) Vali

Vali, il özel idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir.

Vali, il özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönetir, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturur, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, il özel idaresi faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlar ve uygular bunlarla ilgili raporları meclise sunar. İl genel meclisi ve encümen kararlarını uygular.

Vali ilçe düzeyindeki il özel idare hizmetlerini kaymakam eliyle yürütebilir. Kaymakamlar il özel idare hizmetlerinin yürütülmesinden dolayı valiye karşı sorumludurlar.

Vali, Mart ayı toplantısında bir önceki yıla ait faaliyet raporunu meclise sunar. Faaliyet raporundaki açıklamalar, meclis üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğuyla yeterli görülmezse, yetersizlik kararıyla görüşmeleri kapsayan tutanak, meclis başkanı tarafından gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir.

4) İl Özel İdaresi Teşkilatı

İl özel idaresi teşkilatı; genel sekreterlik, malî işler, sağlık, tarım, imar, insan kaynakları, hukuk işleri birimlerinden oluşur. İlin nüfusu, fiziki ve coğrafi yapısı, ekonomik, sosyal, kültürel özellikleri ile gelişme potansiyeli dikkate alınarak norm kadro sistemine ve ihtiyaca göre oluşturulacak diğer birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi il genel meclisinin kararıyla olur. Bu birimler büyükşehir belediyesi olan illerde daire başkanlığı ve müdürlük, diğer illerde müdürlük şeklinde kurulur.

Genel sekreter, il özel idaresi hizmetlerini vali adına ve onun emirleri yönünde, mevzuat hükümlerine, il genel meclisi ve il encümeni kararlarına, il özel idaresinin amaç ve politikalarına, stratejik plan ve yıllık çalışma programına göre düzenler ve yürütür. Bu amaçla il özel idaresi kuruluşlarına gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar.

Genel sekreter yukarıda belirtilen hizmetlerin yürütülmesinden valiye karşı sorumludur.

Toplam nüfusu 3.000.000'a kadar olan illerde, ihtiyaca göre en fazla iki, nüfusu bunun üzerinde olan illerde en fazla dört genel sekreter yardımcılığı kadrosu ihdas edilebilir.

İlçelerde, özel idare işlerini yürütmek amacıyla kaymakama bağlı ilçe özel idare teşkilâtı oluşturulabilir.

Vali, görev ve yetkilerinden bir kısmını uygun gördüğü takdirde, vali yardımcılara, yöneticilik sıfatı bulunan il özel idaresi görevlileri ile ilçelerde kaymakamlara devredebilir.

İlçe Yönetimi

Kaymakamın en önemli sayılabilecek görevleri şunlardır:

Kaymakam, ilçenin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur.

- Kaymakam, kanun, tüzük yönetmelik ve Hükümet kararlarının neşir ve ilanını, uygulanmasını sağlar ve bunların verdiği

yetkileri kullanır ve ödevleri yerine getirir.

- Kaymakam, valinin talimat ve emirlerini yürütmekle ödevlidir.
- Kaymakamlar, dördüncü maddenin son fıkrasında belirtilen daire ve müesseseler dışında kalan bütün Devlet daire ve müessese ve işletmelerini ve özel işyerlerini, özel idare, belediye ve köy idareleriyle bunlara bağlı tekml müesseseleri denetler ve teftiş ederler. Bu teftiş ve denetlemeyi bizzat veya idare şube başkanları veya validen talep edeceği Bakanlık veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlük müfettişleri vasıtasıyla ortaokul veya bu dereceli öğretim müesseselerini de bizzat veya ilgili müfettişleri marifetiyle denetler.
- Kaymakam, denetlemesi sırasında iş başında kalmalarında mahzur gördüğü ilçe idare şube başkanlarını valinin muvafakatiyle, diğer memur ve müstahdemleri re'sen sorumluluğu altında işten el çektirebilir.
- Kaymakam, valinin tasvibiyle ilçe genel ve özel kolluk kuvvetleri mensuplarının geçici veya sürekli olarak yerlerini değiştirebilir.
- Kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararları ve bunlara dayanılarak valiler tarafından verilecek talimat ve emirler ilçe idare, şube başkanlarına kaymakamlar yolu ile tebliğ olunur. Anayasamıza göre sadece illerin

yönetimi yetki genişliği ilkesine dayanması söz konusu olduğundan, vali ve kaymakam arasında önemli yetki farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Valiler yetki genişliğinden yararlanırlar. Kaymakamlar ise bundan yararlanamazlar. Bu bakımdan valiler merkeze sormadan karar alabilirler kaymakamlar ise bunu yapamazlar. Valinin genel emir çıkarma yetkisi vardır; kaymakamın ise böyle bir yetkisi yoktur. Valinin il içerisindeki memurları atama yetkisi kaymakam için son derece sınırlıdır.

Kaymakama valinin aksine yabancı ülke konsolosları ve komşu devletlerin sınır makamları ile ilişki kurma yetkisi verilmemiştir.

Belediyelerin Yönetimi

1. Hukuki Yapı

Belediyelerin teşkilat ve görevlerine ilişkin temel yasa, 03.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunudur. Bu Kanun, 13/7/2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu Kanunla beraber belediye yönetimleri idari ve mali özerkliğe sahip birer kamu tüzel kişiliğine dönüşmüştür.

2. Belediyenin Görev ve Sorumlulukları

Belediye tüzel kişiliğinin kendinden beklenen hizmetleri yerine getirebilmesi için belli görev ve yetkilerle donatılmış olması önemlidir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununu bir

yana bırakarak münhasıran, 5393 sayılı Belediye Kanununu esas alarak, belediyelerin temel görevlerini öncelikle hatırlatmakta yarar görüyoruz. Çünkü, Büyükşehir Belediye Kanununda özellikle düzenlenmeyen bütün alanlarda 5393 sayılı Belediye Kanununda yer alan düzenlemeler büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir dahilinde yer alan ilçe ve ilk kademe belediyeleri için de geçerlidir.

Bilindiği gibi, 5393 sayılı Kanun, belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları ile belediye idarelerine tanınan imtiyazlar konusunda kapsamlı bir düzenleme getirmiştir. Kanunun 14 üncü maddesinde "Belediyenin görev ve sorumlulukları" başlığı altında şu hüküm yer almaktadır:

"Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.

Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir.

Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahallî müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır.

Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir.

Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır.

Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar.

Belediye meclisinin kararı ile mücavir alanlara da belediye hizmetleri götürülebilir.

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu hükümleri saklıdır".

Maddenin birinci fıkrasında vurgulanan mahalli ve müşterek nitelik Belediye Kanununun ve belediye idaresinin ayırt edici önemli bir özelliği olup, görevlerin yerine getirilmesinde gözetilecek önemli bir kriterdir.

Bu arada şunu da ilave edelim; "okul öncesi eğitim kurumları açılması" ve "Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahallî müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır". İbaresini Anayasa Mahkemesinin 22/9/2005 tarihli ve E; 2005/95, K; 2005/14 sayılı kararıyla yürürlüğü durdurulmuştur.

Gerek sahip bulunulan yetkiler gerekse bu yetkilere istinaden görevlerin ifası bağlamında Türk belediye sistemi, beldeden büyükşehir kadar nüfus ve sahip bulundukları imkanlar bakımından önemli farklılıklar gösterir. Büyükşehir dahilinde olmayan belediyeler temel olarak 5393 sayılı Kanuna tabi olarak görev yapar. 16 Büyükşehir belediyesi ile büyükşehir ilçe ve ilk kademe belediyeleri ise; hem 5216 sayılı Kanun hem de 5393 sayılı Kanuna göre görev ifa ederler.

3. Belediye İdaresine Görev Veren Diğer Kanunlar

Belediye Kanununun 14 üncü maddesinin metninde sayılan görev ve yetkiler haricinde

diğer mevzuatın belediyeler tevdi ettiği görevler de vardır. Bu görevlendirme sistematik olarak Belediye Kanununa ek yapmaktan daha çok ilgili kanunlarda müstakil hükümler olarak düzenlenmiştir.

Örnek vermek gerekirse; 5199 sayılı Hayvanları koruma Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 4077 sayılı Tüketicinin korunması Hakkında Kanun, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 3572 sayılı İş yeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına dair Kanun Hükmüne Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun, 3998 sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun gibi bir çok kanunun belediyelere görev tevdi etmiştir.

Belediyelere verilen görevlerin diğer kanunlarla bağlantısı bakımından örneğin "defin" görevine bakalım: Defin ve mezarlıklarla ilgili görevlerin 1593 sayılı Kanunla bağlantılı biçimde ele alınması, Belediye Kanununda düzenlenmeyen bazı esasların yerine getirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Meselâ; belediyeler, mezarlıklar dışındaki yerlere ölü defnini men etmekle görevli ve yetkilidir. Bu hususun istisnası 1593 sayılı Kanunun 211 inci maddesidir. Bu maddeye göre; mezarlık olarak ayrılan yerlerin dışına ölü defnini yasaklamakta ancak; olağanüstü durumlarda ve sağlık

bakımından mahzur mevcut olmadığı takdirde, Bakanlar Kurulunun mezarlıklar dışında belirlenecek yerlere ölü defni için müsaade verebileceğini düzenlemektedir. Bu hüküm hilafına hareket Türk Ceza Kanununa göre suçtur. Nitekim 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun usulsüz ölü gömülmesi başlıklı 196 ıncı maddesine göre; Ölü gömülmesine ayrılan yerlerden başka yerlere ölü gömen veya gömdüren kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.

Defin hizmetlerinin belediyelerin kontrolünde özel firmalarca yapılması da mümkündür. Belediyelerin mezarlıklar konusundaki diğer görevleri de 3998 sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanunda yer almaktadır. 17/07/2003 tarih ve 4948 sayılı, Devlet Mezarlığı Dışında Defnedilen Bazı Devlet Büyüklerinin Mezarları Hakkında Kanun ile münhasıran, Bakanlar Kurulunca mezarının Devlet Mezarlığı dışında bulunması kararlaştırılan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları ile Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Ata Sökmen ve eski Başbakanlardan Adnan Menderes, eski Bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın mezarları ve eklerinin yapımı, bakımı, onarımı, korunması, yönetimi ve bu yerler için kamulaştırma yapılması ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Bu kanun istisnai olarak bu mezarlarla ilgili olmak üzere yerine göre il özel idarelerine de görev vermektedir.

4. Belediyelere İmtiyaz Olarak Verilen Yetkiler

Belediye Kanununun 15 inci maddesi "Belediyenin yetkileri ve imtiyazları" başlığını taşımaktadır. Bu maddede yer alan düzenleme şöyledir:

Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak.

Kanunların belediyeye verdiği yetki çerçevesinde yönetmelik çıkarmak, belediye yasakları koymak ve uygulamak, kanunlarda belirtilen cezaları vermek.

Gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri ile ilgili olarak kanunlarda belirtilen izin veya ruhsatı vermek.

Özel kanunları gereğince belediyeye ait vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarının tarh, tahakkuk ve tahsilini yapmak; vergi, resim ve harç dışındaki özel hukuk hükümlerine göre tahsili gereken doğal gaz, su, atık su ve hizmet karşılığı alacakların tahsilini yapmak veya yaptırmak.

Müktesep haklar saklı kalmak üzere; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek; kaynak sularını işletmek veya işlettmek.

Toplu taşıma yapmak; bu amaçla otobüs, deniz ve su ulaşım araçları, tünel, raylı sistem dâhil

her türlü toplu taşıma sistemlerini kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek.

Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak.

Mahallî müşterek nitelikteki hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde taşınmaz almak, kamulaştırmak, satmak, kiralamak veya kiraya vermek, trampa etmek, tahsis etmek, bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesis etmek.

Borç almak, bağış kabul etmek.

Toptancı ve perakendeci hâlleri, otobüs terminali, fuar alanı, mezbaha, ilgili mevzuata göre yat limanı ve iskele kurmak, kurdurmak, işletmek, işlettmek veya bu yerlerin gerçek ve tüzel kişilerce açılmasına izin vermek.

Vergi, resim ve harçlar dışında kalan dava konusu uyuşmazlıkların anlaşmayla tasfiyesine karar vermek.

Gayrisihhî müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek.

Beldede ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla izinsiz satış yapan seyyar satıcıları faaliyetten men etmek, izinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası ödenmeyerek iki

gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermek.

Reklam panoları ve tanıtıcı tabelalar konusunda standartlar getirmek.

Gayrisihhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; hafriyat toprağı ve moloz döküm alanlarını; sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) depolama sahalarını; inşaat malzemeleri, odun, kömür ve hurda depolama alanları ve satış yerlerini belirlemek; bu alan ve yerler ile taşımalarda çevre kirliliğı oluşmaması için gereken tedbirleri almak.

Kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiğı bütün işleri yürütmek.

Bendinde belirtilen gayrisihhî müesseselerden birinci sınıf olanların ruhsatlandırılması ve denetlenmesi, büyükşehir ve il merkez belediyeleri dışındaki yerlerde il özel idaresi tarafından yapılır.

Belediye, (e), (f) ve (g) bentlerinde belirtilen hizmetleri Danıştayın görüşü ve İçişleri Bakanlığının kararıyla süresi kırkdokuz yılı geçmemek üzere imtiyaz yoluyla devredebilir; toplu taşıma hizmetlerini imtiyaz veya tekel oluşturmayacak şekilde ruhsat vermek suretiyle yerine getirebileceği gibi toplu taşıma hatlarını kiraya verme veya 67 nci maddedeki esaslara göre hizmet satın alma yoluyla yerine getirebilir.

İl sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde il belediyeleri ile nüfusu 10.000'i geçen belediyeler, meclis kararıyla; turizm, sağlık, sanayi ve ticaret yatırımlarının ve eğitim kurumlarının su, termal su, kanalizasyon, doğal gaz, yol ve aydınlatma gibi alt yapı çalışmalarını faiz almaksızın on yıla kadar geri ödemeli veya ücretsiz olarak yapabilir veya yaptırabilir, bunun karşılığında yapılan tesislere ortak olabilir; sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere İçişleri Bakanlığının onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla arsa tahsis edebilir.

Belediye, belde sakinlerinin belediye hizmetleriyle ilgili görüş ve düşüncelerini tespit etmek amacıyla kamuoyu yoklaması ve araştırması yapabilir.

Belediye mallarına karşı suç işleyenler Devlet malına karşı suç işlemiş sayılır. 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 75 inci maddesi

hükümleri belediye taşınmazları hakkında da uygulanır.

Belediyenin proje karşılığı borçlanma yoluyla elde ettiği gelirleri, şartlı bağışlar ve kamu hizmetlerinde fiilen kullanılan malları ile belediye tarafından tahsil edilen vergi, resim ve harç gelirleri haczedilemez".

5. Belediye Yönetiminin Organları

5393 sayılı Kanuna göre belediye idaresinin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir belediyesi Kanunu da benzer bir düzenleme öngörmüştür.

5.1. 5393 sayılı Belediye Kanununa Göre Belediyenin Organları

5.1.1. Belediye Meclisi

5393 sayılı Kanuna göre belediye idaresinin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir belediyesi Kanunu da benzer bir düzenleme öngörmüştür.

Belediye meclisi, belediyenin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usûllere göre seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Belediye meclisinin görev ve yetkileri ise Kanunda şu şekilde sayılmıştır:

Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve kabul etmek.

Bütçe ve kesinhesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

Belediyenin imar plânlarını görüşmek ve onaylamak, büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni plânını kabul etmek. (Ek cümle: 1/7/2006-5538/29 md.) Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyelerinde il çevre düzeni planı ilgili Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılır veya yaptırılır ve doğrudan Belediye Meclisi tarafından onaylanır.

Borçlanmaya karar vermek.

Taşınmaz mal alımına, satımına, takasına, tahsisine, tahsis şeklinin değiştirilmesine veya tahsisli bir taşınmazın kamu hizmetinde ihtiyaç duyulmaması hâlinde tahsisin kaldırılmasına; üç yıldan fazla kiralanmasına ve süresi otuz yılı geçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesisine karar vermek.

Kanunlarda vergi, resim, harç ve katılma payı konusu yapılmayan ve ilgililerin isteğine bağlı hizmetler için uygulanacak ücret tarifelerini belirlemek.

Şartlı bağışları kabul etmek.

Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beşbin YTL'den fazla dava konusu

olan belediye uyuşmazlıklarını sulh ile tasfiyeye, kabul ve feragat karar vermek.

Bütçe içi işletme ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.

Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına; belediyeye ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek.

Meclis başkanlık divanını ve encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.

Norm kadro çerçevesinde belediyenin ve bağlı kuruluşlarının kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek.

Belediye tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek.

Meydan, cadde, sokak, park, tesis ve benzerlerine ad vermek; mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, adlarıyla sınırlarının tespiti ve değiştirilmesine karar vermek; beldeyi tanıtıcı amblem, flama ve benzerlerini kabul etmek.

Diğer mahallî idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek.

Yurt içindeki ve İçişleri Bakanlığının izniyle yurt dışındaki belediyeler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı iş birliği yapılmasına; kardeş kent ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve spor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek.

Fahrî hemşehrilik payesi ve beratı vermek.

Belediye başkanıyla encümen arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamak.

Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar vermek.

İmar plânlarına uygun şekilde hazırlanmış belediye imar programlarını görüşerek kabul etmek.

5.1.2. Belediye Encümeni

Encümen, belediye başkanının başkanlığında; il belediyelerinde ve nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği üç üye, malî hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği iki üye olmak üzere yedi kişiden; diğer belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği iki üye, malî hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği bir üye

olmak üzere beş kişiden oluşur. Bu düzenleme ile küçük ölçekli belediyelerde daha pratik bir organ oluşumu amaçlanmıştır.

5.1.3. Belediye Başkanı

Belediye başkanı, belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, görevinin devamı süresince siyasi partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamaz; profesyonel spor kulüplerinin başkanlığını yapamaz ve yönetiminde bulunamaz. Başkan, genel olarak belediye teşkilâtının en üst amiri sıfatıyla, belediye teşkilâtını sevk ve idare etmek, belediyenin hak ve menfaatlerini korumakla görevlidir.

5.2. Büyükşehir Belediyesi

Ülkemizdeki belediye yönetimleri arasına, münhasıran 1982 Anayasasından sonra büyükşehir belediyeleri de katılmıştır. Büyük şehir alanındaki ilk çalışmalara 12 Eylül 1980'den sonra başlanmıştır. İlk uygulama olarak belli nüfusa sahip şehirlerin içinde ve civarında bulunan belediyelerin tüzel kişilikleri kaldırılarak şube haline dönüştürülmüştür. Mesela İstanbul'da 13, İzmir'de ise 12 belediye şubesi kurulmuştur. Diğer illerde de buna benzer uygulamalar yapılmıştır. Bunu müteakip 1981 yılında Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanmaları Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 2561 sayılı bu kanunla son genel nüfus sayımına göre nüfusun 300 000 i aşan büyük şehirlerin çevresinde bulunan belediye ve köylerin söz konusu büyük şehir

belediyelerine belli esaslar dahilinde bağlanabilmesine imkan getirilmiştir. Bu bağlanmalardaki nihai işlem Bakanlar Kurulunca karara bağlanıyordu. Büyük şehir belediyelerinin seçimleri konusu 2972 sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunla düzenlenmiş, bu arada 2680 sayılı Yetki Kanununa istinaden çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile Büyük Şehir Belediye Yönetimlerinin şekillenmesi sağlanmıştır. Bu çerçevede 25 Mart 1984 günü yapılan mahalli idare seçimleri ile İstanbul, Ankara ve İzmir'de büyük şehir belediyeleri kurulmuştur. Bunları takiben muhtelif kanunlarla sırasıyla Adana, Bursa, Gaziantep, Konya ve Kayseri'de büyük şehir belediyeleri kurulmuştur.

Kabul tarihi 27.06.1984 olan, Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ise 09.07.1984 tarih ve 18453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun evveliyatını ise, 08/03/1984 tarih ve 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname teşkil etmiştir. 2007 itibarıyla Büyükşehir belediyelerinin sayısı ise 16'dır.

5.2.1. Büyükşehir Belediyesinin Organları

5.2.1.1. Büyükşehir Belediye Meclisi

Büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir sınırları içerisindeki ilçe ve ilk kademe belediye meclislerinin üyelerinin beşte biri ile, bu

belediyelerin başkanlarından oluşur. Meclisin başkanı, büyükşehir belediye başkanıdır. Meclis her ayın ikinci haftası toplanır.

5.2.1.2. Büyükşehir Belediye Encümeni

Büyükşehir belediye encümeni, belediye meclisinin her yılın ilk olağan toplantısında kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile; genel sekreter ve biri mali hizmet birim amiri olmak üzere belediye başkanı tarafından her yıl birim amirleri arasından seçilecek 5 üyeden oluşur. Encümene belediye başkanı, katılmadığı durumlarda genel sekreter başkanlık yapar. yürütür.

5.2.1.3. Büyükşehir Belediye Başkanı

Başkan doğrudan seçmenler tarafından beş yıllığına seçilir. Görevleri diğer belediye başkanları gibi olmakla beraber büyükşehir sınırları içerisindeki diğer belediyeler arasında birlik ve koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Büyükşehir ilçe ve ilk kademe belediye meclislerinin bütçe ve imar dışındaki kararları büyükşehir belediye başkanına gönderilir. Başkan, hukuka aykırı gördüğü kararları yedi gün içinde gerekçesini belirtmek kaydıyla bir kez daha görüşülmesini isteyebilir. Meclisler kararlarında üye sayısının salt çoğunluğuyla direnebilirler. Bu takdirde meclis kararları kesinleşir. Büyükşehir belediye başkanının, meclisin ısrarı ile kesinleşen kararlar aleyhine idari yargıya başvurma hakkı bulunmaktadır.

5.3. Belediyelerin Mali Yapıları

Belediye gelirlerini 4 ana grupta mütalaa edebiliriz. Bunlar:

1. Öz gelirler
2. Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Ayrılan Paylar
3. Devlet yardımları
4. Borçlanmalar, cezalar ve diğer gelirler.

5.3.1. Öz Gelirler

Belediyelerin öz gelirleri münhasıran, 26.05.1981 tarih ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda sayılan gelirler ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa dayanmaktadır. 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda öngörülen gelirleri de kendi içinde; vergiler, harçlar, harcamalara katılma payları, diğer paylar ve ücrete tabi işlerden elde edilen gelirler olarak ayırabiliriz.

5.3.1.1. Belediye Vergileri

Belediye Gelirleri Kanunu dahilinde belediyelerin tahsile yetkili olduğu vergiler şunlardır:

- a. İlan ve Reklam Vergisi
- b. Eğlence Vergisi
- c. Çeşitli Vergiler (Haberleşme Vergisi, Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi, Yangın Sigortası Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi)

5.3.1.2. Belediye Harçları

Belediye Gelirleri Kanunu dahilinde belediyelerin tahsile yetkili olduğu harçlar şunlardır:

- a. İşgal Harcı
- b. Tatil Günlerinde Çalışma Ruhsatı Harcı
- c. Kay Suları Harcı
- d. Tellallık Harcı
- e. Hayvan Kesimi, Muayene ve Denetleme Harcı
- f. Ölçü ve Tartı Aletleri Muayene Harcı
- g. Bina İnşaat Harcı
- h. Çeşitli Harçlar (Kayıt ve suret harcı, İmar ile ilgili harçlar, İşyeri açma izni harcı, Muayene, ruhsat ve rapor harcı, Sağlık belgesi harcı)

5.3.1.3. Harcamalara Katılma Payı

Belediye Gelirleri Kanunu dahilinde belediyelerin tahsile yetkili olduğu harcamalara katılma payları şunlardan oluşmaktadır:

- a. Yol harcamalarına katılma payı
- b. Kanalizasyon harcamalarına katılma payı
- c. Su tesisleri harcamalarına katılma payı

5.3.1.4. Ücrete Tabi İşler

2464 sayılı Kanuna göre, belediyeler bu Kanunda harç veya katılma payı konusu yapılmayan ve ilgililerin isteğine bağlı olarak ifa edecekleri her türlü hizmet için belediye

meclislerince düzenlenecek tarifelere göre ücret almaya yetkilidir.

5.3.1.5. Diğer Paylar

2464 sayılı Kanunun mükerrer 97 nci maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı milli saraylar hariç belediye ve mücavir alan sınırları içinde gerçek ve tüzelkişilerce işletilen her türlü müzelerin giriş ücretlerinin % 5'i belediye payı olarak ayrılır. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde faaliyet gösteren maden işletmelerince, 3213 sayılı Maden Kanununun 14 üncü maddesinde yer alan paylara ilaveten yıllık satış tutarının % 0,2'si nispetinde belediye payı ayrılır.

5.3.2. Devlet Gelirlerinden Ayrılan Paylar

1981 yılında çıkarılan 2380 sayılı Yasa ile genel bütçe gelirleri tahsilatının belli bir yüzdesi belediyelere ayrılmaktadır.

5.3.3. Devlet Yardımları

Hem Maliye Bakanlığı bütçesine hem de diğer bakanlıkların bütçesine mahalli idarelere yardım amacıyla ödenek konulup, mahalli idarelere gönderilmesi söz konusudur.

Köy Yönetimi

Köy tüzelkişiliğinin organları. Köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtarıdır. Bunlardan muhtar yürütme organı, ihtiyar meclisi ve köy derneği danışma ve karar organlarıdır.

a) Köy Yönetiminin Görevleri

Köy Kanununda, köyün görevlerini ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir. Bunlar "İsteğe bağlı" ve "zorunlu" olmak üzere iki kümede toplanmıştır.

Köyün, sağlık, temizlik, yol, su ve okul işleri zorunlu; köye hamam, çamaşırlık, Pazar yeri, çarşı yapmak gibi hizmetler köyün isteğe bağlı görevleri arasında yer almıştır.

Aslında köyle ilgili hizmetlerin çoğu ya doğrudan doğruya, yada köyle işbirliği halinde genel yönetim tarafından yürütülmektedir. Köyle ilgili işler kamu yükümlülüğüdür ve yapmayanlar cezalandırılır. Ancak bu hükümler artık büyük ölçüde uygulanamamaktadır.

b) Köy Derneği

Köy derneği, köyde bulunan kadın, erkek bütün seçmenlerin oluşturduğu bir kuruldur. Köy derneği ile köylünün doğrudan yönetime katılması sağlanır. Bu model doğrudan demokrasinin yerel yönetimlerde uygulandığı, ilk uygulamadır.

Köy derneği, yalnız muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerini seçmekle kalmaz bazı yönetsel kararlar da alır. Örneğin isteğe bağlı işler, zorunlu hale köy derneği kararı ile gelir.

c) İhtiyar Meclisi

İhtiyar meclisi, belediye encümeni gibi iki tür üyeden oluşur. Bunlardan bir kısmı "Seçilenler" diğeri "Doğal" üyelerdir. Seçilenler beş yıl için köy derneği tarafından seçilirler. Bu seçimde adaylığını koyma yöntemi yoktur. Siyasi partiler de aday gösteremezler. Üye sayısı nüfusu

1000den az olan köylerde 8, fazla olanlarla 12 dir. Bunların yarısı asıl, yarısı yedektir. Seçimde en çok oyu alanlar arasından asıl ve yedekler saptılır. Seçimler beş yılda bir yapılır.

Köy öğretmeni, köy imamı ihtiyar meclisinin "doğal" üyeleridir. İhtiyar meclisi haftada en az bir kez toplanır. İhtiyar İhtiyar meclisinin görevleri Köy Kanununda gösterilmiştir. Buna göre köy ihtiyar heyeti, köy işlerini sıraya koyar; imece ve salmaya karar verir; Köy muhtarının harcamalarını denetler; köy bütçesini kabul eder; köylüler arasındaki uyuşmazlıkları uzlaştırma yolu ile gidermeye çalışır; köyün zorunlu işlerini yapmayanlara, yada paylarını ödemeyenlere para cezası verir.

İhtiyar meclisince alınan bazı kararlar bağlı olduğu kaymakam ya da Valinin onayı ile yürürlüğe girer.

d) Muhtar

Köy yönetiminin başı muhtardır; köy derneği tarafından seçilir. Muhtar seçiminde de siyasi partiler aday gösteremezler. Muhtarların görev süresi beş yıldır.

Muhtar köy tüzelkişiliğini temsil eder. İhtiyar heyeti ile birlikte köy işlerini yürütür Aynı zamanda muhtar, genel yönetimin temsilcisi sıfatıyla da yasaları ve hükümet emirlerini halka duyurur, köy içinde dirlik ve düzenliği sağlar Genel yönetimle ilgili işlerin köyde uygulanmasına yardımcı olur.

Daha önceleri köy muhtarlarının ve köy imamlarının ücretleri köyçe ödenirken daha sonra çıkarılan yasalarla bu ücretler genel bütçeden ödenmektedir.

Görevini gereği gibi yapmayan muhtarlar köyün bağlı olduğu ilçe idare kurulu kararı ile görevden uzaklaştırılabilir. Muhtarın köy yararına olmayan kararını vali veya kaymakam bozabilir. Ancak mülki amirler, muhtarların yerine karar alamazlar; bozma sebeplerini gerekçesiyle açıklarlar.

e) Köy Yönetimindeki Diğer Görevliler

Köy Yönetiminde diğer görevliler imam, köy korucusu ve köy katibidir.

Mahalle Muhtarının Görevleri:

- Seçim zamanlarında sandık seçim kurullarına, sağlık ocağı ve sağlık merkez kurullarına ve emlak vergisi ile ilgili olarak arsaların bedel tespit komisyonu gibi kurul ve komisyonlara katılmak, Sandık seçim listelerinin ve askerlik çağına girmiş olanların kimlik çizelgelerinin askıya çıkarılması gibi ilan işlerinin yapılması,
- Cadde, sokak ve meydan levhalarını zaman zaman kontrol ederek eksik ve bozulmuş olanları belediyeye bildirerek yapılmasını sağlamak,
- Salgın ve bulaşıcı hastalıkları şüpheli kimseleri ilgili kuruluşlara bildirmek,

- Askerlik ve seferberlik başta olmak üzere tebligatların yapılmasında yardımcı olmak,
- Seçmen kağıtlarının dağıtılmasını sağlamak,
- Mahallede oturan vatandaşlar için gerekli ilmühaberler düzenleme,
- Nüfus kağıdını kaybeden yada yenisini çıkarmak isteyenlere gerekli olan belgeleri düzenlemek,
- Muhtaç, yaşlı, sakat ve kimsesizlere, "Yeşil Kart" verileceklerin ve afet zamanlarında yardım yapılacakların tespiti gibi işlerde idareye yardımcı olmak,
- Mahallede yapılan ve yürütülen hizmetlerle ilgili görüş bildirmek.

IV. İdare (ANAYASA)

A. İdarenin esasları

1. İdarenin bütünlüğü ve kamu tüzelkişiliği

MADDE 123- İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

Kamu tüzelkişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

2. Yönetmelikler

MADDE 124- Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.

Hangi yönetmeliklerin Resmî Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir.

B. Yargı yolu

MADDE 125- İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. (Ek cümleler: 13/8/1999-4446/2 md.) Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.

Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın kararları yargı denetimi dışındadır.

(Ek cümle: 12/9/2010-5982/11 md.) Ancak, Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.

İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

(Değişik: 12/9/2010-5982/11 md.) Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir

surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz.

Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez.

İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.

Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

C. İdarenin kuruluşu

1. Merkezî idare

MADDE 126- Türkiye, merkezî idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine

alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

2. Mahallî idareler

MADDE 127- Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esaslari kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir.

Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

(Değişik: 23/7/1995-4121/12 md.) Mahallî idarelerin seçimleri, 67 nci maddedeki esaslara göre beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahallî idareler organlarına veya bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır.

Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri, konusundaki denetim yargı yolu ile olur. Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir.

Merkezî idare, mahallî idareler üzerinde, mahallî hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine

uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahallî ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idarî vesayet yetkisine sahiptir.

Mahallî idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Bakanlar Kurulunun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

D. Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler

1. Genel ilkeler

MADDE 128- Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

(Ek cümle: 12/9/2010-5982/12 md.) Ancak, malî ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri saklıdır.

Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.

2. Görev ve sorumlulukları, disiplin kovuşturulmasında güvence

MADDE 129-Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.

(Değişik: 12/9/2010-5982/13 md.) Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî merciin iznine bağlıdır.

E. Yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları

1. Yükseköğretim kurumları

MADDE 130- Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma,

yayın ve danışmanlık yapmak, ÷lkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu t÷zelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ÷lke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ÷lkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlara bağılı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediğı usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar.

(Değişik: 29/10/2005-5428/1 md.) Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına sunulur ve merkezî yönetim

bütçesinin bağılı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, malî işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürüt÷lmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.

2. Yükseköğretim üst kuruluşları

MADDE 131- Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek,

denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim- öğretimve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

(Değişik: 7/5/2004-5170/8 md.) Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

3. Yükseköğretim kurumlarından özel hükümlere tâbi olanlar

MADDE 132- Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları özel kanunlarının hükümlerine tâbidir.

F. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuyla ilişkili haber ajansları (*)

MADDE 133- (Değişik: 8/7/1993- 3913/1 md.)

Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir.

(Ek fıkra: 21/6/2005-5370/1 md.) Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük MilletMeclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir.

Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır.

G. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

MADDE134-Atatürkçü düşüncüyü,Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla;

Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu

tüzelkişiliğine sahip “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” kurulur.

() Bu maddenin kenar başlığı, “F. Radyo ve Televizyon İdaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları” iken, 8/7/1993 tarihli ve 3913 sayılı Kanunun 1 nci maddesiyle “ F. Radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuyla ilişkili haber ajansları” şeklinde değiştirilmiş; daha sonra, 21/6/2005 tarihli ve 5370 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle yeniden değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.*

Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk’ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı olup kendilerine tahsis edilir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun; kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir.

H. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

MADDE 135- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlâkını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi

üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüslerinde aslî ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.

(Değişik: 23/7/1995- 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar.

(Değişik: 23/7/1995- 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasî partiler aday gösteremezler. (Değişik: 23/7/1995- 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları üzerinde Devletin idarî ve malî denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir.

(Değişik: 23/7/1995- 4121/13 md.) Amaçları dışında faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirlediği merciin veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerinemahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

(Değişik: 23/7/1995- 4121/13 md.) Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, meslek kuruluşlarını veya üst kuruluşlarını faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur.

Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

İ. Diyanet İşleri Başkanlığı

MADDE 136- Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak vemilletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

J. Kanunsuz emir

MADDE 137- Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.

YARGI

Anayasamıza göre, yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Hakimler görevlerinde bağımsız olup Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlarına göre hüküm verirler. Hiç bir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Anayasamız, mahkemelerin ve hakimlerin bağımsızlığını sağlamak amacıyla birtakım güvenceler de getirmiştir. Bunlara örnek olarak şu hükümleri gösterebiliriz: Hakimler azlolunamaz; kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylıklarından yoksun kılınamaz. Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

Yargı organının yüksek mercileri olan Yargıtay, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Askeri Yargıtay, Uyuşmazlık Mahkemesi ile Sayıştay ve yeni bir kuruluş olan Anayasa Mahkemesi Anayasamızda düzenlenmiştir.

Anayasamızın yargı organları ile ilgili olarak düzenlediği kuruluşlardan biri de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruludur. Kurulun başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asıl üyesi Yargıtay Genel Kurulunun, iki asıl üyesi de Danıştay Genel Kurulunun kendi üyelerinden gösterecekleri adaylar arasından

Cumhurbaşkanınca dört yıl için seçilir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, adli ve idari yargı hakim ve savcılarının özlük işleri hakkında kesin karar verir. Ayrıca Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin, bir hakim veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki önerilerini karar bağlar.

İdari Yargı : İdari yargı, idari makamların idare hukuku alanındaki faaliyetleri dolayısıyla ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözülmesini konu alan bir yargı türüdür. Başka bir deyişle, idari yargının uğraş alanına, Devlet ve belediyeler gibi kamu kuruluşlarının idare hukuku ile ilgili eylem ve işlemlerinden doğan idari uyuşmazlıklar ve davalar girer.

İdari yargıyı, biri Genel İdari Yargı, diğeri Askeri İdari Yargı olmak üzere başlıca iki gruba ayırabiliriz. Ancak, Askeri İdari Yargı aynı zamanda Askeri Yargı türü içine de girdiğinden, burada sadece genel idari yargı türünü ele alacak, askeri idari yargıyı daha sonra Askeri Yargı bölümünde açıklayacağız.

Genel İdari Yargı türünde yer alan yargı yerleri çeşitlidir. Gerçekten, 1982 yılında yapılan yeni düzenlemeden önce, ülkemizde var olan idari yargı yerleri, bir taraftan yargı görevini

yürütürken, diğer taraftan idari görevlerle de uğraşıyorlardı. Yüksek mahkeme niteliğinde olan Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi dışındaki idari yargı yerleri, yargı görevinden çok idari görevleri yürüten kuruluşlar biçiminde çalışıyorlardı. Milli Güvenlik Konseyi döneminde yapılmış olan yeni düzenlemeyle ilk derece mahkemeleri olarak İdare Mahkemeleri ile Vergi Mahkemeleri kurulmuş, bunun yanında Bölge İdare Mahkemelerine de yer verilmiş ve böylece bir yüksek mahkeme olan Danıştay'ın özellikle iptal davaları bakımından genel görevli mahkeme olma niteliği ortadan kalkmış, bu nitelik idare ve vergi mahkemelerine verilmiştir. Danıştay, genel idari yargı alanındaki yüksek idare mahkemesi olarak, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercii olduğu gibi, kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakan bir idari yargı yeridir. Bölge İdare Mahkemeleri ise, ilk derece mahkemelerinin bazı kararlarını itiraz yoluyla inceleyen bir idari yargı yeridir.

İdari Yargı Yerleri : İdari yargıda ilk derece ve son derece yargı yeri olarak çeşitli mahkemeler vardır.

İdare Mahkemeleri : 1982 tarihinde 2576 sayılı "Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"la yeni düzenleme

yapılıncaya kadar ülkemizde ilk derece idari yargı yeri olarak İl Yönetim Kurulu, İlçe Yönetim Kurulu, Vergiler Temyiz Komisyonu, Vergi İtiraz Komisyonu ve Gümrük Hakem Heyeti gibi kuruluşlar görev yapmaktaydılar. Yeni düzenlemeyle bu kuruluşların görevleri sona ermiş, bunların yerini yukarıda belirttiğimiz gibi, idare ve vergi mahkemeleri almıştır. Bölge idare mahkemelerinin yargı çevreleri İçişleri ve Maliye Bakanlıklarının görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığınca saptanır.

İdare mahkemelerinde bir başkan ile yeterince üye bulunur. Ancak, mahkeme bir başkan ve iki üyeden oluşur. İdare mahkemeleri, genel idari yargı alanında ilk derece (hüküm) mahkemeleri olup kanunlarla başka yargı yerlerinin görev alanına girmeyen, diğer bir deyişle vergi mahkemelerinin görevine giren davalar ile ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da çözümlenecek olanlar dışındaki iptal davalarını, tam yargı davalarını, genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları ve kanunla verilen diğer işleri çözümler. İdare mahkemeleri bir başkan ve iki üyeyle toplanarak uyuşmazlıkları oy çokluğuyla karara bağlar. Başkanın özürü (mazereti) halinde mahkemeye kıdemli üye başkanlık eder. Kural olarak idare mahkemeleri, önlerine gelen uyuşmazlıkları kurul halinde toplanıp görüşerek karara bağlarlar. Ancak, idare mahkemeleri toplamı bir milyar lirayı aşmayan konusu belli

parayı içeren idari işlemlere karşı açılan iptal davaları ile tam yargı davalarını tek hakimle karara bağlarlar. İdare mahkemelerinin tek hakimle vermiş olduğu kararlara karşı bölge idare mahkemesine itiraz edilebilir. İdare mahkemelerinin kurul halinde verdikleri kararlara karşı da Danıştay'a başvurma olanağı vardır.

Vergi Mahkemeleri : Vergi mahkemeleri de idare mahkemeleri gibi ilk defa 1982 yılında yapılan düzenleme ile kurulmuş olan yargı yerleridir. Bundan önce bu mahkemelerin görevleri Vergiler Temyiz Komisyonu, Vergi İtiraz Komisyonu gibi kuruluşlar tarafından yürütülüyordu.

Bölge idare mahkemelerinin yargı çevresinde yeteri kadar vergi mahkemesi bulunur. Vergi mahkemelerinin kuruluş yerleri ve yargı çevreleri de aynı şekilde idare mahkemelerinde olduğu gibi İçişleri ve Maliye Bakanlıklarının görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca saptanır.

Vergi mahkemelerinde bir başkan ve yeterince üye bulunur. Ancak, mahkeme bir başkan ve iki üyeden kurulur. Vergi mahkemeleri, genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları; bu konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları çözümler.

Vergi mahkemeleri, bir başkan ve iki üyeyle toplanarak uyuşmazlıkları oy çokluğuyla karara bağlar. Başkanın bulunmaması halinde mahkemeye kıdemli üye başkanlık eder. Vergi mahkemeleri kural olarak önlerine gelen vergi uyuşmazlıklarını kurul halinde toplanarak karara bağlarlar. Ancak, vergi mahkemeleri her türlü vergi, resim harç ve benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı bir milyar lirayı geçmeyen tarhlara ve bu miktarlarla sınırlı olarak Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları tek hakimle karara bağlar. Vergi mahkemelerinin kurul halinde vermiş olduğu kararlara karşı Danıştay'a, tek hakimle vermiş olduğu kararlara karşı ise bölge idare mahkemesine itiraz edilebilir.

Adli Yargı : Adli Yargı (adalet yargısı), anayasa yargısı, idari yargı ve askeri yargı dışında kalan yargısal faaliyetleri, yani adalet (adliye) mahkemeleri tarafından yürütülmekte olan yargı faaliyetlerini kapsayan yargı türüdür. Diğer yargı türlerine oranla adli yargı, uygulama alanı en geniş olan yargı türüdür.

Ceza Yargısı : Ceza yargısı, ceza mahkemelerinin ceza hukuku alanındaki

yargısal faaliyetlerini kapsar. Ceza yargısını konu alan hukuk dalı, ceza yargılama hukuku (ceza usulü hukuku) adını taşır. Ceza mahkemelerinin ceza davalarında uyacakları yargılama usulleri "Ceza Mahkemesi Kanunu"nda (CMK.) düzenlenmiştir.

Medeni Yargı : Medeni Yargının (hukuk yargısının) konusunu, hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanındaki yargısal faaliyetleri oluşturur. Medeni yargıyı konu alan hukuk dalı medeni yargılama hukuku (medeni usul hukuku) adını taşır. Hukuk mahkemelerinin hukuk davalarında uyacakları yargılama usulleri "Hukuk Usul-ü Mahkemesi Kanunu"nda (HUMK.) düzenlenmiştir.

Adli yargı adliye mahkemeleri tarafından yürütülür. Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir (Any.m.142).

Ülkemizde adli yargı, "hüküm mahkemeleri" ve "kontrol mahkemeleri" olmak üzere iki derecelidir. İlk derecede yer alan hukuk mahkemeleri ile ceza mahkemeleri hüküm mahkemesi niteliğindedir. İkinci derecede ise, kontrol mahkemesi niteliğinde olan Yargıtay yer alır. Ancak 26.9.2004 tarih ve 5235 sayılı Kanunla kurulmaları öngörülen "Bölge Adliye Mahkemeleri" de kontrol mahkemesi olarak

hüküm mahkemeleri ile Yargıtay arasında bulunmaktadır. Yargıtay dışındaki adli yargı mahkemelerinin görev ve yetkileri 26.9.2004 tarih ve 5235 sayılı Kanunla belirlenmiştir.

Ceza Yargısındaki Mahkemeler : Ceza yargısında ilk derece (hüküm) mahkemeleri; sulh ceza, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleridir. Bunlar "genel" nitelikte mahkemelerdir. Bunların yanında özel kanunlarla kurulan ceza mahkemeleri de vardır. Örneğin Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalarda), Bölge Adliye Mahkemesi, Çocuk Mahkemesi, Trafik Mahkemesi gibi.

Sulh Ceza Mahkemesi : Her ilçede bir sulh ceza mahkemesi vardır ve tek hakimlidir. Sulh ceza mahkemesinde Cumhuriyet Savcısı bulunmaz, fakat kamu davasını Cumhuriyet Savcısı açar. Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, iki yıla kadar hapis cezaları ve bunlara bağlı adlî para cezaları ile bağımsız olarak hükmedilecek adlî para cezalarına ve güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanması, sulh ceza mahkemesinin görevi içindedir.

Asliye Ceza Mahkemesi: Her ilçede ve il merkezinde (merkez ilçede) bir asliye ceza mahkemesi vardır. Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır. Asliye ceza mahkemeleri tek hakimlidir. Asliye ceza mahkemelerinde Cumhuriyet Savcısı bulunur.

Ağır Ceza Mahkemesi : Ağır ceza mahkemesi bir başkan ve iki üyeden oluşan toplu bir mahkemedir; bu mahkemede Cumhuriyet Savcısı da bulunur. Ağır ceza mahkemelerinde ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet (ömür boyu) hapis ve on yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlara ilişkin dava ve işlere bakılır.

Medeni Yargıdaki Mahkemeler : Medeni yargıdaki ilk derece (hüküm) mahkemeleri; sulh hukuk ve asliye hukuk ve asliye ticaret mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer hukuk mahkemeleridir. Bunlardan sulh hukuk ve asliye hukuk, genel mahkeme niteliğindeki mahkemelerdir, yani "belirli kişi veya iş gruplarına göre sınırlandırılmamış olan, aksi yazılı olmadıkça medeni usul hukukuna giren her türlü işe bakan mahkemelerdir". Bunların yanında özel mahkemeler de vardır. Örneğin iş mahkemesi, kadastro mahkemesi ve yakın zaman önce kurulmuş olan aile mahkemesi gibi.

Sulh Hukuk Mahkemesi : Her ilçede bir sulh hukuk mahkemesi vardır ve tek hakimlidir. İş çok olan yerlerde birinci, ikinci, üçüncü sulh hukuk mahkemesi gibi birden fazla sulh hukuk mahkemesi kurulur. Sulh hukuk mahkemesinin görevi kanunlarla belirtilmiş olup, istisnaidir. Sulh hukuk mahkemeleri, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile diğer kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirilir. Örneğin vasi atanması, mirasçılık belgesi (veraset ilamı) verilmesi, kira bedelinin tespiti davası, taksim (mal veya hakkın paylaşılması) davası, tahliye (boşaltma) davası, zilyetliğin korunmasıyla ilgili davalar, miktar ve değeri dört yüz milyon lirayı geçmeyen davalar sulh hukuk mahkemesinde görülür.

Asliye Hukuk Mahkemesi: Her ilçede ve il merkezinde (merkez ilçede) bir asliye hukuk mahkemesi vardır. Asliye ticaret mahkemeleri

dışında bütün asliye hukuk mahkemeleri tek hakimlidir. İş çok olan yerlerde aynen sulh hukuk mahkemeleri gibi, birinci, ikinci, üçüncü asliye hukuk mahkemesi şeklinde birden fazla asliye hukuk mahkemesi kurulur. Aile ve sulh hukuk mahkemelerinin görevi dışında kalan ve özel hukuk ilişkilerinden doğan bütün davalar ve işler ile kanunların verdiği diğer dava ve işlere asliye hukuk mahkemesinde bakılır. Örneğin miktarı ve değeri beş milyar lirayı geçen davalara, kamulaştırma bedeline itiraz davalarına, boşanma davalarına, derneklerin kapatılması davasına asliye hukuk mahkemelerinde bakılır.

Aile Mahkemesi : Aile mahkemeleri, aile hukukundan doğan ve vesayetle ilgili olanlar dışındaki bütün dava ve işleri görmek üzere 9-11.2003 tarihli ve 4787 sayılı Kanunla kurulması öngörülen yeni mahkemelerdir. Aile mahkemeleri her ilde ve nüfusu yüzbinin üzerindeki her ilçede tek hakimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulur. Aile mahkemesi kurulmayan yerlerde bu konudaki dava ve işlere asliye hukuk mahkemesince bakılır. Aile mahkemelerine evli, çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş hakimler tercihan atanır, ayrıca uzmanlar da bulunur.

Asliye Ticaret Mahkemesi : Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve nüfusu çok büyük bazı il merkezlerinde ayrı asliye ticaret mahkemeleri vardır; bu mahkemeler bir başkan ve iki üyeden oluşur. Ticaret mahkemeleri yalnız ticari dava ve işlere bakarlar. Ayrı bir ticaret mahkemesi bulunmayan yerlerde, örneğin nüfusu az iller ile ilçelerde, o yerin asliye hukuk mahkemesi aynı zamanda asliye ticaret mahkemesidir ve ticari davalara bakar.

Bölge Adliye Mahkemeleri: Ülkemizde mevcut olmayan bu mahkemeler, 26.9.2004 tarihli ve 5235 sayılı Kanunla kurulmaları öngörülen ikinci

derece mahkemesidir. Bölge adliye mahkemeleri, hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde enaz üç hukuk dairesi ve enaz iki ceza dairesi bulunur. Dairelerde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Bölge adliye mahkemelerinin görevi; adlî yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamak, adlî yargı ilk derece mahkemesi olarak yargı çevresi içerisindeki adlî yargı ilk derece mahkemesi hâkimleri aleyhine Hukuk Usulü muhakemeleri Kanununa göre açılacak tazminat davalarına bakmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (ANAYASA)

Yargı

I. Genel hükümler

A. Mahkemelerin bağımsızlığı

MADDE 138- Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında YasamaMeclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

B. Hâkimlik ve savcılık teminatı

MADDE 139- Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

C. Hâkimlik ve savcılık mesleği

MADDE 140- Hâkimler ve savcılar adlî ve idarî yargı hâkim ve savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür.

Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hâkim ve savcıların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak

değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işlerimahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar. Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.

Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler.

Bunlar, hâkimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hâkimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar.

D. Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması

MADDE 141- Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır.

Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya

kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

Bütünmahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.

E. Mahkemelerin kuruluşu

MADDE 142- Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

F. Devlet Güvenlik Mahkemeleri

MADDE 143- (Mülga: 7/5/2004-5170/9 md.)

G. Adalet hizmetlerinin denetimi (*)

MADDE 144 – (Değişik: 12/9/2010-5982/14 md.)

Adalet hizmetleri ile savcılarının idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır. Buna ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

(*) Bu maddenin kenar başlığı, "G. Hâkim ve savcılarının denetimi" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 14 üncü maddesiyle

değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

H. Askerî yargı

MADDE 145 – (Değişik: 12/9/2010-5982/15 md.)

Askerî yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler; asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar ile bunların asker kişiler aleyhine veya askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidir. Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.

Savaş hali haricinde, asker olmayan kişiler askerî mahkemelerde yargılanamaz. Askerî mahkemelerin savaş halinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adlî yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin görevli bulundukları komutanlıkla ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

II. Yüksek mahkemeler

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

MADDE 146- (Değişik: 12/9/2010-5982/16 md.)

Anayasa Mahkemesi onyedii üyeden kurulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük

yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. (*)

() Bu fıkranın birinci cümlesindeki "her boş üyelik için," ibaresinden sonra gelen "... bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; ..." ve ikinci cümlesindeki "yapılacak seçimde" ibaresinden sonra gelen "...de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve ..." ibareleri Anayasa Mahkemesinin 7/7/2010 tarihli ve E.:2010/49, K.:2010/87 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (R.G.:1/8/2010 Mükerrer 27659)*

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

AnayasaMahkemesi üyeleri arasından gizli

oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

2. Üyelerin görev süresi ve üyeliğin sona ermesi (*)

MADDE 147- (Değişik: 12/9/2010-5982/17 md.)

Anayasa Mahkemesi üyeleri oniki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik

mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

() Bu maddenin kenar başlığı, "2. Üyeliğin sona ermesi" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.*

3. Görev ve yetkileri

MADDE 148- (Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.)

Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun

hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde,

sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu

gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken

hususlarda inceleme yapılamaz.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

(Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay,

Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.

Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.

(Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

4. Çalışma ve yargılama usulü

MADDE 149- (Değişik: 12/9/2010-5982/19 md.)

Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az oniki üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir.

Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa

Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda

duruşma yapılmasına karar verilebilir.
Mahkeme

ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

5. İptal davası

MADDE 150- Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, iktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. İktidarda birden fazla siyasi partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin dava açma hakkını en fazla üyeye sahip olan parti kullanır.

6. Dava açma süresi

MADDE 151- Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun, kanun hükmünde kararname veya İçtüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer.

7. Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi

MADDE 152- Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddî görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

8. Anayasa Mahkemesinin kararları

MADDE 153- Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.

İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

B. Yargıtay

MADDE 154- Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adlî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adlî yargı hâkim ve Cumhuriyet savcıları ile bu

meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekilinin nitelikleri ve seçim usulleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

C. Danıştay

MADDE 155- Danıştay, idarî mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idarî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

(Değişik: 13/8/1999- 4446/3 md.) Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini

bildirmek, tüzük tasarılarını incelemek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idarî yargı hâkim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Danıştayın, kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, idarî yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

D. Askerî Yargıtay

MADDE 156- Askerî Yargıtay, askerî mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Askerî Yargıtay üyeleri birinci sınıf askerî hâkimler arasından Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla her boş yer için göstereceği üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları Askerî Yargıtay

üyeleri arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar.

(Değişik: 12/9/2010-5982/20 md.) Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

E. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi

MADDE 157- Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin askerî hâkim sınıfından olan üyeleri, mahkemenin bu sınıftan olan başkan ve üyeleri tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oy ile birinci sınıf askerî hâkimler arasından her boş yer için gösterilecek üç aday içinden; hâkim sınıfından olmayan üyeleri, rütbe ve nitelikleri kanunda gösterilen subaylar arasından, Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî hâkim sınıfından olmayan üyelerin görev süresi en fazla dört yıldır.

Mahkemenin Başkanı, Başsavcı ve daire başkanları hâkim sınıfından olanlar arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar.

(Değişik: 12/9/2010-5982/21 md.) Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

F. Uyuşmazlık Mahkemesi

MADDE 158- Uyuşmazlık Mahkemesi adlî, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin Başkanlığını Anayasa Mahkemesince, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.

Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.

III. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

MADDE 159- (Değişik: 12/9/2010-5982/22 md.)

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmiiki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır. Kurulun Başkanı Adalet Bakanı'dır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabîi üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri

ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adlî yargı hâkim ve savcılar arasından adlî yargı hâkim ve savcılarınca, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idarî yargı hâkim ve savcılar arasından idarî yargı hâkim ve savcılarınca, dört yıl için seçilir.

Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. (*)

Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde yapılır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden altmış gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır. Diğer üyeliklerin boşalması halinde, asıl üyenin yedeği tarafından kalan süre tamamlanır.

Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Adalet Akademisi genel kurullarından seçilecek Kurul üyeliği için her üyenin, birinci sınıf adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılar arasından seçilecek Kurul üyeliği için her hâkim ve savcının oy kullanacağı seçimlerde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilir. Bu seçimler her dönem için bir defada ve gizli oyla yapılır. (**)

(*) Bu fıkranın üçüncü cümlesindeki “hukuk,” ibaresinden sonra gelen “... iktisat ve siyasal bilimler ...” ve aynı cümledeki “öğretim üyeleri,” ibaresinden sonra gelen “...üst kademe yöneticileri...” ibareleri AnayasaMahkemesinin 7/7/2010 tarihli ve E.:2010/49, K.:2010/87 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (R.G.:1/8/2010 - Mükerrer 27659)

(**) Bu fıkranın birinci cümlesindeki “her hâkim ve savcının;” ibaresinden sonra gelen “... ancak bir aday için ...” ibaresi Anayasa Mahkemesinin 7/7/2010 tarihli ve E.:2010/49, K.:2010/87 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (R.G.:1/8/2010 - Mükerrer 27659)

Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki asıl üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler.

Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.

Kurul, adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir

mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Hâkim ve savcıların görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir.

Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcıları, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.

Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak

atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.

IV. Sayıştay

MADDE 160- (Değişik: 29/10/2005-5428/2 md.) Sayıştay, merkezî yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idarî yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzeri malî yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.

(Ek fıkra: 29/10/2005-5428/2 md.) Mahallî idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması Sayıştay tarafından yapılır.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.(Mülga: 7/5/2004-5170/10 md.)

1982 ANAYASASININ ÖZELLİKLERİ

*** Anayasanın değiştirilemeyen maddeleri birçok kişi tarafından anayasanın başlangıcı olarak bilinir. Oysa ki anayasamızın bir başlangıç metni vardır. Değiştirilemeyen maddeler bu metinden sonra yer alır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI (*)

Kanun No.: 2709 Kabul Tarihi: 7.11.1982

BAŞLANGIÇ (Değişik: 23/7/1995-4121/1 md.)

Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda; Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedi varlığı, refahı, maddî vemanevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde; Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı; Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu; (*) Bu Anayasa; Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982'de halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmî Gazete'de

yayımlanmış; 7/11/1982'de halkoylamasına sunulduktan sonra 9/11/1982 tarihli ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yeniden yayımlanmıştır.

(Değişik: 3/10/2001-4709/1 md.) Hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı; Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu; Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarında, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu; FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere, TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

BİRİNCİ KISIM

Genel Esaslar

I. Devletin şekli

MADDE 1- Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

MADDE 2- Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

MADDE 3- Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı albayraktır. Millî marşı "İstiklal Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

MADDE 4- Anayasanın 1 inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

V. Devletin temel amaç ve görevleri

MADDE 5- Devletin temel amaç ve görevleri, Türkmilletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

VI. Egemenlik

MADDE 6- Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

VII. Yasama yetkisi

MADDE 7- Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.

VIII. Yürütme yetkisi ve görevi

MADDE 8- Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından,

Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

IX. Yargı yetkisi

MADDE 9- Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

X. Kanun önünde eşitlik

MADDE 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

(Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. (*)

XI. Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü

MADDE 11- Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

() 9/2/2008 tarihli ve 5735 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle; bu fıkra “bütün işlemlerinde” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında” ibaresi eklenmiş ve bu ibare Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir (R.G.:22/10/2008, 27032).*

YEDİNCİ KISIM

Son Hükümler

I. Anayasanın değiştirilmesi, seçimlere ve halkoylamasına katılma

MADDE 175- (Değişik: 17/5/1987-3361/3 md.)

Anayasanın değiştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler Genel Kurulda iki defa görüşülür. Değiştirme teklifinin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tâbidir.

Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir.

Meclisce üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmî Gazetede yayımlanır.

Doğrudan veya Cumhurbaşkanının iadesi üzerine, Meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir.

Halkoylamasına sunulmayan Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun veya ilgili maddeler Resmî Gazetede yayımlanır.

Halkoyuna sunulan Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların yürürlüğe girmesi için, halkoylamasında kullanılan geçerli oyların yarısından çoğunun kabul oyu olması gerekir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların kabulü sırasında, bu Kanunun halkoylamasına

sunulması halinde, Anayasanın değiştirilen hükümlerinden, hangilerinin birlikte hangilerinin ayrı ayrı oylanacağını da karara bağlar.

Halkoymasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahallî genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır.

II. Başlangıç ve kenar başlıklar

MADDE 176- Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten başlangıç kısmı, Anayasa metnine dahildir.

Madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralama ve bağlantıyı gösterir.

Bu başlıklar, Anayasa metninden sayılmaz.

III. Anayasanın yürürlüğe girmesi

MADDE 177- Bu Anayasa, halkoyması sonucu kabul edilip Resmî Gazetede yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olur ve aşağıda gösterilen istisnalar ile bu istisnaların yürürlüğe girmesine ait hükümler dışında bütünüyle yürürlüğe girer.

a) İKİNCİ KISIMII. Bölümdeki; kişi hürriyeti ve güvenliği, basın ve yayımla ilgili hükümler, toplantı hak ve hürriyetleri, III. Bölümdeki çalışma ile ilgili hükümler, toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt ile ilgili hükümler, Bu hükümler yeni kanunları çıkarıldığında veya mevcut kanunlarda değişiklik yapıldığında ve

her halde en geç Türkiye BüyükMilletMeclisi göreve başladığında yürürlüğe girer. Ancak bu hükümler yürürlüğe girinceye kadar mevcut kanunlar ve Millî Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararları uygulanır.

b) İKİNCİ KISIM'daki; siyasî faaliyette bulunma hakları ile siyasî partilerle ilgili hükümler, bunlara dayalı olarak yeniden hazırlanacak Siyasî Partiler Kanununun; Seçme ve seçilme hakkı ise yine bu hükümlere dayalı olarak hazırlanacak Seçim Kanununun; Yayımlanması ile yürürlüğe girer.

c) ÜÇÜNCÜ KISIM'daki; yasama ile ilgili hükümler; Bu hükümler ilk milletvekili genel seçimi sonucunun ilânı ile birlikte yürürlüğe girer. Ancak bu bölümdeki Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri, Haziran 1981 gün ve 2485 sayılı KurucuMeclis Hakkında Kanun hükümleri saklı kalmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi göreve başlayıncaya kadar Millî Güvenlik Konseyince yerine getirilir.

d) ÜÇÜNCÜ KISIM'daki; Cumhurbaşkanı başlığı altındaki görev ve yetkileri ile Devlet Denetleme Kurulu, Bakanlar Kurulu başlığı altındaki tüzükler, Millî Savunma, olağanüstü yönetim usulleri, idare başlığı altındaki mahallî idareler ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu hariç diğer hükümler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri hariç yargıya ilişkin bütün hükümler Anayasanın halkoyması sonucunda kabulünün Resmî Gazetede ilânı ile birlikte yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar

Kuruluna ait yürürlüğe girmeyen hükümler Türkiye Büyük Millet Meclisinin göreve başlaması ile, mahallî idareler ile Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin hükümler ise ilgili kanunların yayımlanması ile yürürlüğe girer.

e) Anayasanın halkoylaması sonucu kabulünün ilânıyla birlikte yürürlüğe girecek hükümleri ve mevcut ve kurulacak kurum, kuruluş ve kurullar için yeniden kanun yapılması veya mevcut kanunlarda değişiklik yapılması gerekiyorsa bunlara ilişkin işlemler mevcut kanunların Anayasaya aykırı olmayan hükümleri veya doğrudan Anayasa hükümleri, Anayasanın 11 inci maddesi gereğince uygulanır.

f) Kesinhesap kanunu tasarılarının görüşülme usulünü düzenleyen 164 üncü maddenin ikinci fıkrası hükmü 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINA İŞLENEMEYEN GEÇİCİ MADDELER

3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun geçici maddesi

GEÇİCİ MADDE- A) Bu Kanunun 24 üncü maddesi ile Anayasanın 67 nci maddesine son fıkra olarak eklenen hüküm bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk genel seçimde uygulanmaz.

B) Bu Kanunun 28 inci maddesi ile Anayasanın 87 nci maddesinde yapılan değişiklik, bu Kanunun yürürlük tarihinden önce, Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiilleri işleyenler hakkında uygulanmaz.

27/12/2002 tarihli ve 4777 sayılı Kanunun geçici maddesi

GEÇİCİ MADDE 1- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67 nci maddesinin son fıkrası, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22 nci dönemi içinde yapılacak ilk ara seçimde uygulanmaz.